

MEASA, EENE BIJDRAGE TOT DE KENNIS VAN HET DYNAMISME DER BARE'E-SPREKENDE TORADJA'S EN ENKELE OMWONENDE VOLKEN

Author(s): Alb. C. KRUYT

Source: *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië*, Deel 76, 1ste/2de Afl. (1920), pp. 1-116

Published by: [KITLV, Royal Netherlands Institute of Southeast Asian and Caribbean Studies](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/20769970>

Accessed: 08/09/2013 10:08

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

KITLV, Royal Netherlands Institute of Southeast Asian and Caribbean Studies is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië*.

<http://www.jstor.org>

M E A S A ,
EENE BIJDRAGE TOT DE KENNIS VAN HET DYNAMISME DER BARE'E-SPREKENDE TORADJA'S
EN ENKELE OMWONENDE VOLKEN.

DOOR
DR. ALB. C. KRUYT.

III. 1)

De magische kracht van Hoenders en andere Vogels.

«Hanen en kippen worden bij de Inlanders vereerd, zijn orakelvogels en treden dikwijls als zielevogels op. Die vereering is te danken aan de magische kracht van het hanengekraai, waardoor de zon opkomt, de warmte en daarmede tevens de groeikracht en kracht in het algemeen ontstaat». Van Ossenbruggen, bl. 55).

De ongunstige werking van hanengekraai.

Wanneer een haan op een ongewoon uur in den nacht kraait is dit measa, onheilbrengend.

Dit is een algemeen in Midden-Celebes verspreid geloof, dat zich langs verschillende lijnen verder heeft ontwikkeld. In het algemeen zegt zulk ongewoon gekraai, dat er een doode in het dorp zal komen. Aan het gekraai van hanen wordt groote kracht toegekend; door den invloed er van, moeten de primitieven hebben gedacht, komt de zon op. «Door hun gekraai roepen de hanen de zon», zeggen de Meerbewoners, «en door de hevigheid van hun gekraai haasten zij haar om spoedig te voorschijn te komen, want zij verlangen er naar van stok te gaan en voedsel te zoeken».

Een overblijfsel van het geloof aan deze magische kracht wordt nog onder de inwoners van Poe'oe mBoto gevonden. Hier zegt men namelijk, dat als de hanen in den nacht als dwazen door

1) Zie Deel 74 (1918), bl. 233 vgg.; 75 (1919), bl. 36 vgg.
Dl. 76.

elkaar kraaien, zij er met elkaar over twisten of de zon zal opgaan of niet (eertijds waarschijnlijk: of zij de zon zullen laten opgaan of niet). Enkelen hunner roepen: Tetende reme, «dat de zon opgeworden worde», en de anderen willen dit verhinderen. Het gevolg hiervan zal zijn, dat het een donkere dag zal worden, zonder zonschijn.

Wanneer deze geluidtoover van het kraaien op een ongewoon uur niet door het opkomen van de zon op dat ongewone uur beantwoord wordt, openbaart hij op andere wijze zijne werking. Deze kan niet anders dan schadelijk voor den mensch zijn, en tengevolge daarvan zal er een doode komen. In Malitoe (Pebato) voegt men er bij, dat het gevaar door niet of slechts zwak klapwieken vergroot wordt. Want klapwiekt de haan bij zijn kraaien op een ongewoon uur niet krachtig met de vleugels, dan zullen velen in het dorp ziek worden.

Men zegt in Posso ook: wanneer een enkele haan op een ongewoon uur van den nacht kraait, dan zal in het huis van zijn eigenaar een doode komen. De haan zegt. «ik ruik lijklicht van uw kant komende». (In Boven Mori zou hij zeggen: «Ik zie een lijkist»). Beantwoordt een andere haan het gekraai, dan zegt deze: «De lijklicht komt van uw kant». Hierdoor is dan het gevaar voor een sterfgeval geweken. De zin is duidelijk: De invloed van het eerste gekraai, dat nadeelig op den mensch moet inwerken, is verlamd door het gekraai van den tweeden haan.

Wanneer nu alle hanen van het dorp elkaar beantwoorden, dan moet men opletten van welk erf het laatste gekraai gehoord wordt. Daar zal dan de doode wezen. De toover van dit laatste gekraai toch is niet door een ander geluid opgelost. Breidt het gekraai zich hoe langer hoe verder uit, wat bijvoorbeeld kan voorkomen in een complex van rijstvelden, dan zal van de richting waarin het gekraai zich voortzet, spoedig een doodstijding komen.

Wordt de schadelijk werkende toover van het gekraai niet door het geluid van andere hanen verlamd, dan moet de mensch die bedreigd wordt, daar zelf voor zorgen. Het universeele middel is, dat men opstaat en een stuk brandhout op den haard omkeert, zoodat dit met het niet verbrande uiteinde op de asch komt te liggen. Dit laatste vereischt eenige toelichting: De Possoër maakt groot onderscheid tusschen het beneden- en het bovengedeelte van een stuk hout. Een paal of stijl mag men

nooit met het benedeneind (het deel van den boom, dat naar de wortels is gekeerd, of bij een tak, dat naar den stam gewend is, de pohon, Maleisch; de poe'oe, Bare'e) naar onder plaatsen. Dit zou altijd eenig kwaad ten gevolge hebben. Een huis, bij welks bouw zoo iets was gebeurd, zou ongezond zijn. Bij den bouw van eene woning moet men er op letten, dat het onder eind van den eenen balk zich aansluit aan het boveinde van den anderen. Wanneer een doodkist in huis wordt gebracht, zal men het onder eind van den stam, waaruit zij gehakt is, vóór laten gaan. Wordt het lijk er in gedaan, dan behoort het hoofd aan het onder eind te liggen. Daarom ook moet het lijkje van een pasgeboren kind, dat in een gat van een levenden boom wordt begraven, met het hoofd naar beneden (naar den pohon) daarin worden geplaatst, zooals wij in het eerste gedeelte van dit opstel hebben gezien. Plaatste men het lijkje met de voeten naar beneden, dan zou de toover, die er van uitgaat, niet door den boom worden geabsorbeerd, maar er zou een gevaarlijk werkende invloed worden opgewekt.

Zoo ook mag men nimmer brandhout met het onder eind in het vuur leggen. Dit zou den bewoners van het huis kwaad doen. In Onda'e zegt men: Als men zoo iets deed, zouden de vrijen slaven en de slaven vrijen worden! In gewone omstandigheden dus mag geen bijzondere magische kracht worden verwekt; maar wanneer er al een gevaarlijk werkende invloed is ontstaan door hanengekraai, kan men dezen alleen te niet doen door een krachtigen tegenstroom van invloeden te veroorzaken, en wel door brandhout met het onder einde in aanraking te brengen met het magisch krachtige vuur.

Soms versterkt men dien toover nog door de stem: men draait het hout om met de woorden: «Bij ons is zelfs geen luizennest verloren gegaan» (laat staan een mensch gestorven) (To Boejoe, Tindoli).

In het dorp Sanio (Pebato) vertelde men dat kwaadspellend hanengekraai moest worden beantwoord met een nagebootst gekraai. De toover van de menschelijke stem moet dus hier de kracht van het gekraai ontzenuwen.

Elders, zooals in Boven Mori, werpt men daartoe asch door de reten van den vloer, een middel dat ook toegepast wordt om den toover van vogelgeluiden te neutraliseeren.

De gunstige werking van hanengekraai.

De toover van het hanengekraai, soms gevreesd, kan ook zeer heilzaam werken: kwade invloeden oplossend, booze geesten verjagend. Kraait een haan juist op het oogenblik, waarop iemand zal vertrekken voor een verre reis, dan mag hij op veel voorspoed rekenen (Meerbewoners). Hier lost het gekraai dus alle booze invloeden op.

Nog meer komt deze desinfecteerende kracht van den haan uit bij het momparilangka of pakawoerake, eene plechtigheid, die bij alle Bare'e Toradja's voorkomt, en die ten doel heeft om alle meisjes tot priesteressen, dus magisch krachtige personen te maken (zie Tor. I, 364—374). Op den laatsten dag van dit feest neemt de priesteres een haan, snijdt hem een stuk van den kam af (dit dient om het dier door het uitstroomende bloed magisch krachtig te maken), en werpt het dan op het dak van de loods of den tempel, waar de meisjes voor de plechtigheid bijeen verzameld zijn. Als de haan dan kraait, zal een der meisjes later priesteres worden. Dezen haan doet men een koperdraadje door den neus, waaraan enkele kralen worden gehangen (soms legt men ook koperen ringetjes om zijn pooten). Dit heeft wel geen anderen zin dan om met de genoemde magisch krachtige voorwerpen zijn gekraai nog krachtiger te maken. Hierna laat men het dier losloopen en het is een ieder verboden het te dooden. Zoo iets zou met een boete van een buffel worden gestraft, wat waarschijnlijk zeggen wil: de krachten welke men door het dooden van den haan losmaakt, kunnen alleen door den magischen invloed van een buffel worden gebonden.

Hier zien wij den haan dus optreden als plaatsvervanger, die de gezondheid, de kracht der meisjes vertegenwoordigt. En dat deze juist aan den haan verbonden wordt, kan zijn grond in niets anders vinden dan in de magisch beschermende kracht van het dier (zie Van Ossenbruggen, 125—126). Misschen hebben wij ook het «ziedied» te zien in den haan, die bij het einde van het doodenfeest voor iederen afgestorven, te zamen met wat gepelde rijst en een regenmat, gereed gehouden wordt. Van dien haan zeggen de priesteressen, dat hij de ziel tot voertuig naar het zielenland dient. (Tor. II, 139—140).

Uit het bovenstaande kunnen wij reeds opmaken, dat het bij de werkzaamheid der priesteressen inderdaad om geluidtoover te doen is: hare litanieën genezen de menschen door de magische

kracht van hare stem. Dit wordt nog bevestigd door eene bijzonderheid, die ik alleen in Lage heb waargenomen: daar wordt bovengenoemde haan niet op het dak geworpen, maar ieder meisje moet aan den snavel van het dier zuigen; dit wil niet anders zeggen, dan dat zij door het zuigen de magische kracht die in het hanengekraai is, overneemt. Daarna werpt de priesteres het dier een eindje in de lucht, en als hij op den vloer neerkomende kraait, zal het meisje priesteres worden (Tor. I, 372).

Terloops breng ik voor het bovenstaande nog een bewijs aan: Wanneer des avonds een soort kleine vleermuis, *raoepa*, piepende door uw woning vliegt, moet ge haar niet weggagen, want deze diertjes *mawoerakesi* (= zeggen de priesterlitanieën op voor) uw huis (Boven Mori). Door hun gepiep dus worden alle in de woning aanwezige kwade invloeden opgelost. Dit verwacht men dus ook van het stemgeluid van de priesteres.

Het hoen als «zieldier» vinden wij nog in de volgende gewoonte:

In het dorp Banano (Pebato) vernam ik het volgende: Wanneer men een nieuwe wieg heeft gemaakt, snijdt men een haan den kam af, en besmeert met het te voorschijn tredende bloed het hout van de wieg. Deze haan moet daarna zorgvuldig verpleegd worden, niemand mag het dier doden. Deed iemand zulks dan zou hij daarvoor eene boete moeten betalen van een geit en zeven stukjes katoen. De haan heet *poore tanoana*, «de opheffer van de levenskracht».

Ik kan niet nalaten hier in het voorbijgaan een paar voorbeelden van de magische werking van het hanengekraai volgens het geloof in de Minahassa mede te deelen, omdat ik deze nog nergens elders vermeld vond: Te Tomohon vertelde men mij, dat wanneer vele hanen op een ongewoon uur in den nacht kraaien, de vloed opkomt. Als iemand een slechten droom heeft gehad, en er een haan kraait terwijl hij dien droom aan een ander vertelt, dan heeft hij de kwade gevolgen van dien droom niet meer te vreezen, aangezien het hanengekraai «het slechte van den droom» heeft weggenomen.

Het nabootsen van kraaien.

Bij enkele gelegenheden bootst men het kraaien van hanen na. Wanneer men bij eene *woerake*-plechtigheid de meer genoemde

geestenhuisjes, woka, en een pakje met levenskrachtige planten, rare, dat ten doel heeft alle magische invloeden te neutraliseeren, op hun plaats in de nok van het dak heeft opgehangen, doet degeen die zich van dit werk gekweten heeft, alsof hij slaapt. Na een poosje bootst een der huisgenooten het gekraai van een haan na, waarna de slaper opstaat, en zegt: «Het is al licht, laat ons weggaan». Ter verklaring zegt men: dat de nacht alles overdekke, opdat er een innig verband zij tusschen de bewoners van het huis en de opgehangen magisch sterke voorwerpen (Pebato).

Wij hebben reeds meer opgemerkt, dat indien er eenige magische kracht is losgelaten, bijvoorbeeld door het breken van een aarden pot of het geluid van een vogel, men er een nacht overheen laat gaan. Den volgenden morgen heeft men de kwade werking van den toover niet meer te vreezen. Nu vermoed ik, dat deze gedachte voorzigt: Zoolang er nog geen nacht over onze beschermende voorwerpen is heengegaan, kan er nog van allerlei gebeuren, dat hunne werking schaadt. En om dit te voorkomen laat men er symbolisch een nacht overheen gaan.

Deze zelfde gedachte komt uit bij de volgende handelingen, alle in het rijstveld volbracht: Wanneer men bij het begin van den rijstbouw het offer op den akker heeft gebracht (zie hierover Tor. II, 243—244), keert men naar de tuinhut terug, waar men doet alsof men gaat slapen. Dan kraaien enkelen en men staat op, zeggende: «Het is al licht, laat ons weggaan». Na nog even te zijn gaan zien naar de offerstelling, waar men de pinang heeft gelegd, gaat men naar het dorp terug. Men zou hiermee dus kunnen zeggen: «Ik kan de middelen die het veld tegen alle mogelijke magische invloeden moeten beschermen nu gerust achterlaten, want er is een nacht overheen gegaan, en daardoor is hun werking effectief geworden».

Wanneer men de rijst met levenskrachtig water zal besprenkelen (zie Tor. I, 255), moet men het bakje met dit vocht vooraf een nacht in den tuin over laten staan, ten einde de kracht ervan effectief te maken. Heeft men geen lust om daarvoor den volgenden dag terug te komen, dan plaatst men den bak in het veld; zelf gaat men in de hut en doet of men slaapt. Na verloop van een korten tijd kraait een der huisgenooten als een haan, de slapende staat op en zegt, dat een nieuwe dag is aangebroken. Vervolgens gaat hij in het veld en besprenkelt het gewas met het water in het bakje.

Van Beneden Mori (Tinompo) wordt het volgende verteld: Als men onderweg een ongunstig vogelgeluid hoort, houdt het reisgezelschap een oogenblik stil op den weg. Na enkele minuten slaat een hunner zich op de dijen, en kraait als een haan. Dan zegt men dat een nieuwe dag is aangebroken, en men zet de reis voort.

De magische kracht van het geluid van kippen.

Wanneer een kip midden in den nacht of in haar nest zijnde kakelt, is dit measa, onheilbrengend.

Wanneer een kip op eigenaardige wijze kakelt (wat de Possoër weergeeft met de woorden montampekae' o en mopopokee), of een grommend geluid laat hooren (mopanggoro), is dit measa, onheilbrengend.

Het gewone kakelen van kippen overdag wordt als magisch gunstig beschouwd. Dit blijkt vooral uit hetgeen een man te Tindoli mij zeide: «Onze ouden zeggen, dat als kippen overdag kakelen, zij voor hun meesters bidden; zij zeggen voortdurend: dat de rijstaren mijns meesters gevuld mogen zijn, opdat ik te eten hebbe».

Maar als de kippen haar geluidtoover op ongewone tijden of op ongewone wijzen loslaten, dan verwekt deze kwade invloeden. Dan zal een van de leden van het gezin van den eigenaar der kip sterven. Dit is een geloof dat algemeen in Mori, de Posso-streek en de Berglandschappen gevonden wordt. Ook andere ongewone geluiden van hoenders zijn onheilbrengend, zooals in Napoe, wanneer een haan boven op de nok van een dak kakelt, zal dit den dood van een der bewoners van dat huis ten gevolge zal hebben.

Het eenige middel waardoor men dit kwaad kan voorkomen, is de schuldige kip te vangen en haar te dooden. Het kan wezen dat men met dit dooden alleen op het oog heeft het magisch werkende geluid te doen ophouden; want sommigen zeggen, dat men eerst tot het dooden van het dier overgaat, wanneer de kip niet spoedig ophoudt met haar geluid; anderen jagen zulk een kip eerst weg. Maar waarschijnlijker is het, dat de bedoeling is om met het uitstroomende bloed den door het ongewone geluid verwekten toover te niet te doen.

In Boven Mori vertelt men dat hanen soms kraaien alsof zij iets beweren. Zoo zou er een in het vorige jaar heel duidelijk

hebben geroepen: mereteo too. Zoo iets is ook onheilbrengend. In Beneden Mori vertelde men, dat een haan zou geroepen hebben: toleekoooo, dat aan tolako, heengaan, doet denken. De haan moest gedood worden, anders zou zijn meester zijn heengegaan (gestorven). Dit was ook het lot van een haan, die tompeko'e'o had geroepen. Want dit beteekende tompenggoëo, vereenigd worden. Daarin voelde men, dat de eigenaar van den haan naar het graf gedragen zou worden. Een ander weer kraaide: torere'io, dit is torereio, een gordijn gebruiken. De eigenaar zou dus op een lijkstelling achter een gordijn geplaatst worden. Behalve dat de haan gedood werd, moest de door hem ontwikkelde kracht nog langs magischen weg worden vernietigd.

Het kakelen van een kip in haar nest wordt in Onda'e als bijzonder gevaarlijk opgevat. Hierdoor zal een groote ziekte ontstaan, of de kracht van den eigenaar der kip zal zoodanig verminderen, dat een vijand hem kan dooden, of dat hij bij het oversteken van een rivier daarin zal afdrijven, of in een boom klimmende daaruit zal vallen.

Geluiden van andere vogels.

Maar niet alleen het geluid van hoenders verwekt toover. In de stem van alle vogels is magische kracht, die zoowel ten goede als ten kwade kan werken. De omineuze vogels «voorspellen» dus niet ongeluk, maar het geluid zelf verwekt onheil of geluk. Wij moeten het zoo opvatten, alsof sommige geluiden verzwakkend op de kracht van den mensch inwerken, waardoor hij ziek wordt, of niet magisch sterk genoeg meer zal zijn om zijn doel te bereiken; andere geluiden daarentegen zijn levenskracht versterken, zoodat hij gezond en magisch krachtig genoeg blijft om hetgeen hij zich voorstelt te doen, ook tot stand te brengen. De Bare'e Toradja noemt dezen verslappend werkenden toover, zooals is medegedeeld, boei. Deze boei meent hij te kunnen tegenhouden, oplossen.

Dezen verslappend of versterkend werkenden toover stelt men zich als een geestelijke substantie voor. Boven deelde ik reeds mede, hoe de jager een ongunstig vogelgeluid hoorende, uitroept: «Hecht u aan de knieholten van N. N.'s honden» (oefen op de honden van een anderen jager uw verslappende werking uit, niet op de mijne). En bij een gunstig geluid roept hij uit: «Hecht

u aan de tanden mijner honden en aan mijn speer» (: maak deze door uw invloed sterk).

Zoo ook is een algemeen voorschrift voor jagers: Wanneer uwe honden aanslaan, en ge toesnelt om hen in hun strijd met het wild bij te staan, legt dan den last dien ge draagt, niet af, of doe uw baadje niet uit om sneller te kunnen loopen, want dan zou de onintontjianoemadago, het gunstige vogelgeluid, dat magisch versterkend op u inwerkt bij het afgelegde achterblijven, en het wild zou u ontgaan.

Dezelfde vogel kan gunstig en ongunstig werkende geluiden maken, zooals de uil, poa, en de specht, tengko. Roept de eerste poa, poa! dan is de beteekenis veelal gunstig. Zijn kioe, kioe echter voorspelt altijd kwaad. Zoo wordt het tengko, tengko van de specht gaarne vernomen; maar zijn soso soso klinkt den menschen onheilspellend in de ooren. Ik kan hier nog de sidodoë aan toevoegen: maakt deze een lachend geluid, dan heeft men geen kwaad te vreezen, maar zijn doë, doë kondigt den dood van iemand aan (:doë beteekent «alleen zijn», hier in den zin van weduwe of weduwnaar worden). Nog in de meening verkeerende, dat vogels door hun geluid slechts gebeurtenissen voorspellen, als afgezanten der goden-voorouders, ben ik steeds verbaasd geweest, wanneer men mij verzocht zulk een onheil voorspellenden vogel neer te schieten. Alsof hierdoor het onheil dat hij aankondigde, zou worden afgeweerd! Maar de bedoeling van zulk een verzoek was natuurlijk om de bron waaruit zooveel toover te voorschijn kwam te stoppen.

In ons Toradja-boek hebben wij reeds een aantal omineuze vogels opgenoemd (I, 279—281; II, 341, 357). Tot de voornaamste behooren eenige uilsoorten, zooals de reeds genoemde poa, de totokesi, de tirieo. Vermoedelijk voelt men in de geluiden die deze vogels voortbrengen, eene versterking van den op zichzelf reeds zoo magisch gevaarlijken nacht, waarin de heilzame zonnewarmte ontbreekt.

Of het vogelgeluid gunstig dan wel ongunstig zal werken hangt soms af van het feit of men den vogel ziet of niet. In het eerste geval is het geluid geen kwaad, in het tweede wel. Zoo zegt de jager in Posso en in Napoe, wanneer hij de koa'a, een soort arend, hoort schreeuwen, maar hem niet ziet: «Wij zullen het geblaf der honden wel hooren, maar den buit niet zien». Zoo ook wanneer de inwoner van Poe'oe mBoto de koeri'oo

zijn ko'i, ko'i laat hooren. Dit zegt: ko'i ngkati, het kraken van de draagbaar, waarop een zwaar zieke of een doode uit het gezelschap zal worden vervoerd. Bij het vernemen van dit geluid gaat men dadelijk naar den vogel zoeken, want als men hem gezien heeft, is het kwaad afgewend. Dit zijn voorbeelden van de kracht van den blik, welke in Europa nog zoozeer gevreesd wordt in het «booze oog». Door den blik op den vogel neutraliseert men het vermogen van zijn geluid.¹

Dan hangt er ook veel van af of men het geluid aan zijn rechter of aan zijn linkerkant waarneemt. Het geluid van den tengko rechts gehoord werkt versterkend, links verslappend. Jagers, die vooral met dezen vogel rekening houden, nemen bij het hooren van dit geluid dadelijk een andere richting ten einde het aan hun rechterkant te krijgen. Ook hangt er veel van af of men een vogel, b.v. de teka-teka, Phoenicophaeus Calyorrhinchus, van links naar rechts, of van rechts naar links ziet vliegen. Het eerste is gunstig, het tweede ongunstig.

De Bare'e Toradja's hechten bizondere beteekenis aan de begrippen links en rechts. Linksche menschen worden door hen voor dom gehouden. Dit kwam eens onopzettelijk aan den dag bij het aannemen van nieuwe leerlingen voor de school. Toen ik aan een man vroeg of het jongere broertje van zijn schoolgaanden zoon zou gaan leeren, antwoordde hij: «Dien jongen zal ik maar niet op school doen, die is dom; hij is niet voor niets links». Wanneer de leider van een reisgezelschap met maïspitten of touwtjes wichelt (Tor. I, 418 e.v.) om te zien of men na het vernemen van een vogelgeluid de reis kan voortzetten of niet (dit wichelen op zichzelf schijnt ook den invloed van het geluid van den vogel te neutraliseeren), moet ieder van den troep de linkerhand van den leider, waarin de wichelvoorwerpen, met de linkerhand aanraken. Deed men het met de rechter, dan zou men toch ziek worden, m. a. w. dan zou de kwade werking van het geluid in kracht hersteld worden. De

¹ Hier en daar verspreid in dit opstel vindt men nog enkele voorbeelden van de „ontsmettende” kracht van den blik. Hier worde nog een vermeld: Kleine zwarte vlekjes op de huid worden door de Bare'e-sprekers *ila* genoemd. Wanneer zich nu zulk een vlekje op het schaamdeel bevindt, zal de jongen, later gehuwd, spoedig zijne vrouw verliezen, of het meisje haar man. Het eenige middel om dit te voorkomen is, dat de man vóór de geslachtelijke gemeenschap aan zijne vrouw het vlekje laat zien. Zoo ook de vrouw aan den man.

offertafeltjes aan den ingang van het dorp, waarop van allerlei wordt neergelegd om naderende ziekten af te weren, of om bij het begin van het oogsten alle vreemde invloeden te verlammen, moeten steeds links (als men het dorp uitgaat) geplaatst worden. Zette men ze rechts, dan zou dit zijn *maewa djoe'a*, de ziekte weerstaan, haar invloed dus niet verlammen, oplossen, maar versterken.

Een moeder in *Poe'oe mBoto* zal haar pasgeboren kind altijd het eerst aan de linker borst leggen. Want begon zij met het wicht de rechter borst te geven, dan zou het elk oogenblik om de borst blijven vragen.

Er zijn ook vogels, aan wier geluid niet een algemeen magische werking wordt toegeschreven, maar die een bepaald feit constateeren. Zoo gelooft men algemeen in de *Possostreek*, dat wanneer de *winaa* 'snachts over een huis vliegt, en zijn kreeten *waa*, *waa* laat hooren, er overspel wordt bedreven.

Als de *totokesi* bij de tuinhut schreeuwt, dan vertelt hij, dat een varken hem is gevolgd; doet hij dit op het erf eener woning, dan zegt hij, dat de vijand in aantocht is.

Algemeen is ook het geloof, dat als een uil zijn *poa*, *poa* bij eene woning doet hooren, daar spoedig iemand zal sterven. En als twee kiekendieven tegen elkaar krijschen, moet men opletten welke het eerst ophoudt met schreeuwen: houdt de kleinste het eerst op, dan zal een kind sterven; zwijgt de grootste het eerst, dan sterft een groot mensch. Wanneer de uil bij een slapend reisgezelschap klagelijke geluiden komt maken, *mokakangoeroe*, en daarbij af en aan vliegt, en iemand van het gezelschap hoort dit, dan moet hij zijne makkers een voor een wakker maken. Als de uil dan bij het wekken van een hunner ophoudt met zijn klagen, dan is dit een bewijs, dat de vrouw van dien persoon thuis een ander man ontvangt (*Onda'e*). Ook wanneer vele *koere's* gedurende het planten van de rijst hun geschreeuw laten hooren, vertellen zij dat er overspel is gepleegd. De *tonto'oë* en de *tiriëo* waarschuwden vroeger, dat er vijanden naderden (algemeen).

Aan enkele vogels wordt de macht toegekend om regen te roepen, zooals de *koloko*, die *boeboe*, *boeboe*, «uitstorten» roept, de *koemora*, die met zijn *raa*, *raa* en de *koengkoe*, die met zijn *koe*, *koe* het neerplassen van den regen nabootst. Zoo heeft men ook in *Tawaelia* de *koki*, die

om regen roept, en in Beneden Mori de koere, die door zijn geroep droogte verwekt.

Een ongunstig vogelgeluid moet dus worden te niet gedaan, wil men niet moeite voor niets doen. Is men nog dicht bij huis, dan besluit men om terug te keeren. Het vogelgeluid laat men dan «uitbloeden», en na een nacht thuis geslapen te hebben, gaat men weer op weg. Het geluid van den vorigen dag heeft uitgewerkt, en men vertrekt op nieuw. Soms gaat men slechts een poos terug, en onderstelt, dat gedurende dien tijd de kracht van het geluid verdwenen is.

Soms acht men zich gedrongen het dorp tijdelijk te verlaten. Zoo moet het in Beneden Mori zijn voorgekomen, dat een uil iederen avond in een dorp kwam en daar dan één kreet liet hooren. Dit nu is een slecht teeken. Zulk een enkele kreet heet «afgebroken», waarmee bedoeld is, dat het leven van een mensch is afgebroken. Herhaalt de vogel zijn kreet eenige malen, dan blijft men in 't leven. Uit de beide omstandigheden nu, dat de vogel iederen avond terug kwam, en dan telkens maar één kreet liet hooren, maakte men op, dat het hoofd van die plaats zou moeten sterven, en daarom verliet men het dorp.

Dat de menschelijke stem de werking van het vogelgeluid kan opheffen, hebben wij met een enkel voorbeeld gezien (zie «Praten en Lachen»). Ook is ons al bekend dat speeksel deze macht heeft. Een ander voorbeeld is nog: Wanneer een uil op het erf voor uwe woning schreeuwt, spuw dan naar hem, en zeg (stemtoover): «Wij gaan voorbij en wij zullen door geen kwaad worden tegengehouden; gij, vogel, zijt dood, te zamen met den boom waarop ge zit».

Niet speciaal om de werking van het vogelgeluid te verlammen, maar om alle mogelijke kwaad, zoowel daaruit, als uit poga'aka en andere kwaad verwekkende handelingen voortkomende, op te vangen, steekt men boomtakken, gewoonlijk stengels van de *bomba*, *Maranta dichotoma* Wall., met de bladeren er aan in den grond, en bindt daaraan lapjes geklopte boomschors. Ook spuwt men wel bij het vernemen van vogelgeluid op een boomblad, en legt dit op den weg. Dit blad treedt waarschijnlijk in de plaats van een tak. In Pendolo zegt men daarbij: «Hecht u aan zijn snavel, en volg ons niet». De beteekenis is natuurlijk, dat het speeksel de werking van het geluid onschadelijk moet maken, zoodat zij den mensch niet kan vervolgen,

Ik kan niet nalaten hier bij uitzondering een voorbeeld van dit opvangen van vogelgeluid in een boomtak van een Papoeschen stam te vermelden, en wel uit vrees dat dit gegeven verloren zal gaan, omdat ik het in een klein zendingsblaadje vond, dat velen niet in handen zal komen (Papoea-blaadje van Juni 1916). Zending Bout van Fak-Fak vertelt daarin van eene reis, welke hij met een ambtgenoot in dat gedeelte van Nieuw-Guinee maakte: «Op onze reis liet zoowaar de Pih-pihi (een ominieuze vogel) zijn stem hooren. Hij verhaalde zeker geen verontrustende dingen, want ons gezelschap liet ons niet in den steek (de zending had te voren zijn vrees uitgesproken, dat als deze vogel zich zou laten hooren, zijn dragers allen weg zouden loopen). Toch bemerkte Br. Wetstein, dat een van het Papoesch gezelschap oogenblikkelijk een boomblad aan die zijde hield, waar hij den vogel hoorde, en het later door een boomtak verving».

Als een *tengko*'s nachts schreeuwt, moet men of wat rijst eten, of in zijn hakmes bijten, en dan zeggen: het harde is bij mij, het zachte bij het ijzer, dit is: voor mij de levenskracht; voor het ijzer de verzwakkende werking. Of men moet een aarden kookpot aanraken. Rijst, ijzer, kookpot zijn alle drie magisch sterke zaken, die het geluid van den vogel krachteloos moeten maken. Ook in Mori (To Molongkoeni, To Impo) staat men op, wanneer 's nachts de *tengko* zich laat hooren. Allen bijten op een hakmes, op den vuurslag of op een koperen ring, en zeggen: «Zoo sterk als ijzer, opdat ik niet sterve». Daarna eet men wat rijst.

Een andere wijze om de kracht van het ijzer te doen uitstralen, is er op te tikken. Zooals boven reeds is gezegd, is het een slecht teeken voor den jager, wanneer de *teka-teka* van rechts naar links over den weg vliegt. Men houdt echter daarvoor niet op, het is voldoende om even op het lemmet van zijn speer te tikken (*Pebato*). Wanneer de *To Napoe* op een sneltocht uit waren, en zij hoorden onderweg de *toto kesi*, een kleinen uil, schreeuwen, dan wreven zij twee zwaardscheeden over elkaar.

Het tikken op ijzer wordt meer in praktijk gebracht om schadelijke invloeden te vernietigen. Zoo gebeurt het op de jacht meermalen, dat het vervolgde zwijn stand houdt, en een brommend geluid laat hooren. *Memoeoe* noemt de *Possoër* dit. Hij gelooft dat door het vermogen van dit geluid de honden hoofdpijn zullen krijgen, en zij hun prooi zullen laten ontsnappen.

Om den invloed van dit geluid te vernietigen, tikt de jager met zijn hakmes op het lemmet van zijn speer. Hierdoor, zegt hij, krijgt het varken hoofdpijn, en houdt het op met brommen. Ditzelfde tikken van hakmes op speer doet de jager met de bedoeling om het varken den kant uit te lokken waar hij staat (Lage, Pebato). In ons Toradja-boek hebben wij reeds mededeeld (I, 416), hoe men meent de schadelijke werking, die door het verbreken van een eed ontstaat, te kunnen paralyseeren door het tikken op een bijl, naar welke handeling de heele plechtigheid, die daarbij plaats heeft, wordt genoemd.

De magische kracht van ijzer.

Het is hier de plaats om nog even door te gaan op de magische kracht van ijzer, waarvan ik nog eenige voorbeelden zal mededeelen, die niet in verband staan met vogelgeluid. Wanneer men 's avonds alleen op den weg loopende overvallen wordt door een angstig gevoel, dat eenig onheil nabij is, dan moet men rustig op den weg gaan zitten, met het gelaat in de richting waarheen men gaat. Liefst zette men zich neer op een punt, vanwaar men een groot deel van den weg kan overzien. Dan steekt men het lemmet van zijn speer in den grond, trekt het er weer uit en neemt iets van de daaraan klevende aarde. Met deze aarde wrijft men zich de borst in. Vervolgens pruimt men sirih en roept de goden aan. Dan zal het angstige gevoel verdwijnen, en men zal zich weer sterk gevoelen. De bedoeling is duidelijk: het angstige gevoel ontstaat door magische invloeden, die verslappend werken op de lichaamskracht. Deze invloeden worden door ijzer en aarde ontzenuwd.

Wanneer de jager sporen van een wild zwijn, een hert of een gemsbuffel ziet, stoot hij er in met de ijzeren taats van zijn speer; het dier, van hetwelk de sporen zijn, zal dan zijn buit worden. Door middel van die voetsporen oefent hij op het geheele dier een verlamdenden invloed uit, door deze sporen namelijk in aanraking te brengen met de ontzenuwende kracht van ijzer.

Zoo zullen de leden van een jagersgezelschap, als zij uit het bosch naar huis terugkeeren, vooraf met de ijzeren taats van een speer in den haard van hun tijdelijke woning steken. Men zegt dit te doen, «opdat hun makkers het hun niet betaald zetten», Hierin zit dezelfde gedachte als die den jager zijn

speer in den voetstap van een stuk wild doet steken, waardoor hij zich van dat wild verzekert. Nu gelooft men, dat als anderen in den haard steken, alle dieren hun in handen zullen vallen, en de gebruikers van dien haard niets zullen krijgen. De jagers wenschen elkaar steeds onheil toe, zooals wij ook gezien hebben hoe eenig ongunstig vogelgeluid aan de knieholten van de honden eens anderen jagers wordt gewenscht. Door de speer in den haard van iemand anders te steken, voordat de eigenaar dit zelf heeft gedaan, vergeldt die jager dus het kwaad, dat hem door anderen wordt toegewenscht.

Ijzer kan gemakkelijk goede eigenschappen in honden vernietigen, daarom moet men in gewone omstandigheden hen daarmede niet slaan.

Ijzer is in staat om de magische kracht, die een storm heeft ontketend, te verlammen en den storm te doen ophouden. Het meest voorkomende gebruik, dat men in zulke gevallen van ijzer maakt, is een speer buitenshuis te steken, in de richting vanwaar de wind komt, liefst nog met de magisch sterke pinangnoot op de punt er van. Of men hakt met een bijl of hakmes in den drempel of in een paal van de woning. «Dit doen wij om aan het hakmes een scheede te geven», zegt men in Onda'e. Met andere woorden: men versterkt door de kracht van het ijzer de woning, opdat ze niet door den wind zal worden omvergeworpen (op de beteekenis van den drempel kom ik terug in het hoofdstuk over de magische beteekenis van den hond). Met hetzelfde doel bindt men bij de Bare'e Toradja's een hakmes aan den hoofdpaal van de woning of omwikkelt dien met een sarong (katoen is ook magisch sterk).

Kleine spaanders, die men van het handvat van zijn hakmes afsnijdt, kauwt men en spuwt ze in de richting vanwaar de wind komt. In Napoe trekt men bij storm een haar uit zijn baard, en werpt het naar buiten. Zijn speer en de koperen borden die men bezit, werpt men naar buiten op den grond. Men zwaait met pollepel en speer zevenmaal in de richting vanwaar de storm komt. Anderen doen dit met een hakmes, strooien er dan kalk op, en zwaaien er vervolgens weer zevenmaal mede, om ten slotte de kalk tegen den wind in te blazen. In Beneden Mori (Tinompo) begraaft men een schakeltje van een gouden halssnoer in den grond bij den middelsten huispaal. Verder neemt men een hakmes en plant dit met de punt in het hout,

midden in de woning. Ten slotte trekt men zich een paar hoofd-haren uit, en werpt die naar buiten. Hierbij is een woord van toelichting niet noodig.

Ook legt men wel een slijpsteen op het droogrek boven den haard, en gilt (mokoekoeoee) daarbij viermaal. We hebben hier dus de kracht van den steen, van het ijzer dat er op geslepen is, en van de menschelijke stem. Dat de steen boven het vuur gelegd wordt zal wel moeten dienen om den regen, die met den storm gepaard gaat, te doen ophouden (Boven Mori).

De kracht van het ijzer tracht men door verschillende middelen te verhoogen. Een wapen van magisch zeer krachtig ijzer heet in het Bare'e pamoso.¹ Het bewijst zijne goede hoedanigheid door een hert, dat men met een speer van dit ijzer werpt, geheel te doorboren; door een varken, dat men een slag geeft met een hakmes van pamoso, in één slag te halveeren. Om van zijne wapenen pamoso te maken, wrijft men ze wel in met millioenpooten, (Julus) en het sap van *Jatropha Curcas* L. (Pebato). Anderen maken daartoe een mengsel van lemoensap, de lever van den python en die van de padde, torowawa, en het water in den koelbak van de smederij. Dit alles klopt men te zamen tot het schuimt. Vervolgens maakt men het wapen gloeiend, en legt het dan zeven dagen lang in dit klaargemaakte bad, opdat de kracht er van mosonja, er in dringe. Na afloop van genoemden tijd haalt men het wapen uit den bak en geeft er een kip een prik mede. Is het hoen dadelijk dood, dan is het wapen pamoso. Zoo niet, dan herhaalt men de bewerking nog eens (Pebato).

Dat het slijpen van ijzeren werktuigen bizondere gevaren oplevert, is reeds medegedeeld. Ook weten wij dat het smeden van ijzer gedurende het oogsten van de rijst verboden is, zonder twijfel uit vrees voor de kracht, die uit het ijzer emaneert, waardoor aan het gewas kwaad kan worden gedaan.

Ten slotte moet ik hier nog even de aandacht vragen voor het verbod onder de Bare'e Toradja's om eenig ijzeren voorwerp of wapen aan een lijk in de kist mede te geven. «Sommigen beweren, dat als de dooden ijzeren voorwerpen bij zich hebben, zij ze gebruiken om de rijstvelden te bederven. Anderen zeggen,

¹ Pamoso, van den stam poso (Mal. pětjah), beteekent „breker, verbreker”.

dat de muizen alsdan het veld zullen afknagen, hetgeen op hetzelfde neerkomt, daar men gelooft, dat de ziel meermalen in de gedaante van een muis verschijnt» (Tor. II, 95). Deze mededeeling is ons thans duidelijk: Het magisch krachtige ijzer zou den toover van den doode op zulk een wijze versterken, dat er hitte zou ontstaan die de rijst zou verschroeien. Of als dit niet gebeurt, zal deze te groote magische kracht op andere wijze het gewas bederven.

De To Napoe zien dit gevaar in ijzer niet, zoodat zij aan de lijken van hunne krijgslieden wapenen meegeven in de kist. Daarentegen durven zij gedurende den rouwtijd geen vuur buitenshuis te brengen, waarvoor de Bare'e Toradja weer niet bang is. Dat de To Napoe toch bij gelegenheid van een sterfgeval de emanerende kracht van ijzer vreest, blijkt uit het verbod om gedurende den rouwtijd een speer, welks onderende een ijzeren taats draagt, in den grond te steken (Tor. II, 102).

Het eten van haar eieren door de kip.

Wanneer een kip hare eieren open pikt en den inhoud opslurpt, is dit measa, onheilbrengend.

Dit geloof is weer voor alle hier besproken stammen in Mori, Posso en de Berglandschappen geldend. Het verwondert ons niet, want de magische beteekenis van het ei hebben we leeren kennen. Wanneer dus eieren gegeten worden door de voortbrengster er van, de magisch sterke kip, dan moet hier eer. kwalijk werkende kracht ontstaan, zooals wij gezien hebben, dat het gevolg is geweest, wanneer een kind zijn eigen faeces eet.

Nu maakt men nog onderscheid tusschen de omstandigheid of de kip haar eieren leegslurpt in haar nest, dan wel of ze de eieren daartoe eerst op den grond brengt. In het eerste geval zeggen velen, zal een lid van het gezin van den eigenaar der kip sterven, in het tweede slechts een verre bloedverwant.

In elk geval moet de kip die dezen toover heeft verwekt, gedood worden. Het vleesch mag men eten, maar den kop werpt men naar het Westen, waarbij men het een of ander zegt, zooals: «Ga naar den ondergang der zon, en besmet uw eigen lichaam». In de bijzaken komen eenige verschillen voor. Sommigen (Onda'e) wikkelen b.v. den kippekop vooraf in een boomblad, liefst een verdord boomblad (de boom moet dan helpen den verwekten toover op te vangen). Anderen weer (zooals in Boven

Mori, Tomata) nemen niet alleen den kop, maar ook de pooten en de vleugels; dit alles wordt met wat haar, nagels en afschrapsel van den eigenaar der schuldige kip in een boomblad gewikkeld, en naar het Westen geworpen, «opdat de ondergaande zon het meeneme». In een andere streek van Boven Mori, bij de To Molongkoeni, laadt men het kwaad op een ei als zondebok. Alle leden van het gezin van den eigenaar der kip raken het ei aan; daarna snijdt ieder zich een stukje nagel van vingers en teenen en wat hoofdhaar af, en voegt er wat van zijn speeksel bij. Dit alles wikkelt men in een lapje geklopte boomschors, en werpt het in de rivier, waarbij men zegt: «Gij hebt gedaan wat verboden is, breng het weg. Ga, zoek je grootmoeder, die weet je op te passen». In Besoa tracht men zulk een schuldige kip eerst aan een ander te verkoopen. In Boven Mori komt het voor, dat men na zulk een geval zijne woning verlaat om ze eerst magisch te doen ontsmetten.

Ook wanneer een kip een zeer klein ei legt, is dit measa, onheilbrengend. In Napoe beweert men, dat hanen soms zulke kleine ronde eieren leggen. (Wij spreken ook van een hanenei). Een kip die zulk een klein ei legt wordt gedood en opgegeten, want evenals in het voorgaande geval zal de toover, die zich door deze buitengewone gebeurtenis heeft ontwikkeld den eigenaar van de kip schade doen (dooden). In Beneden Mori (Tinompo) wordt bovendien nog dit kleine ei samen met een koperen ring in stroomend water geworpen. Zulk een ei noemt men daar «geestenei». Ook een ei met zachte schaal is even schadelijk werkend.

In Napoe beschouwt men een zoogenaamd hanenei niet als onheilbrengend. Men blaast het uit en neemt het mee op reis. Zulk een ei behoedt den drager voor ziek worden.

Als een op zichzelf staand geval deel ik even mede, dat eens te Taripa (Onda'e) bij een nest kuikens één voorkwam met stijve pooten. Dit werd voor onheilbrengend verklaard. Men zette het kuiken in een fraai mandje, legde er een lapje katoen, een koperen armring, een duit en wat rijst bij, en bracht dit alles buiten het dorp naar het Westen toe, alwaar men het mandje en zijn inhoud neerzette. Dit geval behoeft geen verklaring meer.

Tweelingen.

Wanneer een kip een groot ei legt, met twee dooiers er in, is dit measa, onheilbrengend.

Waarschijnlijk zal dit geloof ook in andere streken van Midden Celebes bestaan, maar tot nu toe heb ik het alleen in het landschapje Tawaelia gevonden. In zulk een geval mag de kip niet geslacht en gegeten worden. Ze moet worden verdronken, waartoe ze samen met het gevaarlijke ei in de rivier wordt geworpen.

Hier vinden wij dus de vrees voor te sterke magische krachtsontwikkeling bij tweelingen. Ten opzichte van andere dieren hebben wij deze vrees voor tweelingen alleen nog bij buffels aangetroffen. Overal in Midden Celebes wordt het werpen van een tweeling door een buffel voor measa, onheilbrengend, verklaard. Hongersnood of oorlog zal van zoo iets het gevolg zijn. Zonder uitzondering wordt een der drie dieren gedood, soms alle drie, soms alleen het tweelingjong.

In Beneden Mori (Tinompo) moeten alle drie dieren gedood worden. Van verschillende deelen van hun lichaam, van de hoeven, de horens, den staart, den bek, wordt een weinig afgesneden. Al die stukjes voegt men bijeen, doet er wat medicijn bij, en laat een en ander in de rivier afdrijven. De leider van deze plechtigheid spreekt daarbij: «Ik laat u, pali (het Possosche bata), afdrijven, opdat ge naar een ander dorp zult gaan, aan de overzijde van de diepte der zee, opdat ge niets meer in huis komt doen».

Van eenige vrees voor tweelingen bij menschen heb ik onder de Bare'e Toradja's nimmer iets gemerkt. Toch heeft men ze niet graag. In Poe'oe mBoto beschouwt men het krijgen van tweelingen min of meer als een straf. Men zegt hier dat tweelingen ontstaan, wanneer de echtelieden met elkaar getwist hebben, en zonder vooraf het magische kwaad, dat daaruit voortkomt op de gebruikelijke wijze te hebben geneutraliseerd, weer huwelijksgemeenschap hebben uitgeoefend.

In het eerste hoofdstuk over den kookpot heb ik reeds opgemerkt, dat de lijken van pasgeboren kinderen magisch zeer gevaarlijk zijn. Te meer wordt het kwaad gevreesd dat loskomt, wanneer een tweeling bij de geboorte sterft. In een deel van Boven Mori (Tana Soempoe) laat men in zulk een geval de klederen van de moeder in de rivier afdrijven. Blijven beide kinderen in leven of een van beiden, dan heeft men geen kwade invloeden te vreezen. In andere deelen van Boven Mori, zooals in Tomata, heb ik verhalen gehoord, waaruit moet worden op-

gemaakt, dat eertijds van tweelingen één gedood werd, of liever weggeworpen: men deed het wicht in een aarden pot, en zette het in de wildernis weg. Tegenwoordig ontkent men bij de geboorte van tweelingen zoo te doen. Maar in 1914 kwam men den onderwijzer van die plaats vertellen, dat eene vrouw van een tweeling was bevallen, maar dat men er een van in een kookpot had weggebracht, «omdat het al dood was». In elk geval tracht men in die streek door het kauwen van pidoea-hout de invloeden door de geboorte van een tweeling verwekt, te niet te doen. In Beneden Mori (Tinompo) leert men, dat als tweelingen van hetzelfde geslacht zijn, er geen bezwaar is beiden in het leven te laten. Maar zijn ze van verschillend geslacht, dan moet een hunner gedood worden, «want anders zullen ze niets dan moeite en verdriet over de familie brengen, en bovendien zouden ze later nog met elkaar trouwen».

Kippenvleesch verboden.

Het hoen is een magisch krachtig dier. Vooral witte kippen worden als zoodanig beschouwd. Bij verschillende gelegenheden zijn het speciaal witte kippen die moeten worden geofferd. Zoo worden ze in de Berglandschappen gebruikt bij het mopaoera, het doen afdrijven van ziekten, en bij het menoeroe of afwasschen van de vlek der bloedschande. Wanneer in Besoa iemand uit een met pokken besmette plaats in een ander dorp komt, geeft men hem een witte kip. Dit noemt men kasiwia, «huldebetoon». In waarheid moet deze witte kip den bezoeker ontsmetten. De priesteressen in de Berglandschappen mogen niet het vleesch van witte kippen eten, «anders zou de geest die daarin woont haar dooden». De magische kracht van deze vogels zou op de getaboeërde personen nadeelig werken.

Voor lieden, die allerlei medicijnen kennen (to pangisa, «wetenden», noemt men ze in de Berglandschappen) is kippenvleesch heelemaal verboden. De medicijn zou dan henzelfen dooden. In Beneden Mori (Tinompo) mogen meisjes aan wie de plechtigheid van het mowoerake nog niet voltrokken is, geen kippenvleesch eten. Door genoemde plechtigheid worden de meisjes magisch versterkt, en eerst daarna kunnen zij zonder schade het vleesch van het magische hoen verdragen.

Voor verschillende zieken is het verboden kippenvleesch te eten: voor hen die met gespuwde medicijnen zijn behandeld

(Palande); die lijden aan lepra (Boven Mori); vallende ziekte (Beneden Mori, Tinompo); schurft en podagra (Tentena); stekende wonden (Palande); asthma, hoesten, negenoog, inwendig abces (Pebato). Door kippenvleesch te eten zou men de ziekte slechts erger maken. In Malitoe (Pebato) vond ik een handeling in praktijk gebracht, welke moet dienen om te maken dat een van een ziekte hersteld persoon weer kippenvleesch mag eten. Wanneer de patiënt hersteld is, snijdt men den kam van een haan af, en smeert met het daaraan klevende bloed de nagels aan handen en voeten van die persoon in. Men zou dit kunnen beschouwen als een weder gewend maken, vertrouwd maken met de eigenschappen van het hoen, waaraan hij nu als hersteld (krachtig) mensch in staat is weerstand te bieden. Ook in Besoa smeert men het voorhoofd van een herstellende met het bloed van een afgesneden hanekam in.

Teekenen aan hanen.

Aan verschillende teekenen aan het lichaam van den haan kan men zien of hij magisch krachtig is. Op die teekenen let men bij het zoeken naar een haan, dien men vastgebonden in het bosch zet om wilde boschhoenders te lokken. In Lage, Pebato en Onda'e zoekt men daarvoor een haan met baard en veeren aan de pooten; of een die een gespleten schub heeft aan een zijner pooten. Men luistert ook of hij een goede stem heeft; een haan die schor kraait neemt men niet, daarop komen de boschhoenders niet af. Vooral een haan wiens tongspits zwart is, is zeer geschikt voor het doel. Men bevoelt ook de twee beenderen aan het achterlijf van het dier: wanneer deze zoo dicht bij elkaar zijn, dat de vinger er niet meer tusschen gestoken kan worden, dan is hij geschikt voor het doel. Hanen met roode aderen op den onderkant hunner vleugels of over hun pooten moet men niet nemen, deze lokken weerwolven aan. Zoo moet men er ook geen nemen met gele ooren, want deze lokken geesten aan die in het bosch rondzwerven. Te Tomata waarschuwt men nog voor donkere hanen met witte vleugels: wanneer men met de hand over die vleugels strijkt, komen er geesten.

Omdat het hoen een magisch dier is, kan het ook op de eene of andere wijze door losgelaten toover worden geschaad. Zoo zegt men in Pebato, dat men niet op eenigerlei wijze den grond

mag omwoelen, terwijl de hoenders gevoed worden. Deze zouden daardoor ziek worden; de kracht die de aarde bij het omwoelen loslaat, schaadt de kippen. Zoo mag men ook geen alindaki en bo'e als brandhout gebruiken, want door de bij het verbranden daarvan ontwikkelde kracht dezer houtsoorten zouden de hoenders ziek worden.

De kip als afweerder van kwade invloeden.

Dat het hoen zulk een magisch dier is, maakt het bijzonder geschikt om gevreesde invloeden af te wenden. Als zoodanig treedt het hoen op in de tandojae bij de Bare'e Toradja's (Tor. II, 101). Als men namelijk een lijk naar de stelling bracht, waarop het moest blijven liggen, totdat bij het doodenfeest de beenderen bijeenvergaderd zouden worden, werd aan die stelling een kip vastgebonden, de tandojae. Wij begrijpen nu dat deze kip de zondebok is, die alle magische kracht welke van het lijk uitgaat, moet afweren, opdat zij den menschen geen kwaad meer kan doen.

Als afweerder van tooverkracht trad het hoen ook op, wanneer men een nieuw dorp ging stichten. Enkelen gingen dan naar de plek welke men daarvoor had uitgezocht, richtten daar een hut op en lieten er een witte kip los. Dan ging men terug. Na zeven dagen begaven zich zes mannen weer daarheen, en brachten een nacht in de hut door. Den volgenden morgen gingen ze zien of zij de witte kip nog konden vinden. Was zij er, dan kon men gerust tot het stichten van het dorp overgaan. Was de kip echter verdwenen, dan moest die plek ongezond zijn, en men ging een andere plaats zoeken. In dit laatste geval toch was gebleken, dat het hoen magisch niet sterk genoeg was om het daar wonende kwaad te verlammen (Pebato, Lage, Palande).

Een analoog geval deelde de Heer Ritsema mij mede van Beneden Mori. Daar heeft men het mooli tobœ, «bosch koopen». Wil men namelijk een stuk boschgrond ontginnen, dan neemt degeen, die bij zulke gelegenheden als voorganger fungeert, sando genaamd, een witte kip, een bijl, een hakmes en een wiedijzer, en dit alles brengt hij naar de plek die zal worden ontgonnen. Het gereedschap stapelt hij op elkaar, en daarnaast legt hij sirih, pinang en kalk. Dan roept hij de geesten van het bosch aan. Is hij hiermede gereed, dan wordt de kip los gelaten, en de sando keert terug, ook de gereedschappen achterlatende. Den volgenden morgen gaat hij weer naar die

plek. Is de sirih-pinang verdwenen, en is ook de kip niet meer te vinden, dan is dit een slecht teeken, «de heer van het bosch wil het niet». Ligt alles er nog, dan is de zaak in orde. Het gereedschap neemt men mee naar huis, en een poos daarna komt men weer om het hout te vellen.

Nog een ander voorbeeld: Wanneer de vrucht van de rijst aan het uitkomen is, loopt in Pebato de eigenaar van den akker om zijn veld heen met een kip in den arm en een ei in de hand. Terwijl hij zoo om zijn akker heenloopt, zegt hij voortdurend het volgende: «De reden waarom ik deze kip vasthoud, is dat ik haar tot grens (Bare'e: tida, hier in den zin van «omheining, afsluiting») maak; als er eenig bericht van den anderen kant komt, treft dat niet mij» (maar de kip). Met dit «bericht» is speciaal bedoeld tijding omtrent gepleegde bloedschande, en met die tijding komt ook de magische kracht, die daardoor is losgelaten over, en die de natuur zoodanig beïnvloedt, dat het gewas zal mislukken. Wanneer de man weer aan het uitgangspunt van zijn wandeling is gekomen, begraaft hij het ei daar; de kip slacht hij en laat haar in de rivier afdrijven. Kip en ei moeten dus den gevreesden invloed afweren.

Het hoen als zondebok.

In dit laatste voorbeeld voelen wij hoe gering de afstand is tusschen de begrippen kwaad afweren en kwaad op zich nemen. In het laatste geval treedt de kip op als zondebok, waarvan een aantal voorbeelden onder de Bare'e Toradja's voorkomen. Een voorbeeld hebben wij ontmoet in het hoen (soms alleen een veer), dat het kwaad door incest ontstaan op zich moet nemen en dat men daartoe in een prauwtje de rivier laat afdrijven.

Wanneer in Pebato iemand verdacht wordt weerwolfneigingen te bezitten, beweegt eene priesteres een hoen zevenmaal over het hoofd van den verdachte heen. Daarna wordt ondersteld, dat het kwaad, dat dien persoon tot hekserij drijft, op de kip is overgegaan. Deze wordt daarna gedood en gegeten.

In 1909 werden aan den Zuidkant van het Possomeer opvallend veel menschen door krokodillen aangevallen, en sommigen hunner werden door deze ondiere gedood. Natuurlijk ging men naar de reden van het verschijnsel zoeken, totdat men iemand vond, die vertelde, dat hij krokodilleneieren, die door den stroom waren afgedreven, had opgevischt en gegeten. Men besloot nu

het Meer «te eten te geven», zooals deze plechtigheid genoemd wordt, ten einde dit kwaad van zich af te doen. Alle dorpsge-nooten van den schuldige kwamen aan den meeroever te zamen. De leider richtte een offertafeltje op, waarop de gebruikelijke magisch sterke ingrediënten werden gelegd. Het mandje waarin deze middelen waren moest ieder aanraken. Vervolgens ging de leider rond met een kip, die mede door alle aanwezigen werd aangeraakt. Deze kip werd daarna aan den voet van het offertafeltje vastgebonden. Een aanroeping was het slot van de plechtigheid, en daarin werd aan de Torandaoë, de geesten van het Meer, medegedeeld, dat de menschen de schuld van zich hadden afgedaan. Deze schuld was dus op de kip overgegaan. Men beweert dat de kip den volgenden dag door de geesten was weggehaald, en toen ik de onderstelling uitte, dat een krokodil het hoen wel zou hebben afgerukt, antwoordde men dat dit niet het geval kon zijn geweest, omdat de band waarmee de kip was vastgebonden, doorsneden was.

Wanneer het Meer minder visch oplevert dan gewoonlijk, wordt dit «te eten geven» van het Meer op groote schaal in praktijk gebracht. Dit is reeds in ons Toradja-boek medegedeeld (II, 377), maar daarbij is verzuimd de kip als zondebok (soms neemt men er een geit voor) te vermelden. Dit moet toen onze aandacht zijn ontgaan.

Voor de overige gevallen kan ik naar ons Toradjaboek verwijzen. Daarin wordt verteld (I, 410), hoe bij een plechtigheid in de smederij, welke moet dienen om ziekte en zwakte van de dorpelingen af te nemen, een varken en een witte kip om de smederij, waarin de menschen zich hebben verzameld, worden gedragen, waardoor alle kwalen op deze dieren worden overgebracht. De kip wordt geslacht, maar ingewanden, veeren en kop worden in de smidse opgehangen.

Op een andere plaats (I, 383) is beschreven, hoe de ziekten van eenige personen op een kip worden overgebracht, waarna deze levend den boschgeesten wordt aangeboden.

Ten slotte hebben wij verteld (II, 177), hoe bij het dreigen van runderpest de buffels worden opgevangen en bijeen gebracht, waarna men de ziekte op een witte kip overbrengt door deze te zamen met andere magisch sterke voorwerpen zevenmaal om de verzamelde menigte buffels heen te dragen. Eindelijk snijdt men een der teenen van de witte kip af, en het bloed, dat uit

de wond druipt, smeert men op den horen van den buffel, dien men als representant van de geheele kudde heeft aangewezen.

Om niet te ver van ons onderwerp af te dwalen merk ik hier alleen op, dat het zevenmaal om de smederij en om de buffels loopen ook ten doel heeft een magischen kring om menschen en dieren te trekken, ten einde al wat zich daarbinnen bevindt voor magische invloeden van buiten te vrijwaren. Van dezen kring heeft Mr. Van Ossenbruggen eene duidelijke verklaring gegeven (Het primitieve Denken, bl. 77, e. v.).

Wij zien dus den zondebok in Midden-Celebes gebruikt als bloedeloos en als bloedig offer. Dat men er toe is overgegaan om den zondebok te dooden, kan zijn ontstaan te danken hebben aan de gedachte, dat door het dooden der magische dieren hunne werkzaamheid op dat oogenblik aanmerkelijk verhoogd wordt. «Dit geloof berust op de opvatting, dat die dieren in zekeren zin de dragers zijn van den door hen uitgeoefenden magischen invloed, en dat deze bijgevolg beter naar buiten treedt, indien het lichaam geopend wordt». (Het primitieve Denken, bl. 129). De magische kracht stroomt dan uit in den vorm van het warme bloed, en dat men hieraan bijzondere waarde toekent, zullen wij beneden duidelijk zien.

Wichelen met het hoen.

Het kan ons niet verwonderen, dat met een magisch krachtig dier als het hoen veel gewicheld wordt om te zien of men geluk zal hebben bij eene onderneming of niet. Men doet het als men een nieuw dorp zal stichten, of een nieuw huis zal betrekken, bij den aanvang van de landbouwwerkzaamheden (Tor. II, 238), wanneer men uittrekt om te jagen of om koppen te snellen (Tor. I, 230). Het zijn veelal de ingewanden, waaruit men de gunstige en ongunstige teekenen opmaakt. In ons Toradjaboek zijn de kentèekenen reeds opgegeven (I, 230). Het is vooral de blinde darm, waarnaar men ziet, of hij bij den gewonen darm aansluit, of daarvan afwijkt, of hij gezwollen dan wel gekrompen is. Ook let men op de galblaas of ze gevuld is of niet; in het eerste geval is het teeken gunstig, in het andere ongunstig. Op deze wijze wichelt men bijvoorbeeld in Napoe als godsoordeel: is de galblaas ledig, dan heeft de aanklager gelijk, is zij gevuld dan de aangeklaagde. De genoemde kentèekenen gelden voor alle in dit opstel besproken stammen.

De ingewanden van het gunstig voorspellende hoen werden in een bamboegeleding mede genomen naar den vijand. Daar gekomen begroef men het ingewand, te zamen met een ei waarmee gewicheld was, op den weg, die naar het dorp leidde, waar men zijn slag hoopte te slaan. Men sprak daarbij: «Alles wat op u trapt is voor ons». Dit draagt den naam van malapa man oe, «de kip loslaten» (Tor. I, 236—237).

Maar nog op andere wijze wichelt men met het hoen. Zoo placht men in Boven Mori (Tomata) te weten te komen of de plek voor een nieuw dorp geschikt was door een kip met één slag den kop af te slaan. Vervolgens keek men naar de wervelkolom van den hals: bleef deze recht, dan was het een gunstig teeken; maar kromde deze zich, dan was het teeken ongunstig. De veeren van de kip werden door een der oudsten van het dorp bewaard om het gunstige teeken vast te houden, blijvend te maken.

Ook als men ten strijde ging, lette men in Boven Mori op de houding van de kip, die gedood was. Strekte deze het lijf, dan was dit een bewijs, dat men den vijand niet de baas zou zijn. Kromp het lichaam echter samen, dan zeide dit, dat de vijand bang was en geen stand zou houden. Bij de To Pebato was het teeken gunstig, wanneer de wervelkolom na het ont-hoofden der kip naar buiten stak; was zij in de halswond teruggetrokken, dan was het teeken ongunstig.

Bij het bouwen van een nieuw huis bracht men dikwijls in de Possostreek een kip boven op het dak (Tor. II, 157). Daar werd zij geslacht, waarna men het spartelende dier langs het dak naar beneden liet rollen. Was het lichaam op den grond tot rust gekomen, dan lette men op de richting in welke de kop wees; was zij de Oostelijke, dan zouden de bewoners van het huis lang leven.

Als men op koppensnellen uitging, stak men een kip met een inlandsche naald (els) in de beide oogen, zoodanig dat de naald aan de achterzijde van den kop te voorschijn kwam. Dan liet men het dier los. Wanneer het uitgesparteld was en stil lag en de kop was naar den kant van den vijand gekeerd, dan zou men voordeel hebben. Hart en ingewanden werden naar den vijand mede genomen, met hetzelfde doel als boven is aangegeven.

In Besoa heeft het wichelen met een kip, meman oe, bij het planten der rijst op de volgende wijze plaats: De voorganger

bij den landbouw slacht een kip, waarvan het bloed in een bakje wordt opgevangen. Naast dit bakje steekt hij een pootstok in den grond en roept den tuingeest, *anitoë i hinoë*, aan wien hij het gelukken van de rijst vraagt. Stok en bloed blijven daar verder staan. Vervolgens snijdt hij de kip open. Hij let voornamelijk op het vet tusschen de darmen: als dit gelijk is met de darmen, dan zal de rijst gelukken. Ook de galblaas moet goed gevuld zijn. In Napoe wordt het bloed van de voorspellende kip in een blad opgevangen. Hier dient het om te zien waar gedurende het seizoen veel rijstdiefjes zullen komen, want aan den kant van het blad waar het schuim van het bloed zich verzamelt, zullen deze vogels de rijst aanvallen.

Ook in het Possosche wichelde men met het bloed van een hoen. Wanneer men uit snellen ging, ving men het in een blad op. Als het schuimde, en er zich een groote blaas op vertoonde, dan was dit een teeken, dat degenen die uittrokken dapper waren, en dat men dus geluk zou hebben in den strijd. Wanneer er een zieke is van wien men wil weten of hij beter zal worden, neemt men in Beneden Mori (Tinompo) een kip als de zieke eene vrouw, een haan als hij een man is. Als het hoen geslacht is, vangt men het bloed in een blad op; is dit mooi rood gekleurd, dan is het een gunstig teeken; heeft het een bleek kleur, dan is er niet veel hoop op herstel (ook wordt naar den blinden darm gekeken). Van dit bloed smeert men den zieke op het voorhoofd. De veeren van het hoen waarmee gewicheld is, bindt men samen met *Dracaena*-bladeren (*Morisch towo'a*) en hangt deze aan een der daksparen op. (Volledigheidshalve breng ik hier in herinnering, dat ook met het ei gewicheld werd. Eene beschrijving daarvan is gegeven in ons *Toradjaboek*, I, 231).

Het bloed van het hoen.

In de gevallen, waarbij het bloed van hoenders gebruikt wordt om er mee te wichelen, komt ook de magische betekenis er van aan het licht. Dat men met kippenbloed kracht wil mededeelen komt vooral uit bij een bij de Moriërs, Bare'sprekers en Bergvolken algemeen voorkomend gebruik om de zaairijst met hoenderbloed te besprenkelen. In Napoe bevochtigt men slechts een klein deel van de zaairijst met bloed, en dit doet men ook met een miniatuur pootstok, die van *oerio*-hout of *kaoe sala* moet zijn. Tegen het aanbreken van den dag

steekt de topebetoe'e, de voorganger die uit den stand der sterren weet te zeggen of de goede tijd voor het planten is aangebroken, met den gewijden pootstok zeven gaten in den grond, in de nabijheid van den poka-e-boom, dien men vooraf op ieder veld heeft geplant (zie hierover Tor. II, 240). In deze gaten legt hij de met bloed besprengde rijstkorrels. Den miniatuur pootstok laat hij daarbij in den grond staan, en legt er sirih-pinang bij neer. Dikwijls schiet deze pootstok wortel en gaat groeien.

Dat het bij de Bare'e Toradja's verboden is gedurende het oogsten kippenvleesch te eten zal wel zijn grond hebben in de vrees, dat het bloed van het geslachte hoen te veel magischen invloed op de reeds van groeikracht verzadigde rijst zou uitoefenen, en deze daardoor bederven zou. Terwijl de rijst groeit, wordt zij meer dan eens met de kracht van kippenbloed versterkt. Bij de mededeeling over het moparioe, «een bad geven» aan de rijst, dat gebeurt als het wieden is afgeloopen, en het mooli oënja, «den inhoud, korrel (van de rijst) koopen», dat gedaan wordt bij het vruchtzetten van het gewas, bij welke twee gelegenheden de planten met gewijd water worden besprenkeld (zie Tor. II, 254—255), is verzuimd op te teekenen, dat in dit water ook wat kippenbloed wordt gemengd. In Besoa heet deze plechtigheid mokoöki, waarbij water in een bakje met eenige druppels bloed uit den afgesneden kam van een haan wordt gemengd, met welk water dan het gewas wordt besprenkeld.

Een veel voorkomend gebruik bij den rijstbouw is het ratanga, dat is: een belofte doen. Wanneer men namelijk ziet, dat de rijst op het veld er niet voordeelig bij staat, en men bang is dat zij zal mislukken, doet men de belofte om een hoen en een varken te slachten, als de rijst gelukt. Gebeurt dit inderdaad, dan trekt men na afloop van het oogsten zevenmaal om de opgestapelde rijstbossen heen met een kip en een varken. Nadat op deze wijze een magische kring om de rijst is getrokken, worden de genoemde dieren geslacht en met hun bloed de bossen bestreken.

Een neutraliseerende werking heeft het bloed ook, wanneer men een bruine kip slacht, ten einde het onheil af te weren, dat voortkomt uit het zien van een duizendpoot. «Want, zegt de Palandeër, als ge een duizendpoot ziet, zonder dat het u

gelukt hem te dooden, zult ge gewond worden». Wanneer men aan het bouwen van een huis bezig is, moet men oppassen, dat er niets van het gebruikte materiaal naar beneden valt. Is dit toch gebeurd dan slacht men een kip in de woning, en den kop van het dier werpt men van rechts naar links over de nok van het dak om het dreigende onheil af te wenden (Tor. II, 154).

In het eerste hoofdstuk heb ik reeds gesproken over de woka, een klein huisje, dat de priesteressen zoogenaamd voor de woerake-geesten maken. Ik heb toen reeds met een enkel woord gezegd, dat deze huisjes een ontwikkeling zouden zijn van de manden, waarin het vloervuil, dat men zich als de belichaming van de ziekte denkt, werd weggeworpen. Nader onderzoek heeft dit bevestigd. Zoo antwoordde mij een Besoëer rechtstreeks op mijn vraag «wie er in die huisjes woonden?»: «Onze ziekten». In Poe'oe mBoto maakt men bij iedere plechtigheid tot genezing van zieken twee zulke woka's: de woka der anitoe, en de woka van Poeë Oera. Daar de anitoe in het dorp wonen, en Poeë Oera de geest van den rijstakker is, mogen wij misschien aannemen, dat in eerstgenoemde woka ziekten worden gebracht, ontstaan door invloeden in het dorp; en in de andere die krankheden, welke door den magischen invloed van het veld en de rijst zijn ontstaan. Wanneer de priesteres nu deze woka's maakt, moet er een kip geslacht worden, voor elke soort van woka een. Met het bloed van dit hoen wordt de woka bestreken, en van de veeren worden er aan de vier bamboetjes, welke de palen der woning moeten voorstellen, gebonden. In Pebato slacht men daarvoor niet een kip, maar neemt men het bloed uit een afgesneden hanekam.

In Napoe wordt aan deze geestenhuisjes, tambi-tambi genaamd, behalve de veeren ook de kop van de kip gehangen.

Wanneer in Boven Mori iemand eenige malen achtereen met zijn speer of jachtspies heeft mis geworpen, gaat hij naar huis, snijdt een haan den kam af, en smeert met het daaraan klevende bloed het lemmet van zijn wapen in. De magische invloed, die de speer doet missen, wordt door dit bloed verlamd, en daardoor wordt het wapen krachtiger.

Dat men veel kracht aan kippenbloed toeschrijft blijkt ook hieruit, dat in het Boven Morische, en Napoesche het eten van kippenbloed aan kinderen (in Napoe ook aan vrouwen) verboden is. Kinderen zijn magisch zwakke wezens, aan wie de kracht

van kippenbloed kwaad zou doen. In Boven Mori zegt men, dat de kinderen door het eten er van verlegen zullen worden. In Napoe zouden zij er sampoelaro, zwarte plekken op voorhoofd en wangen, van krijgen.

Veeeren van hoenders.

Een paar maal is er in het bovenstaande sprake geweest van de veeren van het hoen, welke bewaard worden. L. Lévy Brühl heeft in zijn meer aangehaald werk «Les fonctions mentales dans les Sociétés inférieures» reeds gewezen op de rol welke veeren van vogels in de collectief-voorstellingen der primitieven spelen. Een voorbeeld van de Huichols in Mexico wordt daarbij aangehaald. «Aux yeux des Huichols, les plumes sont des symboles qui apportent la santé, la vie et le bonheur. Avec leur aide, les shamans peuvent entendre tout ce qui leur est dit de dessous de la terre, et tous les points du monde, et ils accomplissent des prouesses magiques» (bl. 134).

Blijkens de voorbeelden welke wij boven reeds hebben medegedeeld, moeten de veeren het geluk vasthouden, verzekeren; door de veeren wordt blijvend beslag gelegd op de magisch zegenende werking, welke van het orakelhoen uitgaat. Zoo worden de veeren van hoenders, waarmede gewicheld is, bij het begin van het openen der akkers en bij het stichten van een nieuw dorp, bewaard (zie ook Tor. II, 238). In Beneden Mori bij de To Watoe bewaart men van elk boschhoen, dat men strikt, eenige veeren en een poot; deed men dit niet dan zou men geen hoenders meer vangen.

Dikwijls ook worden kipeveeren bij het gewas gelegd om dit magisch te versterken. Zoo legt men ze vaak tusschen de rijst op den akker neer bij de Bare'e-Toradja's, of men begraaft ze op het veld in den grond. Gewoonlijk geeft men als reden daarvoor op: «opdat de rijst goed gedij». Te Tentena zei men zulks te doen, «opdat niemand die op den akker hout hakt, zich zal verwonden». Hier zou de kracht der veeren den mensch tegen invloeden beschermen, hem magisch versterken.

Wanneer men eene plechtigheid heeft gevierd met het doel de arènboomen meer vocht te doen geven, nemen de mannen de veeren der bij die gelegenheid geslachte kippen mee naar hun palmboom, bevochtigen ze met palmwijn, en leggen ze bij den voet van den boom neer (Tor. II, 208).

Bizonder lange veeren uit den rechtervleugel van een haan werden vroeger wel aan de omheining (benteng) van een dorp vastgebonden om deze te versterken.

Veeeren ziet men veel als versiering van voor magische doeleinden gebruikte voorwerpen, zooals de boven genoemde woka. In de smederij wordt bij gelegenheid van de viering van eene plechtigheid, waarvan ik reeds gewag heb gemaakt, een boog vervaardigd, waarop een pijl is vastgehecht. De pees van dezen boog is de darm van de kip; aan de uiteinden van den boog worden veeren gebonden, en op de punt van den pijl steekt men den kop van het geslachte hoen (zie Tor. I, 410). Bij doodenfeesten wordt een hoofdversiering gebruikt bestaande uit een lang riet met een pluim van veeren er aan. Bij de Moriërs draagt iedere man zulk een versiering, *widoe* geheeten, maar bij de Bare'e-sprekers werden daarmede alleen de pakken met doodsbeenderen en de katafalk, waarop deze pakken werden geplaatst, versierd. Tegenwoordig beschouwt men deze *widoe*'s als «vleugels», waarmee de geestelijke substantie, de schaduw van alles waaraan dit voorwerp gehecht is, naar het zielenland wordt gebracht. Maar oorspronkelijk zal de *widoe* zeker gerekend moeten worden tot die voorwerpen, welke moeten dienen om de schadelijke invloeden van lijken te paralyseeren. Dit blijkt, dunkt mij, ook hieruit, dat wanneer men na afloop van het doodenfeest op het snellen van koppen uitging, men zulk een *widoe* medenam. Was een slachtoffer gemaakt, dan sneed men het den buik open, en legde daarin het pas genoemde versiersel. Had men geen tijd om het lijk open te snijden, dan legde men de *widoe* er boven op. Men zegt dit te doen om aan het «binnenste» van het slachtoffer een vleugel te geven. Nader verklaren kon men dit niet, want de Bare'e-Toradja's kennen het geloof niet, dat deze slachtoffers de zielen der overledenen tot dienaars zouden strekken in het Hiernamaals. Zij kunnen niet anders denken, dan dat de «vleugel», de *widoe*, voorloopig den magischen invloed van het lijk moet neutraliseeren, totdat daarvoor in het bloed van een mensch een krachtiger middel is gevonden. (Zie over de *widoe*: Tor. II, 131—132, en afbeeldingen er van in den platenatlas).

In ons Toradjaboek is reeds medegedeeld (II, 243, 253), dat wanneer de Bare'e-Toradja na het verbranden van het hout op zijn akker de niet door het vuur verteerde stukken wegruimt

(mokoëasi heet dit werk), hij vier stukken hout neemt, die aan elkaar vastbindt en er gekauwde kippeveeren op spuwt; meermalen ook maakt hij veeren aan dat hout vast. Dan werpt hij dit bundeltje buiten zijn akker en zegt daarbij: «Ik ben klaar met opruimen». Op dezelfde wijze gaat hij te werk, wanneer hij later zijn akker van onkruid gaat zuiveren: aan een bosje gras bindt hij eenige kippeveeren, werpt dit weg en roept: «Mijn onkruid is er uit» (het wieden is afgeloopt). Tegenwoordig denkt de Possoër bij deze handeling aan «vliegen»; het hout en het onkruid zullen «wegvliegen» door de veeren. Maar oorspronkelijk heeft men waarschijnlijk de bedoeling gehad om met de veeren den magischen invloed, die van verbrand hout uitgaat, en van het onkruid door het omwoelen van den grond, te neutraliseeren. Deze opvatting wordt nog versterkt door de omstandigheid, dat men bij het wieden ook een bosje onkruid in een boom hangt, in plaats van dit met veeren er aan weg te gooien. Dit laatste kan wel geen anderen zin hebben, dan dat de boom de losgelaten magische kracht moet opnemen, vasthouden.

Een enkele maal hebben we gezien dat de veer in de plaats treedt van den vogel zelf, wanneer men namelijk in het prauwtje, waarin het kwaad dat door incest ontstaat, wordt afgedreven, een veer plaatst als «zeil», zooals het heet (Poe'oe mBoto).

Wat vroeger is opgemerkt omtrent het verbranden van haar, geldt ook voor het verbranden van veeren. Door deze in aanraking te brengen met vuur verhoogt men de werkzaamheid er van. Mr. Van Ossenbruggen heeft aangetoond dat dit de reden moet zijn, waarom men bij pokpatiënten geen kippen en varkens mag roosteren, de veeren, haren, zegen, omdat de reuk er van de ziekte zou verergeren (o. c. bl. 149 e. v.). Ook voor patiënten, die behandeld zijn met eenige medicijn, welke op het zieke lichaamsdeel is gespuwd (rasoëpa), is de reuk van verbrande veeren fataal, want hun pijn zou daardoor toenemen. Gedurende den rouwtijd mogen in Onda'e (en waarschijnlijk ook elders) geen kippen geroosterd worden. De taboe-toestand, waarin de dorpsbewoners dan verkeeren, zou hierdoor magisch nog gevaarlijker worden, en ziekte en dood brengen.

Daartegenover wordt de door verbranding verhoogde invloed van kippenveeren ook aangewend tot magische versterking. Wanneer bijvoorbeeld in Lage en Onda'e voor de eerste maal van de nieuwe rijst eenige bossen op het rek boven den haard

worden gelegd om ze drogen, en ze zoo gemakkelijker te kunnen stampen, dan verbrandt men daar onder op den haard eenige kippenveeren. Als bij mensch of dier waterwurmen (Possoschimba) in den neus zijn gekropen, verbrandt men kippenveeren, en laat den stank daarvan opsnuiven; dan zullen de wurmen er van zelf uitkomen.

Een eigenaardige desinfecteering door stank van verbrande kippenveeren vond ik bij de To Napoe. Bij hen en ook bij de Bare'e-sprekers geldt het voor zeer verkeerd om een hond, vooral als hij nog jong is, bij den snuit te pakken. Men snoert hem dan den bek, zoodat hij later geen wild zal vangen. Om nu de kwade gevolgen van deze handeling ongedaan te maken laat men in Napoe den hond aan brandende veeren ruiken.

Voor menschen, behept met een schubziekte (Maleisch koerap, Bare'e boegisi, karisa) wordt het eten van de asch van verbrande kippenveeren heilzaam geacht.

Andere lichaamsdeelen van hoenders.

Ook aan de beenderen van hoenders hecht men waarde. In Beneden Mori en bij de Bare'e-Toradja's neemt men de beenderen van een kip die in haar nest gestorven is, en draagt ze als talisman steeds bij zich, wanneer men op reis is. De kracht van deze beenderen bestaat hierin, dat de drager er van niet zal sterven terwijl hij nog op reis is. Al wordt hij ook ziek en al blijft hij heel lang weg, hij zal toch alleen in zijn eigen huis kunnen sterven. Sommigen beweren, dat als men zich met het water, waarin bedoelde kippenbeenderen zijn gelegd, wast, en daarvan drinkt, men van zijne ziekte beter zal worden.

Dezelfde waarde hecht men aan den horen van een buffel, dien men dood gevonden heeft in een der modderpoelen, waarin deze dieren gewend zijn zich te wentelen. Van zulk een horen maakt men het handvat van zijn hakmes, en als men dit nu maar steeds bij zich draagt, zal men nimmer, op reis zijnde, sterven.

Algemeen is de gewoonte om aan een haan zijn eigen in kleine stukjes gesneden kam te eten te geven om hem dapper te maken. Wanneer het geen afscheidselen van het lichaam betreft, maar deelen er van, kan dus het eten er van geen kwaad.

Ook de lever van de kip moet dienst doen, als iemand pijn in den hartkuil heeft. Men zegt dan dat hij zijn lever kwijt is. De plek wordt met kippenbloed ingesmeerd en met de lever

van het hoen ingewreven. Daarna wordt de kippenlever op den haard onder de steenen begraven, en zoo zal de patiënt beter worden (Pebato).

Geslachtsgemeenschap bij hoenders.

Uit al het reeds medegedeelde blijkt duidelijk welk een magisch sterk dier het hoen voor den bewoner van Midden-Celebes is. Het kan ons daarom niet verwonderen, dat ook aan het paren van hoenders beteekenis wordt gehecht, als aan een magische kracht ontwikkelende handeling.

Wanneer een haan de hen treedt boven op de nok van het dak of in huis, is dit measa, onheilbrengend.

Dit algemeen voor Midden-Celebes geldend geloof wordt plaatselijk nog uitgebreid. In Napoe is het even onheilspellend, als twee hanen elkaar treden. In Poe'oe mBoto geldt het ook voor kwaad brengend, wanneer een haan dadelijk nadat hij op den grond heeft gepaard, in huis komt. In alle genoemde gevallen zal de eigenaar van den parenden haan door de ontketende kracht worden gedood. Het eenige tegenmiddel is weer de parende hoenders te dooden, om met hun uitstroomend bloed den invloed van de paring te neutraliseeren. De koppen der schuldige dieren worden naar het Westen geworpen, waarbij men zegt: «Ga naar den ondergang der zon, besmet u zelf». In Onda'e worden de koppen der hoenders eerst weer in een verdord blad gewikkeld, en daarna weggeworpen, waarbij men roept: «De kippenkoppen gaan vooruit, en de zon komt er achter aan». Dit beduidt waarschijnlijk: de slecht werkende invloed van de hoenders gaat met de koppen vooruit en wordt door de ontsmettende magische kracht van de zon vernietigd. In Beneden Mori (Tinompo) snijdt men de schuldige hoenders een weinig van de nagels en snavel af, en laat dit snijdsel in de rivier afdrijven. Het vleesch dezer dieren mag, evenals overal elders, genuttigd worden.

Wanneer een haan boven op een geit, een teef of een zeug vliegt, wordt dit als eene paring en als zeer measa, onheilbrengend beschouwd. Ik heb van zoo iets alleen onder de Bare'e-Toradja's hooren spreken. Men zegt dat daaruit een groote ziekte of een oorlog zal ontstaan. Gewoonlijk worden beide dieren gedood, en de koppen op den weg naar het Westen buiten het dorp begraven. De bata, de besmetting, de gevolgen van de

ontbonden kracht, zal dan alleen tot aan dien kop komen, zegt men. Anderen, zooals de To Boejoe, schijnen zulke gevallen als incest te beschouwen; zij laten althans beide dieren gedood in de rivier afdrijven. Een merkwaardig geval van de zondebokgedachte in dit opzicht vond ik te Malitoe (Pebato). Wanneer men de geit, de zeug of de teef, waarop een haan is gevlogen, wil sparen, vangt men een witte, dus magisch bijzonder krachtige kip. Deze slacht men en den kop er van begraaft men in het Westen, waarbij men de gebruikelijke woorden zegt: «Ga heen, besmet u zelf».

In ons Toradjaboek hebben wij een voorval medegedeeld, waarbij men van de sterk werkende magische kracht eener paring van een haan en een zeug gebruik heeft willen maken om regen te verwekken. Ik neem het daar vertelde hier over: Het hoofd van het voormalige dorp Mokoepa zou zorgen, dat er regen kwam. Velen verzamelden zich in het veld om het dorps-hoofd heen, die met zich had gebracht een haan en een klein wijfjesvarken. Bij de rivier gekomen doodde men de beide dieren, die in innige omhelzing bij elkaar waren gelegd, en vervolgens stevig in een lap katoen gewikkeld. Toen riep het hoofd de goden aan: «o Goden daar beneden en daar boven, wanneer gij medelijden met ons hebt, en wilt dat wij dit jaar zullen eten, geeft dan regen. Geeft gij geen regen, welnu, wij hebben hier begraven een haan en een wijfjesvarken, in innige omhelzing», met andere woorden: toornt dan over deze gruweldaad, die wij hebben gedaan, en doet uw toorn blijken door onweders (Tor. II, 260).

Volledigheidshalve deel ik in verband met het paren van hoenders nog mede, dat men mij in Boven Mori (Tomata) vertelde, dat zoo iemand den penis van een haan te zien kreeg, hij zou moeten sterven.

Bewegingen van hoenders.

Ook de bewegingen van het hoen, als magisch dier, oefenen invloed uit op het leven van den mensch; ze hebben voorspellende kracht. Zoo voorspellen bij de Bare'e-sprekers twee vechtende hanen, dat er gasten zullen komen. Wanneer men ten strijde trok, zag men graag een paar vechtende hanen. Men lette dan op welke van de twee overwonnen werd. Vluchtte de haan, die zich aan den kant waar de vijand woonde bevond, dan was

dit een teeken, dat de uittrekkenden zouden overwinnen. Vluchtte de haan, die zich aan de zijde van de woonplaats der strijders bevond, dan zouden dezen verliezen (Bare'e Toradja's, Napoe). In Poe'oe mBoto gelooft men, dat men gasten zal krijgen wanneer overdag de kippen op stok gaan.

Als een kip een steentje heeft opgepikt, tracht men zich hiervan meester te maken, en men gebruikt het dan als talisman (Boven Mori, Tomata). Wanneer gedurende den regen alle hoenders onder het huis vluchten, en zich stil houden als hadden ze het koud, zal de regen lang aanhouden (Palande). Als een kip van een ver verwijderd erf op het uwe komt, zegt de Beneden Moriër (Tinompo), dan komt zij naar een doode bij u kijken. Om te voorkomen dat er werkelijk een sterfgeval zal plaats hebben, moet ge die vreemde kip dooden. Ditzelfde vertelt men eenigszins gewijzigd in eene andere strêek van Beneden Mori (To Watoe): Loopt een kip van u naar een veraf gelegen erf, en komt zij na lange afwezigheid terug, dan zal er spoedig iemand bij u sterven. Ge moet dan de kip slachten, en ze deelen met de bewoners van het erf, waarheen uw kip dien tijd is gegaan.

Wanneer een hoen onder het huis telkens tegen den vloer opspringt (b.v. om er iets af te pikken) is dit measa, onheilbrengend. Dit geldt voor Bare'e-Toradja's en Moriërs. Het gevolg van dit opvliegen zal wezen, dat iemand in de woning zal sterven. Ook hier moet het hoen worden gedood, en de kop naar het Westen worden geworpen. Ik ben niet in staat om in dit geval het verband tusschen een en ander aan te toonen.

Bewegingen van vogels.

Op de bewegingen van vogels wordt evenzeer acht geslagen als op hunne geluiden.

Wanneer een vogel een huis invliegt door de deur en het door het venster verlaat, is dit measa, onheilbrengend.

Dit is weer een overtuiging die in geheel Midden-Celebes gevonden wordt. Komt de vogel het venster binnen, en verlaat hij de woning weer door het venster of door de deur, dan is dit evenzeer measa. Alleen wanneer hij de deur binnen komt vliegen, en door de deur de woning weer verlaat, is het teeken gunstig, dan zullen er lieden komen, die ons voordeel bezorgen

(met koopgoederen of met wild); dan zou een slaaf, die van zijn meester is weggelopen, in dat huis bescherming zoeken (mepone, zie Tor. I, 199); dan zal iemand een aanzoek komen doen naar de hand van een der dochters des huizes.

In de andere reeds genoemde ongunstige gevallen zal er iemand in dat huis sterven; de vijand zou komen; er zal in die woning gestolen worden; of het huis zal afbranden. Zulk een vogel brengt bata, kwaad, onheil door magische werking. Het is onverschillig welke vogel binnen komt, alleen zwaluwen worden er van uitgezonderd «omdat deze van nature reeds in de huizen der menschen wonen». Wel werden in Beneden Mori namen van bepaalde vogels genoemd, zooals de tonsi ngkoe-lamba, de tonsi monggoeni, de mara mposi, maar andere lieden uit dezelfde streek verklaarden weer, dat dit geloof alle vogels betreft.

Het is mij niet mogelijk om den gedachtengang juist aan te wijzen, die tot dit geloof heeft geleid. Zooveel is zeker, dat vogels als dragers van magische kracht worden beschouwd, kracht die zoowel ten goede als ten kwade kan werken. Wanneer wij nu daarbij in aanmerking nemen, dat uit het venster de lijken gedragen worden, dan kunnen wij wel nagaan, dat van het feit, dat een magisch dier als de vogel zijn weg neemt door het raam, niet veel goeds kan worden verwacht. Over de beteekenis van het venster zullen wij in het volgende hoofdstuk meer geven.

Het zekerste middel om van het binnengebrachte kwaad bevrijd te worden is het dier te vangen. Dit geldt weer voor alle hier besproken stammen. Algemeen is ook, dat men na zulk een bezoek van een vogel, waarbij men hem niet heeft kunnen vangen, de woning gedurende vier dagen verlaat. Vooraf ontsmet men het huis door in de vier hoeken en uit het venster, in de richting waarin de vogel verdwenen is, gekauwde gemberwortel te spuwen. In Poe'oe mBoto gebruikt men daarvoor medicijn, die men pamoso noemt. Deze wordt samengesteld uit stukjes van verschillende boomen, als de taramanoe, pokae en enkele andere harde houtsoorten. Dit alles heeft de Poe'oe mBotoër steeds bij zich, en met het speeksel, door het kauwen dezer medicijn opgewekt, spuwt hij naar elk slecht vogelgeluid. Dit heet mantoempaoni, «geluid wegdrijven». In bovengenoemd geval worden alle bewoners van het bezochte

huis met het kauwsel over het voorhoofd gestreken. Als men de woning vier dagen leeg heeft laten staan, wordt ondersteld, dat het binnengebrachte kwaad heeft uitgewerkt, en dat de bewoners ongestoord kunnen terugkeeren. Wil men zijn woning niet verlaten, dan moet men een priesteres laten komen, die de losgelaten magische kracht te niet doet.

De magische beteekenis van de bij.

Ik moet mij hier eene uitweiding veroorloven om over eenige dieren te spreken, van wie de Bare'e-Toradja hetzelfde geloof, als van den vogel,¹⁾ dat namelijk een bezoek van zulk een dier aan eene woning onheilbrengend is.

Wanneer een bij in een huis komt vliegen, is dit measa, onheilbrengend.

Men geeft zich in dit geval alle moeite om het diertje te verjagen of te doden. Daar dit gewoonlijk gelukt, bekleedt dit geloof geen voorname plaats in het denken der Bare'e-sprekers. Liet men de bij maar vrij in huis rondzoemen, dan zouden daar velen sterven. Men moet dus zoo spoedig mogelijk een einde maken aan de emanatie van het kwaad verwekkende geluid van dit diertje.

De bij is een magisch zeer krachtig insect. De ouden zeggen nog, dat de toorn van den Datoe van Loewoe, den voormaligen heer des lands, zich manifesteerde in bijen en wespen, die zijn gezant vooruit gingen, en al zijne vijanden machteloos maakten. Daarom verbood eens een man van Tindoli een knaap om een zwerm bijen, welke zich in de nabijheid van het dorp had neergezet, te verjagen, zeggende: «Doe dat niet; deze zijn de makers van den Loewoeschen gezant». Zoo sprak men ook in Onda'e.

De vrees voor den magischen invloed van de bij komt ook uit in het voor alle Possoërs geldende verbod om een bijenzwerm uit te rooken, wanneer de rijst staat rijp te worden. De kracht die door het ontzettende gezoem van de gestoorde bijen loskomt, gepaard met die van het vuur, veroorzaakt een toover, die de rijpe rijst schade moet doen. Sommigen zeggen: dan zullen de korrels afvallen; anderen: dan zal de rijst weggeblazen worden, evenals de bijen, die vluchten voor den rook; anderen weer:

¹⁾ Vliegende insecten worden in 't Bare'e, evenals de vogels, tontji genoemd.

dan zal de rijst zoo licht worden als een honigraat zonder honing. Al deze verklaringen bedoelen hetzelfde: de kracht van de rijst gaat te niet; ze zal als looze aren worden en geen voedingskracht bezitten.

Wanneer een zwerm bijen gonzend voorbij vliegt, spuwt de Possoër op den grond, en zegt: «Volg ze, ziekte». M. a. w. de ziekte die door het gegons der bijen zal ontstaan, volg hen, ze make ons niet ziek. En om de kracht van dat gegons te verlammen, spuwt hij.

Deze magische diertjes hebben natuurlijk voorspellend vermogen: Wanneer een groote zwerm bijen naar het Westen vliegt, komt er regen, gaat hij naar het Oosten, dan komt er droogte. Eertijds heeft men dit waarschijnlijk aldus uitgedrukt: Wanneer de bijen naar het Westen vliegen, maken zij regen, en naar het Oosten gaande, maken zij droogte.

Ook als men vroeger ten strijde toog, werd op een zwerm bijen gelet, want als hij dezelfde richting uitging als de strijders, beteekende dit geluk. De tegenovergestelde richting der bijen voorspelde den troep verlies.

Het spreekt van zelf, dat aan honing en was ook magische kracht wordt toegekend. Maar de «*pré-logique*» dezer menschen heeft hen er toe gebracht om den honing, dit heilzame middel tegen hoest, juist aan keellijders streng te verbieden, want het hoesten zou door den magischen invloed van den honing erger worden. Ook voor lieden met een vergroote milt is honing niet goed. Zij die aan *Frambosia Indica* of aan spleten in de voet-zolen (Maleisch *belah*, Possosch *woroe*) lijden, mogen geen honing eten, want dan zou hun lichaam, hun voetzool er uit gaan zien als een honigraat. Iemand die door massage genezen is, mag nooit meer honing eten, anders zou hij weer ziek worden (Poe'oe mBoto).

Op den akker mag men geen honing brengen, want daardoor zou de worm in de maïs komen, en de rijst zou niet gelukken: «deze zou wegglijden door den gladden honing», zegt men in Boven Mori (Tomata). Al te maal bewijzen voor de magische werking van den honing.

Was mag wel in het veld worden gebracht. Men mengt bijvoorbeeld bij den oogst wat was met boomhars, en legt dit in de oogstmand (pepe), waarin ook de middelen worden gedaan, die voor de rijst schadelijke invloeden moeten vernietigen. De

levenskracht, *tanoana*, der rijst wordt dan geplakt, zegt men, ze gaat niet weg. Ook denkt men daarbij aan de bijen, die de was bij beetje aandragen, en al gaat de bij telkens heen om honing te verzamelen, de was blijft te huis. Zoo hoopt men ook dat de rijst niet zal verminderen (door magischen invloed), al verlaat ook de eigenaar zijne woning (*Mara'ajo*, *Pebato*).

Bij het kleine oogstfeest, *pangore*, wikkelt men een weinig was in een maïsblad, en kookt dit te zamen met het eerste kooksel van de nieuwe rijst. Hierdoor zal het oogsten niet spoedig afgelopen zijn (men zal veel rijst binnenhalen), en de mond zal bij het eten niet spoedig leeg zijn (met weinig rijst zal men reeds verzadigd wezen) (*Meerstreek*).

Wanneer iemand in *Beneden Mori* (*To Watoe*) een klein kind heeft, en hij verneemt, dat het kind van eën ander gestorven is, dan neemt hij een weinig was, en plakt dit aan zijn eigen hoofdhaar vast. Dit moet «het gehoorde wegnemen», opdat zijn kind niet zal sterven. De ongunstige werking van het gehoorde wordt dus door de was te niet gedaan.

Verder wordt was ook als geneesmiddel aangewend. Zoo worden wonden, die door de inwerking van modder zijn ontstaan, daarmee behandeld, evenals wonden, die veroorzaakt zijn door het giftige sap van den *poeajo*-boom (*Palande*, *Meerstreek*). De vrucht van de *katedo*, *Lagenaria vulgaris*, wrijft men onder het groeien wel met wat was om haar melig te maken (*Meerstreek*). Angels van bijen mengt men door het voedsel der honden om hun moed bij te brengen (*Boven Mori*, *Tomata*).

De magische beteekenis van de slang.

Wanneer een slang in huis komt, is dit *measa*, onheilbrengend.

Een der bewoners van het huis zal zeker sterven, als dit gebeurt. Dit is weer een algemeen in *Midden-Celebes* voorkomend geloof. Zoo'n slang brengt *bata*, smetstof, onheil. Men tracht haar te doden, waarna het lichaam naar het Westen wordt geworpen. In *Beneden Mori* werpt men de doode slang te zamen met tegenmiddelen in de rivier; men mag daarbij niet zien dat de slang afdrijft, anders gaat het kwaad niet met haar mede (*To Watoe*). In *Boven Mori* (*Tomata*) verlaat men een huis, waar een slang is binnen gekomen gedurende eenige dagen, en laat het ontsmetten op dezelfde wijze, als wanneer een vogel is

binnen gevlogen. Wanneer de slang, die in huis gekomen is, daaruit is ontsnapt, neemt men in Poe'oe mBoto een stuk hout en spreekt het aldus aan: «Gij, hout, zijt een zwarte slang». Dan hakt men er eenige malen op, waarna men het naar de rivier brengt en in den stroom werpt.

De magische kracht, die van een lijk uitgaat, schijnt men zich in Lage voor te stellen in de gedaante van een slang. Aan kinderen wordt daar althans verboden om leven te maken bij graven, omdat er anders een slang uit zal komen.

Wanneer men op jacht gaat en men ontmoet een slang, dan is het 't beste om terug te keeren, want men zal dan geen geluk hebben (Posso, Napoe). In gewone omstandigheden zou een zwarte slang van rechts naar links over den weg gaande, iets goeds voorspellen, maar van links naar rechts iets kwaads (Meerstreek). Wanneer men bij den aanvang van het ontginnen van den akker een muis of python aantreft, en men doodt het dier, dan zal men op een rijken oogst kunnen rekenen. Vrouwen in Beneden Mori mogen het vleesch van de python niet eten, want dan zou haar hoofdhaar uitvallen, of zij zouden *Frambosia Indica* krijgen.

In Poe'oe mBoto is men weer bijzonder bang om een soort slang te ontmoeten, waarvan men beweert, dat zij aan beide einden van het lichaam een kop heeft. Als men zulk een dier op den weg ziet, zal men spoedig uit het dorp, vanwaar men is vertrokken, of waarheen men gaat, een doodsbericht vernemen. Een vreemd verhaal vernam ik van het hoofd van Pendolo. Deze vertelde, dat het wel gebeurt, dat de hier veel voorkomende zwarte slang met een ander speelt; hunne lichamen kronkelen dan over en door elkaar; op een gegeven oogenblik opent de grootere den bek, de kleinere kruipt er in, en komt weer bij den aars te voorschijn; dan doet de kleinere den bek open, en de groote tracht dan tevergeefs hetzelfde spelletje bij den ander na te doen. Hij zelf had dit eens gezien, en anderen getuigden hetzelfde. Zoo iets moet een heel kwaad teeken zijn. «Toen ik thuis kwam, vertelde het hoofd verder, nadat ik dit had gezien, vond ik mijn broeder ziek en den volgenden morgen was hij dood».

Voor zoover de Inlanders weten, komt er in het Possosche slechts één vergiftige slang voor: een circa 50 cM. lange slang, met een eenigszins ineengedrongen lichaam, groen geruite huid,

en driekanten kop; djalimo'o heet zij. Overal verzekert men mij, dat nog nooit iemand ten gevolge van een beet van dit dier is gestorven, maar de getroffen plek zwelt op, en veroorzaakt hevige pijn. Wanneer iemand nu door zulk een slang gebeten is (ik spreek nog steeds van Poe'oe mBoto) en men haar heeft gedood, legt men vier stukken hout in een vierkant om het dier heen, en daarop loopende danst men den magischen dans, ende, viermaal om de doode slang heen, voortdurend zingende: Ende taende mo'o, natoengkoe ndjalimo'o, «dansen, wij dansen maar, (want wij) zijn gebeten door een djalimo'o-slang.» Hierdoor zal de pijn overgaan, althans niet hevig wèzen.

De magische beteekenis van de spin.

Een ander beest, dat een magischen invloed op het leven van den mensch in diens woning heeft, is de spin.

Wanneer een spin haar web maakt boven een slapende, is dit measa, onheilbrengend.

Dit is wederom een algemeen geloof in Midden-Celebes, want ik vond het zoowel bij de Bare'e-Toradja's als in Mori en de Berglandschappen. Wanneer dit gebeurt zal de slaper moeten sterven. Men zegt dan dat de spin een praalbed voor hem maakt zooals men gewoon is aan te brengen voor een overledene (batoewali, zie Tor. II, 94). Alleen in het dorp Sanio, waarvan ik reeds heb gezegd, dat de inwoners sterk onder Mohammedaanschen invloed staan, zegt men, dat het pas medegedeelde juist een lang leven zou voorspellen.

In andere streken maakt men een beperking op den algemeenen regel. Zoo zegt men in Palande, dat wanneer het web de slaapmat raakt van den persoon, boven wien de spin haar web heeft geweven, de zaak geen kwaad meer kan. In Lage beweert men, dat het kwade van dit geval wordt weggenomen, wanneer de spin op den liggenden persoon urineert.

In de eene streek geeft men zich meer moeite om de magische werking van zoo'n daad van de spin te neutraliseeren dan in de andere. De spin doodmaken mag men niet. Vooral in de Berglandschappen schijnt het streng verboden een spin te pijnigen, de pooten te breken, enz. Men zal dan ziek worden, want men zegt, de spinnen zijn de wachters van het huis. In Boven Mori (Tomata) vertelt men, dat zelfs een spinneweb niet

mag vernietigd worden, want iemand die dit doet zal den dood vinden door in een afgrond te storten.

Om nu het kwaad dat de spin veroorzaakt heeft door haar web over een slapende te maken, af te wenden, moet de priesteres komen om met hare litanieën alle kwade invloeden te vernietigen (Meerstreek, Palande). Bovendien «verkoelt» men den getroffen slaper, door hem te besprenkelen met water, waarin fijn gehakte bladeren van levenskrachtige planten liggen. Het web moet dadelijk worden verwijderd. Het kan ons niet verwonderen, dat men denkt dat van een web magische kracht uitgaat, daar de draad een produkt is, dat uit het lichaam te voorschijn komt, een magisch krachtig voortbrengsel dus.

Wanneer een spin zich vlak voor iemands gezicht naar beneden laat, is dit eveneens measa; de persoon in kwestie zal dan spoedig sterven. Hier tegenover staat weer, dat men in het landschapje Tawaelia beweert, dat een spin, die zich voor een der huisgenooten naar beneden laat zakken, de komst van een gast voorspelt. Ook voorzegt een draad, van een der zolderbalken tot aan den vloer gespannen, kwaad. Men moet zulk een draad dadelijk met een kapmes (magisch ijzer) doorsnijden (Boven Mori, Tomata).

Boven deelde ik al een voorbeeld mede van den invloed der urine van de spin. In het genoemde geval zou de urine de kracht van het web neutraliseeren. Wanneer in Boven Mori een spin op iemand urineert, legt deze op de plek wat houtskool (magisch door de daarin opgesloten warmte) en zegt daarbij: «eerst als de houtskool wit wordt, ga ik dood».

De magische invloed van spinnewebben op de natuur blijkt hieruit, dat als veel webben in het gras zijn, men in Napoe zegt, dat er droogte zal komen, als de meeste dier webben horizontaal gesteld zijn. Staan de meeste vertikaal, dan komt er regen.

Verder gelooft men nog van allerlei omtrent de spin. Zoo zegt men nog in Boven Mori, dat als de spin aan den wand op hare pooten trilt, dit een teeken is, dat spoedig iemand in huis zal sterven. In Beneden Mori wrijft men kleine kinderen met den afgestooten eierzak van spinnen in om ze voor vallen van de trap te bewaren, en om te maken, dat ze later vlug in boomen zullen kunnen klimmen (Tinomp).

De magische beteekenis van varken en leguaan.

Wanneer een wild varken of een leguaan tot onder de woning komt, is dit measa, onheilbrengend.

Ook op het bezoek van een wild zwijn is men dus niet gesteld. Gebeurt zoo iets, dan tracht men het te dooden, want anders zal iemand in de woning sterven of ten minste ziek worden. Men doet in Beneden Mori (Tinompo) met zulk een varken als met een buffel, die een tweeling geworpen heeft, zooals boven reeds is beschreven. Wanneer men de deelen van het lichaam heeft laten afdrijven, pruimen alle bewoners van de bezochte woning siri-pinang bij het water, waarna allen naar huis terugkeeren, zonder om te kijken. Is men in huis teruggekomen, dan strijkt de voorganger, sando, bij zulke gelegenheden een ieder met zijn pinangpruim over het voorhoofd.

In Beneden Mori gelooft men, dat een leguaan, die op het erf van een woning komt, de incarnatie van een weerwolf is. Wanneer hij met den kop naar het huis gekeerd de tong uitsteekt, zal daar zeker een doode komen. Als men hem gevangen heeft, werpt men zijne nagels in de rivier, om daarmede het kwaad te doen afdrijven.

Wanneer varkens den weg omwoelen, zegt men overal in Midden-Celebes, dat er vijanden zullen komen. Sommigen leggen dan afwerende kruiden aan den ingang van het dorp. Als de zwijnen den weg naar het rijstveld omwoelen, zal men veel minder rijst oogsten, dan waarop men rekt. De door het magische dier omgeweelde aarde laat krachten los, die de rijst schade doen. De omgeweelde plekken worden dan door de voorgangster bij den oogst met magisch-krachtige kruiden bespuwd. In Beneden Mori merkt men het juist als een gunstig verschijnsel aan, als een varken den grond een weinig omwoelt in den akker, waarin pas geplant is, want dit zou een rijken oogst voorspellen.

Ook het huisvarken is een magisch-krachtig dier. Bij allerlei plechtige handelingen is het 't voornaamste offerdier. Met het bloed van het varken worden de deelnemers aan de plechtigheid bestreken, ratodi, om met dit magisch middel de levenskracht der menschen te verzekeren. Hiervan zijn tal van voorbeelden in ons Toradjaboek opgenoemd. In Boven Mori mag de kop van een varken niet in huis worden gebracht, daar de magische invloed die hiervan uitgaat, de bewoners ziek zou maken. Alleen

in gevallen, waarin een sterke tegenstroom moet worden opgewekt om den een of anderen fatalen invloed te neutraliseeren, mag ook de kop van een varken in huis worden gedragen, zooals bij het mawombo woeli. Het is namelijk in Boven Mori streng verboden om den boombast, woeli, waarmede men den palmwijn bitter maakt, binnenshuis te hakken of te slaan. Dit zou zulk een kracht ontwikkelen, dat er zieken en dooden in de woning van zouden komen. Is het echter toch gebeurd, dan moet een priesteres worden geroepen, die een klein kamertje in huis maakt, met een vloer van geslagen bamboe, wanden van sagoebladeren, en versiert met de jonge bladeren van den arèn-palm. Rijst, palmwijn en rijstebier worden daar voor de geesten neergelegd, en de priesteres dreunt er hare litanieën op. Bij die gelegenheid ook wordt een levend varken in huis gebracht, en daar geslacht, blijkbaar met de bedoeling om de met het bloed uit het lichaam stroomende magische kracht rechtstreeks op alles in huis te doen inwerken.

Wanneer een varken met een geit tracht te paren, of als een zeug op een ander wijfjesvarken springt, of een varken tegen het een of ander (b. v. tegen den poot van een buffel, zooals ik eens zag) paringsbewegingen maakt, is dit onheilbrengend. De schuldige dieren moeten dan gedood worden, en hunne koppen laat men in de rivier afdrijven. Dit geloof vindt men in de heele Possostreek.

Alle bijzondere uitingen van de kracht van het varken zijn onheilbrengend. Werpt een zeug jongen, waaronder er zijn met meer dan vier pooten, dan moet het dier worden gedood.

Wanneer een varken niet anders dan vrouwelijke, of niet anders dan mannelijke jongen op eenmaal werpt, is dit mede onheilbrengend; de eigenaar van het dier zal sterven. Hij moet de biggen daarom zoo spoedig mogelijk aan een ander geven. Als het varken van een ander veraf wonend persoon bij u op het erf komt, moet ge het dadelijk dooden en eten, want anders zal er in uw huis een sterfgeval plaats hebben (Beneden Mori, Tinompo, To Watoe).

Wanneer een varken zijn jongen opeet, zal de eigenaar van het dier spoedig sterven. Het moet dan worden gedood. Sterft de eigenaar toch binnen korten tijd, dan moeten de nog overgebleven jonge varkens van dit nest bij het doodenfeest, dat voor hem wordt gehouden, worden geslacht (Beneden Mori, To Watoe).

Als een varken in zijn hok steeds maar rondloopt, zooals het doet, wanneer het honger heeft of bang is, maar deze redenen zijn niet aanwezig, dan is dit onheilbrengend, want dan zal een zware ziekte zijn meester treffen, en deze zal worden als ware hij krankzinnig. Maar vooral gevaarlijk wordt het, als het dier, terwijl het rondloopt, daarbij defaeceert of urineert. Het varken wordt dan gedood en sommige deelen van zijn lichaam laat men in de rivier afdrijven, zooals boven reeds is medegedeeld.

Indien een varken, door een springlans getroffen, niet ter plaatse gedood wordt, of het ontsnapt, maar gaat niet ver van het werktuig dood, dan zal de eigenaar van de springlans spoedig sterven (Beneden Mori). Het ontstellende van zulk een geval is niet meer aan te wijzen. Begrijpelijker is, dat men een stuk van een aangescherpten bamboe, waarin een varken geloopt is, dat in zijn lichaam is blijven steken, en dat men later bij het neerleggen van het dier machtig wordt, als medicijn aanwendt! Voelt iemand namelijk stekende pijnen, dan wordt de plek met speeksel bespuwd, dat opgewekt is door het kauwen op spaanders, van het bedoelde stuk bamboe afgesneden (Onda'e).

Volledigheidshalve herhaal ik hier, wat reeds in ons Toradja-boek is medegedeeld (II, 360): De kinnebakken van varkens en herten hangt de jager in zijn huis op aan een gespannen rotanlijjn, meestal dicht bij den haard in den rook van het vuur. Men zegt er van: «De dieren, aan wie deze kinnebakken toebehooren, schreeuwen om hun makkers, opdat hunne grootvaders of neven of kinderen niet weg zullen gaan». Wij hebben hier dus hetzelfde, als wat wij gezien hebben bij het bewaren van haar en nagels van overleden bloedverwanten. (Een geval, waarbij zulk een kinnebak als medicijn wordt aangewend, is in Tor. I, 409 medegedeeld).

Nog iets over bewegingen van vogels.

Na deze lange uitweiding over bijen, slangen, spinnen, varkens en leguanen moeten we nog even naar de vogels terugkeeren. Zooals reeds is gezegd, let men op de bewegingen van vogels evenzeer als op die van hoenders. Wanneer een tikaa over een huis vliegt, zal men daarbinnen ziek worden (Onda'e, Poe'oe mBoto). Ziet men dat een nggoerio uit een boom op den grond neerdaalt, dan beteekent dit: de adem gaat naar beneden;

d. i. iemand zal spoedig sterven. Ziet men dezen vogel alleen op het oogenblik, dat hij van den grond in den boom vliegt, dan zal men in 't leven blijven (Boven Mori, Tomata). Als men ten strijde gaat en men ziet twee arenden in de lucht vechten, en de een vlucht naar het dorp van den vijand, dan zal men de overwinning behalen. Vlucht hij echter naar het dorp der uittrekkenden, dan zal men worden verslagen (Boven Mori en Posso). Als een uil niet uit het hooge geboomte komt vliegen, maar zich in het lage struikgewas voortbeweegt, zal de vijand komen (Onda'e).

Bij enkele vogels let men er op, of ze van rechts naar links, dan wel van links naar rechts over den weg vliegen. Het eerste wordt gemeenlijk als een slecht teeken aangemerkt. Van het laatste zegt men, dat de vogel het leven wegneemt. Speciaal bij de teka-teka, in Poe'oe mBoto soengkelere genoemd, let men op deze beweging, zooals boven reeds is gezegd. Overkomt het iemand, dat hij dezen vogel van links naar rechts ziet vliegen, dan loopt de Poe'oe mBotoër snel zevenmaal om een boom in de nabijheid heen, ten einde de magische werking van het gebeurde te niet te doen. Wanneer in Besoa de teka-teka op de nok van een huis gaat zitten, zal in die woning een doode komen. Zoo ook als de eene of andere vogel in het raam komt zitten (Napoe). Zette eertijds een vogel zich in de hut of op de nok er van neer, wanneer men op weg was naar den vijand, dan was de vijand dichtbij (Napoe).

Als een arend, kongka, van het Oosten komend, boven uw hoofd eenige kringen beschrijft, zult ge lang leven. Dit noemt men ojoe ntinoewoe mainti «een levensknoop die stevig is» (Poe'oe mBoto). Hier vindt men het leven weer voorgesteld als vastgelegd in een knoop.

Voorbeelden van dezen aard, waarbij men op de bewegingen der vogels let, zouden er nog vele bij te brengen zijn. Waarom men juist aan de genoemde vogels beteekenis hecht, is niet meer na te gaan.

Ten slotte moet ik in verband met vogels nog spreken over boomen en planten, die groeien op andere boomen; gewoonlijk schieten deze wortel op plaatsen, waar de takken uit den stam komen. Deze planten dooden dikwijls den boom, waarop zij zich hebben vastgehecht. Men noemt ze pomoeja ntontji, «het door vogels geplante», omdat men zegt, dat deze boomen ont-

staan uit pitten van vruchten, die door vogels zijn ingeslikt en uitgeworpen. Daaraan schrijft men het toe, dat ze zoo groote groeikracht hebben. Geen wonder dan ook, dat men bijzondere kracht toekent aan die pomoeja ntonntji. Hout er van kauwt men, en spuwt dit in de richting, vanwaar men een onheilspellend vogelgeluid heeft vernomen (Meerstreek). De To Lampoe kauwt wat van dit hout samen met pinang, en spuwt dit naar links en rechts, als hij uit huis gaat om een reis te aanvaarden. Men spreekt daarbij nog den wensch uit, dat de vogels geen ongunstige geluiden mogen laten hooren. Wanneer een To Lampoe beschuldigd wordt iets gestolen te hebben, en hij ontkent dit, dan maakt hij zijn bewering waar door pomoeja ntonntji te kauwen, en het speeksel er van tegen een vermolmd boompje te spuwen, dat hij daarna omtrapt. Heeft de man den diefstal toch gepleegd, dan zal hij na deze daad dood gaan.

Pomoeja ntonntji is een middel waarmee de priesteres veel werkt. De bladeren kauwt men en ze worden gespuwd op zweren, negenoogen en leprawonden. Hout er van wordt ook algemeen als medicijn voor de rijst gebruikt, als ze in de aar schiet, met de bedoeling om de vrucht spoedig rijp te doen worden.

IV.

De hond als magisch dier.

De plaats welke de hond in de primitieve maatschappij inneemt, wordt door Mr. Van Ossenbruggen in de volgende woorden geteekend: «Honden zijn de oudst bekende huisdieren, en worden algemeen vereerd; zij fungeeren veel als totemdier; later worden geesten in hen belichaamd gedacht, men denke slechts aan «des Pudels Kern»» (o. c. blz. 29).

Voor de stammen, over welke ik in dit opstel spreek, is de hond een magisch zeer krachtig dier, en de gegevens om dit toe te lichten zijn zoo vele, dat ik nauwelijks weet waar te beginnen. Ik zal eerst datgene noemen, waaruit blijkt welk een magischen invloed men denkt dat van het geluid van den hond uitgaat.

Het geluid van den hond.

Wanneer een hond huilt (vooral in den nacht), is dit meassa, onheilbrengend.

Op dezen algemeen geldenden regel vindt men allerlei variaties: wanneer slechts één hond huilt komt er ziekte; huilen er vele, dan zullen er ook vele dooden zijn. Hoe meer leven dus, hoe meer toover, dus ook: hoe meer onheil. Wanneer in Beneden Mori veel honden huilen, zal een vorstelijk persoon sterven, want om zulk een getaboëerd man te dooden, is meer kracht noodig dan voor een gewoon mensch. Gewoonlijk zegt men dat de eigenaar van den hond ten gevolge van het huilen van het dier dood gaat. Anderen weer voorspellen brand, of den dood van een familielid. In Onda'e zegt de meester van den huilenden hond: «Het beest ziet niet mijn lichaam, maar mijn geest, angga, en daarom huilt hij; nu moet ik spoedig sterven». Het eenige middel om dit te voorkomen is den hond te dooden, met de kracht van het uitstroomende bloed den toover van het geluid te vernietigen. In Palande zegt men dat door het geluid van den hond een ziekte ontstaat, die veel dooden zal maken. De priesteres moet dan de ontstane besmetting verwijderen. Ze gaat daartoe ieder huis binnen, en slaat voortdurend een lap witte foeja voor zich uit, zooals wij een klein tafelkleed uitslaan om er het stof uit te verwijderen. Een ander loopt achter haar met een pisangstam onder den arm, waarvan zij telkens stukjes afsnijdt en vallen laat, ten einde het huis te verkoelen. Ook te Tentena (Noordkant Possomeer) acht men het niet voldoende den schuldigen hond te dooden. Allerlei kruiden die magische invloeden afweren worden daar nog bij de ingangen van het dorp verbrand. In Malitoe (Pebato) zegt men dat de hond huilt omdat hij ta o e m o t a b o b o b a n a ziet, «mensen, die bedekt zijn met ouderwetsch katoen», een gewoonte, die bij de Baré'e-Toradja's plaats heeft, wanneer men teruggekeerd is van het wegbrengen van een lijk, ten einde daardoor de besmetting van dat lijk weg te nemen. M. a. w. er zal iemand sterven. Of de hond ziet geesten, die ziekte brengen, of hij ziet, dat het huis zal afbranden. Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat dit «zien» van den hond een gedachte is van den lateren tijd; oorspronkelijk zal men geloofd hebben, dat de magische invloed van het geluid zelf het kwaad veroorzaakte. In het landschapje Tawaelia vertelt men ook, dat de meester van den hond door diens huilen zal sterven. Maar daar is het voldoende om den hond te slaan, opdat hij ga janken. Hier zien wij dus dat met de kracht van het janken de toover van

het huilen moet worden vernietigd. Bovendien legt iemand nog een hakmes op de kruin van den meester van den hond, en blaast er op, al te maal middelen om diens levensgeest tegen verkeerde invloeden te beschermen.

Het afweren door geluidtoover.

De geluidtoover van den hond wordt meermalen aangewend om een andere kracht te verlammen, opdat deze mensch en dier niet zal schaden. Zoo acht men het in de Meerstreek en in Boven Mori om de eene of andere reden een ongunstig verschijnsel, als een hond met een poot door den vloer zakt (tusschen twee latten door). Men slaat dan het dier opdat het janke, en het kwaad daardoor te niet gedaan worde. Zonderling is de verklaring, die de menschen zelve van het door den vloer zakken van den poot geven. Zij zeggen: Als een hond met den poot door den vloer zakt, zullen er gasten komen; doordat wij den hond op den buik slaan, krijgen zij die komen willen buikpijn, en zullen daarom van hun bezoek afzien. In Boven Mori werpt men in zoo'n geval ook wel een boomblad door den vloer. Het toover afwerende (of opvangende) van zulk eene handeling hebben wij al leeren kennen, maar hoe er daardoor «niet te veel gasten» zullen komen is niet duidelijk.

In Midden-Celebes is een groot soort vleermuis, die a soe mpongke wordt genoemd (in Beneden Mori heet hij da hoe da hoe). Men zegt dat dit dier de vorst is van de honden, maar tevens ziet men hem aan voor een verschijningsvorm van den weerwolf. Wanneer de a soe mpongke schreeuwt of een blaffend geluid maakt, zegt men dat hij de ziel van een mensch komt halen. Zoodra nu zijn geluid vernomen wordt, slaat men alle honden in huis, opdat ze zullen gaan janken. Daardoor durft het dier niet in huis te komen, en als het reeds een ziel gegrepen heeft, zal het deze weer loslaten (Boven Mori). De slechte werking van het geluid van den a soe mpongke op de levenskracht van den mensch wordt dus door het gejank der honden geneutraliseerd.

Wanneer honden geen wild meer vangen op de jacht, is dit een bewijs voor den jager, dat er iets is gebeurd of gedaan, waardoor een magische kracht is ontwikkeld, die verslappend op de honden inwerkt. Wij zullen op dit geloof nog meermalen terugkomen. In het verband waarin wij op dit oogenblik van

den hond spreken is het voldoende op te merken, dat men den slecht werkenden invloed door het vleesch van de kokosnoot meent te kunnen neutraliseeren. Zulk een stuk kokos wordt den betooverden hond aangeboden op de punt van een hakmes, en zoodra deze het er heeft afgehapt, geeft de jager zijn hond een slag met het mes op den rug, zoodat het dier gilt. De jager roept dan dadelijk: «Oesi, oesi», de gewone interjectie, waarmede honden worden aangehitst. Door de kokos, het ijzer en den gil van den hond is de toover verbroken, en de hond zal weer vangen.

Zoodra men in Pebato een aardbeving voelt, slaat men een hond of een varken, opdat deze dieren gillen zullen; daardoor zal de beving dadelijk eindigen. Het is duidelijk dat de invloed van het geluid de gevaarlijke kracht der aardbeving moet neutraliseeren, maar de menschen zelven geven er eene andere verklaring van. Men beweert namelijk, dat de goden de aarde laten beven om te weten of er nog menschen op wonen. Als zij nu een hond of een varken hooren schreeuwen, zijn ze overtuigd, en houden op met schudden.

Algemeene toepassing vindt bij de Bare'e Toradja's de geluidtoover van den hond bij een verschijnsel dat men meëli reme noemt, «het omkijken van de zon». Wanneer namelijk bij het ondergaan van de zon de geheele hemel rood gekleurd wordt, zegt men, dat de zon omkijkt naar een vorstelijk persoon of eene priesteres, die zij mee wil nemen. De magische kracht welke daarbij ontwikkeld wordt, is in staat om magisch sterke personen als de genoemde categorieën van menschen te dooden. Om dit te voorkomen moet men een hond slaan, opdat hij schreeuwe. Ook wanneer de zon of de maan een kring (Pososch: liboe) heeft, zal zulk een getaboeëerd persoon doodgaan. In Palande maakt men nog eene onderscheiding: bij den kring om de maan zal een priesteres, bij een om de zon een vorst sterven. Dat de pas genoemde verschijnselen ook op anderen inwerken, blijkt o.a. hieruit, dat men in Boven Mori houtskool en asch naar buiten naar het Westen werpt, waarbij men zegt: «Eerst als deze houtskool wit geworden is, krijg ik de ziekte». In Palande en Pebato wordt ook met den rijststamper op den grond geslagen om een dof dreunend geluid te voorschijn te roepen, waarbij men roept: «Grootvader, grootmoeder, moeder en vader zijn al gegaan, kijk niet naar ons om».

In Napoe heet het omkijken van de zon soeloe ibo, en dit verschijnsel zou zulk een toover ontwikkelen, dat de rijst er van zal verdrogen, als het niet spoedig ophoudt. Daartoe werpt men asch naar den kant van dit avondrood op. Wanneer de ondergaande zon den hemel in het Noorden rood kleurt, zal er oorlog komen. Dit staat misschien in verband met de omstandigheid, dat de Sigiërs, die de To Napoe hebben onderworpen, uit het Noorden kwamen. In het landschap Tawaelia zegt men bij het omkijken van de zon: «Er sterft een van het vorstengeslacht in Sigi», de voormalige heeren van dat land.

Het urineeren van den hond.

Ook alle afscheidselen van het lichaam van den hond hebben magische kracht.

Wanneer een hond in een huis urineert, is dit measa, onheilbrengend.

Dit geloof is weer algemeen in het Possosche, in Mori en de Berglandschappen. Meestal zegt men er bij: «als men ziet dat hij het doet». De meester van den hond of een der leden van zijn gezin zal dan sterven. Gedood wordt de hond daarvoor gewoonlijk niet. Men snijdt hem een stuk van het oor af, «opdat er bloed vloeie». Dit stuk wikkelt men in een geel geworden boomblad, en werpt het naar het Westen toe (Onda'e, Pebato, Palande). Anderen bespuwen het oor en begraven het (Meer-streek). Algemeen wordt ook de urine met water begoten om te verkoelen, of met zuur geworden palmwijn, zooals men in Onda'e doet. In het dorp Sanio (Pebato) raakt men de urine met een brandend stuk hout aan, waarna men het wegwerpt.

In Napoe schijnt men den schuldigen hond nogal eens te verkoopen. In Tawaelia wordt de hond geslagen, ten einde den toover, door het urineeren ontbonden, door het stemgeluid te verlammen. Bovendien spuwt een ander op een hakmes, en smeert dit speeksel op het voorhoofd van den eigenaar van den hond.

Slechts in enkele gevallen wordt de hond om het bevuilden van de woning gedood. Dit zal men doen, wanneer men toch al niet veel met hem op heeft. Maar zijn lot is ook beslist, als hij bij het urineeren een mensch raakt (Napoe), of als velen tegelijk zien, dat de hond watert, wanneer zoo iets gebeurt, terwijl een gezelschap in huis bijeen is (Pebato), of wanneer hij

tegen een der haardsteen en urineert. Hieruit zou zich zulk een magische kracht ontwikkelen, dat of de huisheer zelf, of alle honden in de woning zouden sterven. (Palande).

Wanneer een hond in huis zijn gevoeg doet, is dit measa, onheilbrengend.

Dit geldt voor alle hier besproken streken. De gevolgen er van en de middelen om het daaruit voortkomende kwaad te vernietigen zijn dezelfde als bij het urineeren van den hond. Dat een volwassen hond zijn gevoeg in huis doet schijnt echter weinig voor te komen; ik heb er ten minste nimmer iets van vernomen. Meer gebeurt het volgende:

Wanneer een hond op de achterdeelen over den vloer voortschuift, is dit measa, onheilbrengend.

Het kan wel niet anders of de menschen denken, dat door het schuren van den aars over den vloer magische kracht wordt losgelaten. Degeen naar wien de hond toeschuift moet sterven. Het geval wordt nog gevaarlijker, wanneer de hond dien persoon bij het voortschuiven aankijkt. De To Napoe zeggen: Als de hond van de deur af naar het midden van het huis toe schuift, zal er bericht komen van een sterfgeval. Schuift hij echter van het huis naar de deur toe, dan zal iemand in de woning sterven. Dat de hond om dit vergrijp zou worden gedood heb ik nergens vernomen. Het nagenoeg overal in de Possostreek toegepaste tegenmiddel is, dat de bedreigde persoon op dezelfde wijze op de billen naar den hond toeschuift, da maomponi djandji, «om het sterfuur tegen te houden». In Boven Mori werpt men als tegenmiddel een blad, waarvan rijst gegeten is, naar beneden door den vloer.

Het paren van honden.

Heel wat gevaarlijker is de toover die ontstaat uit de paring van honden.

Wanneer twee honden in huis paren, is dit measa, onheilbrengend.

Algemeen gelooft men, dat door dit feit de huisheer of een der leden van zijn gezin zal moeten sterven. Eigenlijk zouden beide honden moeten worden gedood, wat dan ook in Mori regel schijnt te zijn. Bij de Bare'e-Toradja's vergenoegt men er zich echter dikwijls mede den beiden dieren een stuk van het oor af te snijden, en deze stukken, in een geel geworden

boomblad gewikkeld, naar het Westen te werpen. In Napoe vertelt men het volgende: Wanneer een der schuldige honden van iemand anders is, moet de eigenaar aan den heer van het huis, waar de honden ondeugend zijn geweest, een hakmes of een lap katoen geven, opdat hierdoor de magische invloed van den coitus te niet gedaan worde. Geeft de meester van den hond het pas genoemde niet, dan wordt zijn hond gedood. Dit geschiedt door knuppelen. Men stelt zulk een paring dus gelijk met incest. Is de huisheer zelf de eigenaar van de honden, dan verkoopt hij ze of ze worden gedood.

In Tawaelia geeft de eigenaar van den hond aan den heer des huizes, waar het kwaad is geschied, een hakmes, een ei en wat rijst. Zijn de honden van den huisheer zelf, dan moet een familielid, b.v. zijn broer, dit aan hem geven. In Besoa heeft er nog iets merkwaardigs plaats. In de Berglandschappen namelijk mag het lijk van een hond of van een kat niet in den grond begraven worden, want dan zou er storm ontstaan. De magische kracht van deze lijken mag niet in aanraking komen met de krachten welke uit de geopende aarde stroomen. Maar nu vernam ik, dat de lijken van honden die in huis gepaard hebben, in witte geklopte boomschors (eene magische zelfstandigheid) gewikkeld, wel in den grond worden gestopt. Men zegt dat dit gedaan wordt, omdat die honden als vervangers worden beschouwd van dengene, dien zij anders door den toover hunner paring zouden hebben gedood. Het is evenwel duidelijk, dat men deze magisch gevaarlijke lijken op bijzondere tooververnietigende wijze wil behandelen.

Het schijnt dat honden en varkens zich wel eens met elkaar afgeven. Dit is natuurlijk onheilbrengend. Beide dieren worden in zulk een geval gedood, en hunne lijken laat men in de rivier afdrijven (Meerstreek, Boven Mori). Meermalen worden honden gelubd. Algemeen legt men dan de verwijderde teelballen in een mierenest, waardoor men gelooft, dat de hond vurig (dapper) wordt. Heeft hij echter al eens wild gevangen, leert de To Lanpoe, dan moet men den hond niet meer castreeren, want dan zou hij nooit meer iets vangen.

Er bestaan hier in Midden-Celebes ook verhalen, dat een man zich met een teef afgaf. In de Meerstreek vertelt men dat een zoon van den Datoe van Loewoe om overspel verbannen werd. Hij ging in ballingschap met een teef, waarmee hij zich afgaf.

Het gevolg was, dat de hond van een meisje beviel. Toen jagers eens bij de hut van den verbannene kwamen, vonden zij het kind, en uit het feit, dat de teef het kind te drinken gaf, besloot men, dat het kind van haar was. De banneling werd daarop begenadigd, en mocht naar huis terugkeeren.

Overal in de Possostreek kent men het verhaal van een jager die zich met een teef afgaf. Volgens sommigen zouden van dit kind van hond en mensch de Loewoeërs, volgens anderen weer de Hollanders afstammen. Uit den jongeren tijd (misschien een 25 jaar geleden) is het bekend, dat een man van Tanono, een plaats ten Noorden van het Possomeer, zich met een teef afgaf. Dit is toen geheel als een geval van bloedschande behandeld. De teef werd gedood en te zamen met de kleeren van den schuldigen man begraven. Een ziekte, die kort daarop uitbrak, werd aan dit geval toegeschreven.

Hier zij nog even vermeld, dat er een verhaal bestaat in de Possostreek, waarin verteld wordt, dat de hond afstamt van een mensch die een penis had «als de spruit van een pisangboom». De man werd om dit lichaamsdeel altijd geplaagd en uitgelachen, totdat hij zich in de eenzaamheid terugtrok en een hond werd. Daardoor komt het, dat de hond zich niet voor zijn penis schaamt. Een algemeen bij de Bare'e-sprekers bekend verhaal luidt, dat de dieren den hond als hun koning kozen, omdat hij de dapperste hunner was. Men zette hem daartoe in de vergadering op eene stelling. Terwijl hij daar zat werd zijn penis zichtbaar, en daarover barstten alle dieren in gelach uit, terwijl zij uitriepen: «Geprezen zij de vorst op de plek, waar het (n.l. de penis) uitsteekt». De hond werd hierover zoo nijdig, dat hij van de verhooging afsprong, en op de verzamelde dieren afstoot. Daarom is de hond sindsdien tegenover alle andere dieren nijdig gestemd.

Alleen bij de To Lampoe vond ik een voorbeeld van het gebruik van den penis en wel als een analogie-handeling: Wanneer daar een hond gedood wordt, snijdt men hem de punt van den penis af, en droogt die. Als nu iemand een doorn in het lichaam heeft gekregen, kauwt men een stukje van het gedroogde medicament, en spuwt dit op de plek, waar de doorn steekt. Hierdoor zal hij van zelf naar buiten komen.

Haar, tanden, speeksel van den hond.

Haar, tanden en speeksel van den hond worden nu en dan

als medicijn aangewend. Algemeen is het gebruik van hondenhaar, wanneer men door een hond is gebeten. Men snijdt dan wat van diens haar af (in Napoe de snorharen) en legt dit op de wond. Soms verbrandt men dit haar eerst en legt de asch op de wond. In Napoe bewaart men de hoektanden van dolle honden. Als men nu door een dol geworden hond gebeten is, schrappt men wat van zulk een tand af, vermengt dit met water, waarin curcuma is gedaan, en wast daarmee de wond. Ook de tanden van een dapperen hond die dood is gegaan, bewaart men in pasgenoemd land en in Tawaelia. Het schrapsel van deze tanden mengt men in het voedsel der honden om ook hen dapper te maken. In Onda'e laat men wel kleine wonden door honden belekken om ze spoedig beter te doen worden. Bepaald magische beteekenis schijnt men aan dit lekken niet te hechten. Wel vertelde men mij te Wajoera in Poe'oe mBoto, dat tongen van honden gedroogd worden en in stukjes gesneden bewaard. Zulk een stukje wordt gekauwd, waarna men het op wonden spuwt om ze te genezen, «want de hond lekt zijn eigen wonden dicht».

Het bloed van den hond.

De magische beteekenis van den hond treedt vooral in het licht bij het gebruik, dat men van zijn bloed maakt. Wij hebben daarvan al eenige voorbeelden medegedeeld, hoe men namelijk bij handelingen van den hond, waardoor schadelijk werkende invloeden worden vrij gemaakt, deze neutraliseert door het bloed van den hond te laten vloeien. Wanneer het verwekte kwaad niet sterk wordt geacht, is het uit een afgesneden oor spuitende bloed voldoende om het onschadelijk te maken. Is het kwaad van erger aard, dan is sterker toover noodig. Dan wordt de hond geslacht, en van het in volle mate uitstroomende bloed verwacht men dan de vernietiging der besmetting. Dit komt ook uit in de Meerstreek en in Poe'oe mBoto, waar men als het hard waait, eerst een hond het oor afsnijdt. Is het uitspuitendé straaltje bloed niet sterk genoeg om den toover, die den storm ontketend heeft te paralyseeren, dan hakt men den hond den kop af. In Beneden Mori snijdt men een hond, die kuikens eet, wel de ooren af om hem deze hebbelijkheid af te leeren, niet als straf, maar om hem te onttooveren.

Voor eene geringe bloedaftapping tot magische doeleinden,

hakt men den hond wel eens de punt van zijn staart af. Een voorbeeld daarvan kreeg ik door het vermakelijke verhaal van een jager in Pebato: «Wanneer de honden met een zwijn slaags raken, is er wel eens een onder, die zich laf gedraagt, en weg wil loopen. Maar dan moet je gauw met je hakmes een stuk van zijn staart afkappen. Dan denkt de hond dat het varken hem in den staart gebeten heeft, en dit maakt hem woedend. Dan draait hij zich dadelijk om en valt weer op het wild aan. Of als hij dat niet doet, zal hij zich op het volgende varken wreken». De jager kan zich niet anders voorstellen, dan dat zijn hond zich alleen onder zekere invloeden laf gedraagt. Die invloeden tracht hij te weerstaan door het uit de staartwond komende bloed.

De To Lampoe jager snijdt zijn hond een stuk van den staart af, als de hond het eerste stuk wild heeft gepakt; hij doet dit «om den hond nog dapperder te maken». Maar als een hond al meer dan één stuk wild heeft gevangen, moet men niets meer van zijn staart afsnijden, anders zal hij niet meer vangen. De sterke toover, waardoor de hond zoo voorspoedig is op de jacht, zou door het uitstroomende bloed te sterk, dus schadelijk worden, en het geluk vernietigen.

In Tawaelia snijdt men een hond wel eens een oor af, «opdat hij zijn dapperheid niet verlieze». Waarschijnlijk doet men zoo bij een hond, die dapper is geweest, maar die nu teekenen van verslapping vertoont. Volledigheidshalve deel ik ook nog mede, dat men in Napoe wel eens een hond de punt van zijn staart afsnijdt, en dit stuk te zamen met een brandhout, dat al op den haard heeft gelegen, onder de woning ophangt. Ik ben echter niet te weten kunnen komen met welk oogmerk men dit doet.

De kwade werking van een regenboog welken men in het dorp ziet, moet geneutraliseerd worden door het bloed van een geslachten hond (ik kom hierop in het volgende hoofdstuk nog terug). Maar ook als het zwaar onweerde, moest men in den ouden tijd te weten trachten te komen, vanwaar de bliksem kwam, katoembœ ngkila, «het uitkomen, opkomen van den bliksem». Want waar de oorsprong van den bliksem was, daar zou men door den vijand overvallen en gedood worden (in het eerste hoofdstuk hebben we gezien, dat bloed onweer veroorzaakt). Als men nu bevond dat bliksem uit het eigen

dorp kwam, zou dit door den vijand overvallen worden. Om dit te weten te komen legde men houtskool in het stampgat van het rijstblok. Wanneer bij het licht van den bliksem de houtskool zichtbaar werd (het rijstblok staat onder een afdak, waar het licht dus wordt afgeweerd), dan was dit een zeker bewijs, dat de bliksem in dit dorp zijn ontstaan had. Een hond werd dan geslacht, en eene priesteres moest komen om de gevaarlijke werking van dit verschijnsel te helpen te niet doen (Onda'e).

Hondenbloed smeert men in Palande op de deurposten, en op de balken van een nieuw huis, wanneer men dit pas heeft gedekt, opdat den heer des huizes geen ongeluk of ziekte treffe. Een eenvoudige magische ontsmetting dus. Maar dat men de beteekenis van dit gebruik niet meer begrijpt, blijkt wel hieruit, dat men daarvoor, in plaats van een hond te doden, of hem op eenige wijze bloed af te tappen, wel eens een lap katoen op de nok van het dak legt. Wij komen straks hierop nog terug.

Wanneer men uit den oorlog was teruggekeerd, en men kwam het dorp binnen, moest er steeds een hond worden geslacht, welks bloed op bladeren van den arènboom werd gesprenkeld. Dit noemt men raa ndjaja, «bloed dat op den weg wordt gestort». De bedoeling hiervan is wel waarschijnlijk om alle magische invloeden, welke de krijgers mochten zijn gevolgd met dit bloed te ontzenuwen (zie Tor. I, 240).

Een ander gebruik van de magische kracht van hondenbloed vond ik toegepast in de Meerstreek, Poe'oe mBoto, Onda'e en Boven Mori. Wanneer namelijk in een huis veel menschen sterven, of in een gezin veel kinderen, dan hakt men als daar weer een doode is, een hond boven op de lijk-kist den kop af, zoodat zijn bloed langs het deksel naar beneden stroomt. In Poe'oe mBoto laat men den hond vooraf over de kist springen. In Tentena vertelt men er nog bij, dat als de kop met één slag van het lichaam gescheiden werd, er voorloopig geen menschen meer zouden sterven; in het tegenovergestelde geval zouden er nog volgen. In Majoa (Poe'oe mBoto) deelde men mij nog mede, dat steeds een vreemdeling, die toevallig in het dorp was, werd uitgenoodigd als beul van den hond op te treden.

De verklaring van het bovenstaande ligt voor de hand. Dat zoovelen sterven is een bewijs, dat er een zeer sterke magische invloed van de lijken uitgaat, een invloed die niet met de ge-

wone middelen krachteloos te maken is. Daarom wendt men den extra sterken toover van hondenbloed aan, en de werking er van wordt nog verhoogd, doordat een vreemdeling het doet.

Wanneer een dorp of huis in taboe-toestand verkeert door een sterfgeval, door den oogst, door eene bevalling enz. worden vreemdelingen juist geweerd, omdat zij invloeden kunnen mede brengen, die bij de getaboeëerden schadelijk kunnen worden. Maar in gevallen als het bovenstaande, waarbij men met eene buitengewoon sterke magische werking te doen heeft, meent men den invloed, die van vreemdelingen uitgaat juist als tegengemiddel te kunnen aanwenden.

Wij moeten hier nog even stilstaan bij de omstandigheid, dat men in Poe'oe mBoto den hond over de kist laat springen. Dit valt juist daarom op, omdat men overal in de Possostreek leert, dat, als een hond over een lijk springt, dit measa, onheilspellend, is. Er zal dan spoedig weer een doode volgen, en om dit te voorkomen, zit er niets anders op dan den hond, die over het lijk gesprongen is, boven op de kist een oor af te snijden, of het dier op die plek te doodden (als de overledene b.v. een persoon van aanzien, een getaboeëerde, is geweest). Ook zegt men, dat als een hond over een zieke heen springt, deze niet meer beter zal worden.

Over iets heen stappen of springen is niet goed. Men mag niet over een slapende heenstappen, want dan zou die persoon ziek worden. Zoo zegt men in Lage. In Poe'oe mBoto wordt beweerd, dat als men over de beenen van iemand heenstapt, hetzij die persoon slaapt of niet, het kind van die persoon (man of vrouw) zal gelijken op degeen, die over hem of haar is heengestapt. Over het lichaam van zijne schoonouders mag men niet heen stappen; daardoor zou men een opgezetten buik krijgen. Men mag niet over een etenden hond heenstappen, want dan zou deze nooit meer eenig wild vangen, of de persoon die over hem is heengestapt, krijgt een steenpuist (Lage). Als een jagersgezelschap in Napoe er op uitgaat, stappen allen over een rijststamper. Dit zou volgens de verklaring der menschen beteekenen: al zal men nog zulk een groot oerbosch doortrekken, menschen en dieren zullen daarin niet verdwalen. Dit stappen over een rijststamper kent men ook in Poe'oe mBoto. Men beweert, dat alle slechte invloeden (boei, bata, poga'aka) voor den stamper achter blijven, en de jagers niet verder zullen

volgen. Ook wanneer een sterfgeval plaats heeft, nadat de jagers zijn vertrokken, legt men een rijststamper dwars over den weg, dien zij zijn gegaan, om te voorkomen, dat de kwalijk werkende invloed van het lijk de jagers zal volgen, en hun geluk bederven.

Vragen wij ons nu af, waarom men in Poe'oe mBoto den hond eerst over de lijkist laat heenspringen, dan kunnen wij hierin niet anders zien dan het scheppen van een reden om te kunnen verklaren, waarom zoovelen in ééne woning sterven. Men weet er geen reden voor, men weet niet welke kracht deze onheilen bewerkt. Maar nu maakt men een oorzaak, welke dadelijk daarop kan worden te niet gedaan. Straks zullen wij daarvan nog een voorbeeld tegenkomen.

Alleen in Beneden Mori (Tinompo) vond ik een voorbeeld van een «hondenoffer». Wanneer daar een jager sterft, slacht men een zijner honden, die daarna begraven wordt. Men doet dit opdat de jager in het hiernamaals een hond zal hebben om er mee te jagen.

Een andere toepassing vindt het bloed van den hond bij het bouwoffer. Bij de To Lampoe namelijk werd, als men een tempel bouwde, een levende hond onder den hoofdpaal van het gebouw begraven. Dit deden ook de Boven Moriërs (Tomata). Waarschijnlijk heeft dit vroeger meer plaats gehad. Zoo zijn er nog voorbeelden van in de Toradjasche literatuur, dat ook een mensch onder den eersten paal werd begraven (Tor. I, 203—204). Maar toen ik in Midden Celebes kwam (1892), werd deze gewoonte, althans in de Possostreek, blijkbaar niet meer in praktijk gebracht, maar vergenoegde men zich met een stukje schedel van een vroeger verslagen vijand (Palande, Lage).

In de Berglandschappen schijnt een mensch als bouwoffer nog lang te zijn gebruikt, en wanneer men ons dit niet meer wil bekennen, moet dit voor een deel worden toegeschreven aan de omstandigheid, dat men weet, dat wij zoo iets afkeuren. Omtrent Besoa hebben we zekere berichten, dat het daar nog gebeurde. Het hoofd van een voor dit doel geslacht mensch werd in het gat van den hoofdpaal gelegd. Men zegt dit gedaan te hebben, opdat de tempel niet zou omvallen, en de menschen gezond zouden blijven.

De tempel ontleende zijn beteekenis uitsluitend aan het koppensnellen; men zegt dat daarin de zielen wonen van de gesneuvelde makers. De verklaring, welke men steeds aan het

begraven van een hond onder den paal van den tempel geeft, is: de hond is dapper, hij bijt, en nu zullen de inwoners van het dorp ook dapper zijn, als zij ten strijde gaan.

Bij de To Poe'oe mBoto en To Napoe werd nog gebruik gemaakt van een hond, wanneer de tempel gereed was. Dan bracht iemand zulk een dier boven op de nok van het dak. De bek van het beest moest toegebonden zijn; men zei, opdat hij niet zou bijten; maar aangezien dit toebinden een bepaald voorschrift was, vermoed ik dat men hierdoor wilde verhinderen, dat het dier zou gaan janken, en daardoor geluidtoover zou verwekken. Boven op de nok hakte men hem den kop af, zoodat het bloed aan beide zijden van het dak neerstreamde. In Napoe hakte men het lijf van het dier in tweeën, zoo dat de helft met den kop er aan aan de Oostzijde, en de andere helft aan de Westzijde naar beneden viel.

Tusschen de beteekenis van het begraven van den hond onder een paal, en het slachten van een hond boven op de nok is verschil. In het eerste geval hebben wij te doen met een zondebok; alle ziekte en onheil, welke uit het gebruik van het op te richten gebouw zouden kunnen voortkomen, worden op den hond geladen. Waar dit begraven van een hond niet meer gebruikelijk is, legt men dan ook algemeen pinang onder den paal, gewoonlijk onder toevoeging van een duit en kralen, beide magische voorwerpen. In de Meerstreek doet men ook nog in het gat van den paal de ojoe, «knoop», dit zijn de touwtjes of bladreepen, waarmee men heeft gewicheld om te zien of de plek waar men ging bouwen, geschikt was. Zooals reeds is medegedeeld, worden de uiteinden van deze touwtjes blindelings twee aan twee aan elkaar geknoopt, en als dan bij het uiteen halen blijkt, dat de aanhechting zoodanig heeft plaats gehad, dat het geheel een cirkel vormt (de magische kring) dan is dit een gunstig teeken (zie Tor. I, 421). Te zamen met dit wichelen worden alle ziekten in deze touwtjes «geknoopt», daarin vastgelegd, geheel de zondebok-gedachte dus, en zoo wordt deze ojoe onder den paal gelegd (zie over het bouwoffer: Van Ossenbruggen, o. c. §§ 80, 136—137).

De bedoeling van het slachten van een hond op het dak wordt nog juist weergegeven door de To Napoe «opdat er niet eenig onheil voor den mensch uit voortkome», namelijk uit het bouwen. Want bij het oprichten van den tempel of de woning kan zich

uit de bewerking van het hout en ten gevolge van verkeerde handelingen allerlei magische invloed hebben ontwikkeld, waardoor de mensch kan worden benadeeld. Deze invloed nu wordt door het uitstroomende bloed van den hond krachteloos gemaakt.

De hond bij den bruidschat.

Een merkwaardig gebruik van den hond wordt in Poe'oe mBoto, Saloe Maoge en de Kalaena-vlakte (de To Lampoe) gemaakt bij den bruidschat, waaruit duidelijk het magisch karakter blijkt, dat de bruidschat eertijds moet hebben gehad, en waarop Mr. Van Ossenbruggen reeds heeft gewezen (o. c. § 163). Ik moet mij hier even eene uitweiding veroorloven over den bruidschat bij de Bare'e-Toradja's, omdat deze zaak ons nog niet geheel duidelijk was bij het schrijven van ons Toradjaboek.

De bruidschat dan bestaat uit twee deelen, «de zeven stuks», en dan nog een aantal, dat met tientallen opklimt, 10, 20, 30 enz. Vandaar dat de Possosche bruidschat steeds bestaat uit een aantal stukken met 7 op de plaats der eenheden. «De zeven» nu bestaan steeds uit een koperen bord, een hakmes, een streng kralen en katoenen goederen, altemaal magische voorwerpen, die bestemd zijn voor de bruid, hare ouders en grootouders. Deze voorwerpen moeten de bedoeling hebben gehad om de magische invloeden op het huwelijk der jongelieden, of die daaruit zouden voortkomen, te vernietigen. Het andere deel van den bruidschat zou het economische kunnen worden genoemd, en het aantal «stuks», waaruit het bestaat, verschilt bij de onderscheiden stammen. Dit economische gedeelte wordt betaald met buffels, varkens, sagoeboomen, koperen borden, katoen enz. Dit wordt gewoonlijk door de familie van den man bijeengebracht, die het hunne dan terugontvangen, als de jonge man dochters heeft gekregen, voor wie weer een bruidschat wordt betaald. Op dit economische gedeelte, dat in enkele streken zeer opgedreven wordt, ga ik hier niet verder in.

De pas genoemde «zeven» moesten eertijds bij het huwelijk zelf worden afgegeven, terwijl het economische deel op den langen duur kon worden afgedaan. Daarom ook is bij de regeling van het Christelijk huwelijk vastgesteld, dat wanneer het dorps-hoofd een huwelijk sluit, bij die gelegenheid in zijne tegenwoordigheid «de zeven» moeten worden overgereikt.

In Napoe vinden wij hetzelfde: Daar is de bruidschat vrij hoog,

maar hij behoeft eerst na langen tijd te worden afgedaan. Alleen een aantal voorwerpen bestaande uit een zwaard, een bijl, zeven hakmessen, en de kleeren voor de bruid, magische voorwerpen, die alle hun eigen naam dragen, moeten vooraf worden voldaan. Het magisch karakter dier voorwerpen is duidelijk.

Nu wordt in de bovengenoemde streken voor de tweede, vierde, zesde dochter uit een huwelijk in de plaats van «de zeven» een hond gegeven. De bruid krijgt dan geen katoen, zooals haar oudere zuster heeft gehad, maar voor haar wordt een hond geslacht. Aan den vooravond van den huwelijksdag komt men namelijk samen tot een maaltijd in de woning van de bruid. Een hond, onverschillig wat voor een, een groote of een kleine, een bruine, grijze, gevlekte of zwarte, een mannetje of een wijfje, is op het erf vastgebonden. Een van de familieleden wordt aangewezen om den hond te dooden. Hij hakt het dier den kop af, en legt dien aan den voet van de trap der woning van de bruid. De familie der bruid moet doen, alsof zij hiervan niets bemerkt.

Wanneer de kop van den hond op de aangegeven plaats ligt, gaat een van de oudere familieleden der bruid naar beneden. Hij trapt als bij toeval op den kop van den hond, en roept uit: «Wie heeft me daar varkensdrek voor het huis neergelegd?» Niemand mag daarop antwoorden.

Den volgenden morgen gaat pasgenoemd familielid van de bruid naar de woning van den bruidegom met een stuk hout in de linker- en een zwaard in de rechterhand. Het hout zet hij tegen de woning aan, en dan roept hij van beneden naar boven: «Waar is de persoon, die vuil bij mijn huis heeft gebracht? Dat hij benede kome, dat ik hem doodhakke». Daarna hakt hij het stuk hout door midden, en klimt in huis. Eerst vraagt hij een stuk katoen voor zichzelf, «om er zijn zwaard in te wikkelen». Daarna vraagt hij achtereenvolgens onder veel omhaal van woorden een gave voor de grootmoeder, voor de moeder, den vader, enz. tot hij tien «stuks» bij elkaar heeft, bestaande uit varkens en stukken katoen. Deze tien «stuks» zijn het economische gedeelte van den bruidschat. De afgezant pakt een en ander bij elkaar, en brengt dit naar het huis van de bruid. Daarna wordt ook de bruidegom daarheen geleid, en het huwelijk is voltrokken.

Wanneer de menschen over deze gewoonte spreken, vertellen

zij mij er gewoonlijk bij: «Maar de jonge vrouw weet toch wel katoen van haar man los te krijgen, want als beiden na hun huwelijk bij elkaar zitten, moppert de vrouw, dat zij alleen maar een hond heeft gehad. Dan komt de man altijd nog met een of ander geschenk voor den dag, met de verontschuldiging, dat de adat moet worden gevolgd».

Opmerkelijk is, dat de hond alleen gedood wordt voor de even dochters uit een gezin. Al trouwt de tweede dochter het eerst, toch moet voor haar een hond geslacht worden. De dochters veranderen ook haar rangnummer niet door overlijden van een der zusters. Hetzelfde verschijnsel zien we bij de To Napoe, bij wie ook onderscheid gemaakt wordt tusschen de even en oneven genummerde dochters. Voor een oneven dochter van een voornaam persoon worden zeven, voor een even dochter vier buffels als bruidschat gegeven. Wij hebben de reden van dit verschil te zoeken in het ongunstige van het even, en het gunstige van het oneven. Daarom is ook het eene magisch gevaarlijker dan het andere, en moeten er dus bijzondere maatregelen genomen worden.

De hond als wichelobject.

Het kan ons niet verwonderen, dat een magisch dier als de hond ook als wichelobject wordt gebruikt, en dit voornamelijk in verband met den oorlog, daar de hond vereenzelvigd wordt met dapperheid. In de Meerstreek doodde men een hond voordat men ten strijde ging, om uit de gesteldheid van zijn hart op te maken of men geluk zou hebben of niet. Het hart omklemde men met de linkerhand en drukte er den wijsvinger van de rechterhand op in een opening tusschen duim en wijsvinger van de linkerhand. Bleef er na het wegtrekken van den vinger een deuk in het hart achter, dan was het teeken ongunstig. Zoo niet, dan zou men geluk hebben. Dit geluk voorspellende hart werd medegenomen, en aan den voet van den heuvel begraven, waarop het dorp lag, waar men een slachtoffer hoopte te maken. Wij hebben boven gezien, dat men op gelijke wijze met een kip wichelde.

Een wijze van wichelen met een hond in het Possosche hebben wij in ons Toradjaboek beschreven (I, 231). Deze wijze van wichelen noemt men *mondome*. Ik wil de beschrijving hier herhalen, ten einde er een paar trekjes aan toe te kunnen

voegen, die in ons werk worden gemist. Een stuk hout werd horizontaal op twee paaltjes gebonden of op twee schragen gelegd. Op dit stuk hout waren ter hoogte van de plek, waar de hals van den hond zou komen te liggen, zes en aan den kant van het eigen dorp zeven stukjes bamboe gebonden; daaraan waren toegevoegd zeven schillen van een pisangsoort, die in het Bare'e boealo, in het Moluksch Maleisch pisang sepátœ wordt genoemd. Dan werd een hond een touw om den nek gebonden. Het uiteinde van dit touw nam men in de gesloten hand en blies er langs, zeggende: «Gij, hond, zeg ons of wij geluk zullen hebben of niet». Dan tilde men den hond op aan touw en staart, en legde hem zoodanig over het horizontaal liggende hout, dat het was of hij dit met zijn vier pooten omarmde. De hals van het dier rustte op de bamboetjes, die naar den kant van den vijand waren gekeerd. Dan riep men de goden aan, en trachtte vervolgens den kop van den hond met één slag van het lichaam te scheiden. Bij dit werk moest men oppassen, dat bij het opheffen en neerdalen van het zwaard dit niet voorbij de kruin van het dier kwam. Met den slag werden tevens de bamboetjes en het stuk hout waarop de hond lag, doorgehakt. Sprongen de stukjes bamboe den kant op, waar de vijand woonde, dan was dit een teeken van geluk; sprongen zij echter den kant uit van het dorp der strijders, dan voorspelde dit onheil.

Ook keek men, als de stukjes bamboe gevallen waren, of er ook bij waren die op elkaar lagen. Drukten dan de stukjes aan den kant van den vijand op die aan de zijde van het eigen dorp, dan was dit een kwaad teeken; in geval van het tegengestelde was het goed. Ook keek men naar het zwaard, aan welke zijde het meeste bloed zat; was dit aan den kant van den vijand, dan zou men overwinnen; was het meeste aan de zijde van het eigen dorp, dan beteekende het verliezen. Verder lette men op de haren van den hond, die aan het zwaard kleefden; wezen deze naar de punt van het zwaard, dan zou men geluk hebben; wezen ze naar het gevest dan ongeluk. Het bloed dat aan het zwaard kleefde, liet men langs de punt er afloopen. Stolde het bloed spoedig, zoodat een lang stuk geronnen bloed aan de punt bleef hangen, dan was dit een goed teeken. Was de proef in alle opzichten goed gelukt, dan moest het zwaard ook nog een snede in den grond onder het stellinkje hebben gegeven. Dit teeken noemt men in Onda'e

pangaboësi. En volmaakt was de zekerheid van voorspoed, als men een ster aan den hemel zag. Met het hart van den hond ging men te werk, zooals boven reeds is medegedeeld.

In de Berglandschappen Besoa en Napoe was men ook gewend met een hond te wichelen, voordat men ten strijde toog. Wanneer de kop met één slag van het lichaam gescheiden werd, was dit een bewijs, dat men geluk zou hebben. Wanneer het dier hierbij nog een kreet slaakte, was het voorteeken nog gunstiger. Den kop wierp men den kant uit, waar de vijand woonde.

Ook bij de Beneden Moriërs (Tinompo) was het wichelen met een hond gebruikelijk. Men maakte eerst sirih-pinang en wat pakjes rijst gereed, en daarna sprak men een kleinen hond toe, die vastgebonden stond. Men gelastte het dier te voorspellen of men geluk zou hebben in den strijd, of de rijst zou gelukken in het komende jaar, of de zieke zou herstellen, al naar gelang van de reden waarom men wichelde. Dan moest het dier met één slag de kop worden afgehakt. Viel daarbij het lichaam op zijn rechterzijde, dan was het teeken gunstig. Viel het op den linkerkant dan was het een slecht teeken. Wanneer het wichelen had plaats gehad, voordat men ten strijde trok, dan hing de leider van den troep zich de nagels van den gunstig voorspellenden hond om den hals, ten einde daardoor het geluk in den strijd mede te nemen.

De bewegingen van den Hond.

Allerlei dingen merkt men bij den hond op, waaruit men iets meent te mogen besluiten voor de toekomst.

Wanneer een hond altijd geluk heeft op de jacht, is dit measa, onheilbrengend.

Al te veel voorspoed op de jacht maakt den Toradja ongerust. De magische kracht, waardoor het dier altijd in staat is wild te vangen, moet voor zijn meester nadeelig zijn; deze zal spoedig sterven, of de rijst zal mislukken, of er zal een ziekte onder de buffels en varkens uitbreken. Overal in Midden Celebes bestaat dit geloof. Eene eigenaardige toelichting op dit geloof gaf mij iemand van Beneden Mori. Hij zeide, dat de hond den dood zijns meesters vooruit voelde, en dat hij daarom zijn best deed om zooveel mogelijk wild te vangen, ten einde de bezoekers, die naar den overledene zouden komen kijken, van toespits te kunnen voorzien.

In Tentena, aan den Noordkant van het Possomeer, vertelt men, dat als iemand veel wild krijgt door zijn hond, men dit *tolosi ngkoronja*, «in de plaats van zichzelf», noemt. Niet de jager zal dan sterven, maar diens vrouw of diens kind. Het wild, redeneert men, is dan de plaatsvervanger van ziel en lichaam van den doode.

Even onheilbrengend als te veel voorspoed is, even veront- rustend is het, als een hond, die altijd zijn best doet, nooit iets vangt. Het eerste noemt men *nabata pande*, «besmet in mildheid», het tweede *nabata manongo*, «besmet in gierigheid». In beide gevallen neemt men òf den hond niet meer mede op de jacht, òf men staat hem ten gebruike aan een ander af. Wordt zijn geluk dan minder groot, of begint de onvoorspoedige nu en dan te vangen, dan neemt de eigenaar zijn dier terug. Maar blijft het geluk of het ongeluk het dier vervolgen, dan wordt het dikwijls gedood, vooral als een sterfgeval aan zijn invloed wordt toegeschreven.

Wanneer een hond bij een huwelijksfeest van de rijst van het bruidspaar hapt, is dit *measa*, onheilbrengend.

Dat zoo iets mogelijk is, zal niemand verwonderen, die gezien heeft, hoe de honden ongehinderd tusschen de etende menschen doorloopen. Dit geloof, dat ik in *Pebato* vernam, wordt gelijk gesteld met het omvallen van het mandje met het eten van het bruidspaar, doordat iemand er tegen stoot, door het schudden van den vloer, of door eenige andere oorzaak. Een van het paar of beiden, of een kind dat zij zullen krijgen, zal ten gevolge hiervan sterven. De magische invloed, die hierbij van den hond uitgaat, is niet nader aan te wijzen. Het bruidspaar moet dan onder een lap wit katoen gaan zitten, waarna een priesteres hen met water besprenkelt waarin verkoelende planten.

Als een hond zich het gezicht met de pooten bedekt, zegt men in *Onda'e*, brengt hij ongeluk over zijn eigen lichaam. Hij zal dus op de eene of andere noodlottige wijze om het leven komen. In *Poe'oe mBoto* daarentegen zegt men dat een hond, die zoo doet, op den eerstvolgenden jachttocht veel zal vangen. Wanneer een hond met den rug naar het vuur zit, zal hij door een slang worden opgegeten (*Poe'oe mBoto*). Als een kleine hond veel gaapt, zegt men in de Meerstreek, zal hij dapper worden. Een hond die telkens de tanden laat zien, is

een verschijningsvorm van den weerwolf. Ge moet niet in zijne nabijheid slapen, want dan eet hij uw lever op (Boven Mori). Als een hond snottert, Bare'e kantjiroe-ntjiroe, zal er spoedig iemand sterven, want op deze wijze zal men ook over een afgestorven familielid weenen (Pebato). Als een hond in de rijstschuur klimt, snijdt men hem een stuk van het oor af, want anders zullen er telkens muizen in de schuur komen, want «muizen zijn de gezellen van de honden» (Sanio in Pebato).

Wanneer een hond niet anders dan vrouwelijke, of niet anders dan mannelijke jongen ter wereld brengt, is dit measa, onhelbrengend.

Deze jongen moet men aan iemand anders geven, want als men ze zelf groot bracht, zou de eigenaar der teef spoedig sterven.

Erger is het als een hond haar jongen opeet. Zulk een teef moet met de overgebleven jongen dadelijk gedood en begraven worden, «opdat het kwaad, de besmetting (van hare daad) op haar zelve terugkeere» (Onda'e, Pebato).

Als een hond een rivier overzwemt met een blad of een stuk hout in den bek, zonder dat iemand hem dit heeft bevolen, dan wordt dit overgevoerde blad of stuk hout gebruikt als een voorbehoedmiddel tegen krokodillen (Beneden Mori, Tinompo).

Wanneer een hond door het venster kijkt (te meer nog als hij er uit springt), is dit measa, onheilbrengend.

Het gevolg daarvan zal zijn, dat een of meer personen in die woning zullen sterven. Dit geloof is algemeen in de Possostreek. Als een hond uit het venster springt, zegt men in Boven Mori, grijpt hij zijn meester; deze moet dan sterven. Naast het geloof, dat iemand moet sterven, als een hond uit het venster kijkt, zegt men in Onda'e ook, dat het dier naar wojo toemba, «zachte bamboe, bamboespruiten» uitkijkt. Men wil hiermede zeggen, dat hij spoedig zal worden geslacht en ter consumptie gestoofd. In Tentena zegt men, dat een hond, die uit het venster kijkt, de ziel van een overleden familielid des huizes ziet, die den dood van een der huisgenooten komt aankondigen.

Het venster is «de weg der dooden». Uit het venster wordt de lijkist naar beneden gelaten. «De hond zegt met zijn uitkijken, dat de huisgenooten spoedig een lijk zullen nakijken», zegt men in Pebato. Het kan wel haast niet anders, dan dat het hier de toover is, die van den blik van den hond uitgaat, welken men

vreest, gecombineerd met den magisch gevaarlijken invloed, welke aan het venster wordt toegeschreven, als de weg, waarlangs de lijken gaan.

In de eerste plaats moet de magische invloed van den blik krachteloos worden gemaakt, en dit doet men weer op eene van de twee wijzen, welke wij reeds meermalen hebben ontmoet: men werpt een boomblad uit het venster om daarin het kwaad op te vangen, of men snijdt den hond een stuk van het oor af om door zijn eigen bloed den opgewekten toover te vernietigen.

Dat het venster magische kracht emaneert, blijkt uit verschillende voorschriften: Etende mag men niet den arm op het venster laten rusten, want dan zal men nooit verzadigd worden (de toover van het venster maakt het voedsel krachteloos) (Onda'e). Bladeren, waarvan men rijst gegeten heeft, mag men niet uit het venster werpen, «want dan gaat de groeikracht van de rijst weg», deze wordt door den invloed van het venster vernietigd (Onda'e). Om dezelfde reden mag men geen rijst of rijstwan door het venster aangeven. Een algemeen voor Midden-Celebes geldend verbod is: Werp niets van den jachtbuit uit het venster, want dan zullen de honden niet meer vangen. Stort geen water uit het venster, anders krijgt ge geen rijst (Onda'e). Zou dit misschien beteekenen: door den invloed van den venstertoover op het water zal er geen regen komen, zoodat de rijst moet mislukken? Hang niet met het hoofd uit het venster, zegt een ander voorschrift in Onda'e, want dan zal de springlans niet afgaan, als een dier het touw van de veer beweegt, maar zij zal voor den doorgang blijven steken.

Zooals gezegd is, gaat deze doodende, verzwakkende toover van het venster uit, omdat daarlangs de lijken worden gebracht. Alleen in Poe'oe mBoto, waar de gewoonten in verschillende opzichten sterk afwijken van die bij de andere Bare'e sprekende stammen, worden de lijken door de deur gebracht. Wanneer echter in een gezin binnen korten tijd enkele personen zijn gestorven, brengt men het lijk bij de eerstvolgende gelegenheid door het venster om te voorkomen, dat er weer spoedig een doode zal komen.

Mr. Van Ossenbruggen heeft in zijn meermalen aangehaald werk aangewezen, waarom lijken niet uit de deur, over den drempel, worden gebracht. De deur en de drempel worden min of meer als heilig beschouwd. Iedereen gaat er door en over,

en met mensch en dier worden gemakkelijk magische invloeden naar binnen gebracht. Geen wonder dus, dat men dien doorgang van allerlei magische middelen voorziet, die de gevreesde krachten al aanstonds moeten paralyseeren. In het laatste hoofdstuk, waarin ik een en ander over den magischen invloed van boomen en planten zal mededeelen, zullen wij eenige voorbeelden daarvan vinden. Daardoor is de deur of de drempel een magisch bijzonder sterk deel van de woning geworden, 't welk men niet mag besmetten door de verzwakkende, ontzenuwende kracht, die van lijken uitgaat. Daarom gaan deze door het venster of door een uitgebroken wand. De deur is de weg der levenden, die magisch sterk moeten blijven. Het venster is de weg der dooden, waar de doodende krachten huizen.

Vandaar dan ook, dat personen, die gerekend worden door een magisch zeer gevaarlijk lijk besmet te zijn, niet door de deur maar door het raam het huis ingaan. Naar buiten gaan kan geen kwaad, want dan neemt men den gevaarlijken invloed met zich mede naar buiten. Ouders die meer dan eens een kind bij de geboorte, of kort daarop hebben verloren, laat men door het venster naar binnen klimmen, waarna men den bamboe, waarlangs zij zijn gegaan, achter hen doorhakt. De magische invloed van het lijkje wordt daardoor verhinderd hen te volgen; deze blijft als het ware bij het raam steken.

Zoo doen in de Meerstreek ook alle vrouwen, die nog in aanmerking komen om kinderen te krijgen, wanneer in het dorp eene vrouw in het kraambed is gestorven. Allen gaan dan eerst naar het water om zich te baden, om den kwalijk werkenden invloed af te wasschen. Vervolgens ruiken allen aan een stuk smeulende boombast-kleedingstof, waarbij ieder zegt: «Ik wil niets ruiken, dat stinkt». Ten slotte klimt elk haar eigen huis binnen door het venster, en zoodra men binnen is, eet men inmiddels gereedgemaakte rijstepap. Al deze middelen moeten dus dienen om de smetstof van zich af te doen en zich magisch te versterken.

Hetzelfde doen alle inwoners van een dorp, waar iemand op een gewelddadige wijze om het leven is gekomen. Het lijk van zoo iemand wordt bijzonder gevreesd, omdat de invloed die daarvan uitgaat, sterker moet wezen dan die van het lijk van iemand, die aan eenige ziekte of door ouderdom is gestorven.

Tot nu toe is mij van twee soorten van menschen verteld,

dat hunne lijken niet door het venster, maar door de deur worden weggebracht. In Lage en Onda'e zijn dit de lijken van hen, die geen broers en zusters, geen germain neven en nichten meer hebben. In Beneden Mori zijn het de lijken van priesteressen. Ik vermoed, dat de lijken van deze menschen magisch zoo sterk worden gedacht, dat zij den drempel niet meer kunnen besmetten. Wat eerstgenoemde personen betreft, als hun lijk wordt weggedragen, strooit men het rijst na. Vandaar dat zoo iemand, die broers en zusters, neven en nichten heeft overleefd, *pantjawoe wea*, «rijstuitstooier», wordt genoemd. Dat van zulk een lijk grooten invloed uitgaat, blijkt wel uit hetgeen in ons Toradjaboek is medegedeeld (I, 408), dat het hoofd van zoo iemand, nadat het doodenfeest voor hem was gevierd, niet naar de spelonk werd gebracht, maar in een mandje in een der woonhuizen werd bewaard. Met dit doodshoofd werden zieken over het lichaam gestreken, van voren en van achter, van de kruin van het hoofd af tot aan de voeten. Soms gebruikte men hiervoor ook het hoofd van een kind, dat als eerstgeborene in een gezin gestorven, niet «eervol» was begraven. In het eerste hoofdstuk van dit opstel hebben wij reeds gezien, dat zulk een lijk als magisch krachtig wordt beschouwd.

Over den drempel der woning moeten wij nog even doorgaan, want er is een voorschrift, dat voor geheel Midden-Celebes geldt, en dat luidt: Hak niets van den jachtbuit op den drempel, op den rand van den haard, of op het venster in stukken, want anders zullen de honden niets meer vangen. Met een enkel woord heb ik reeds gezegd, dat de drempel der woning een magische plek is. Tusschen den buit en den hond, die het wild gevangen heeft, blijft betrekking bestaan, alsof die buit een deel is van den hond. De magische werking van den drempel op den buit, die daarop wordt gehakt, laat zich ook verslappend op den hond voelen, zoodat deze geen geluk meer zal hebben. Ditzelfde geldt ook van den buitenrand van den haard, en van het venster. De rand van den haard is daarom magisch, omdat hij steeds dicht bij het vuur en een deel van den haard is. Brandhout mag men niet met het uiteinde op den haardrand laten rusten, anders zullen de bewoners van dat huis om de eene of andere reden beboet worden; ditzelfde zou ook gebeuren, als men in de trap hakte (Onda'e). Nu komt het voor, dat honden bij herhaling niets vangen, zonder dat men de reden kan opgeven,

waardoor magisch op de vermogens der dieren is ingewerkt. Dan schept men soms een reden door een stuk kokosvleesch op den drempel, den haardrand en het venster in stukken te hakken. Heeft men deze reden tot ongeluk geschapen, dan kan men ook zelfbewust te werk gaan om die reden weer weg te nemen. Hierop komen wij in het laatste hoofdstuk nog terug.

De magische kracht van den drempel komt o. m. uit in het voorschrift: Ga niet met den rug naar den drempel toe zitten, want dan zult ge daar een negenoog krijgen (Onda'e). Op den drempel te gaan zitten brengt gevaren voor de bewoners van dat huis. Wanneer iemand daar gaat zitten terwijl het waait, zal het huis omvallen of door den bliksem getroffen worden (Onda'e). Is er eene zwangere vrouw in huis, en zet men zich op den drempel, dan zal eene zware bevalling daarvan het gevolg zijn (Poe'oe mBoto). Ergens in huis komende op den drempel te gaan zitten, wordt dus als eene onbeschoftheid aangemerkt. Doet b. v. iemand dit die iets heeft te vragen, dan wekt hij daardoor zoodanig den onwil der bewoners op, dat hij hetgeen waarom hij komt niet zal krijgen. Evenmin als er op gaan zitten, mag men ook het hoofd op den drempel neerleggen om te slapen (Onda'e, Meerstreek, Palande, Poe'oe mBoto).

In het algemeen mag men niet op den drempel slaan; b. v. alikruikken mag men er niet op stuk slaan, want anders krijgt men nachtmerrie (Meerstreek, Palande). Een pinangnoot mag men niet op den drempel in tweeën hakken, want dan zal het kind dat in de woning geboren zal worden, sterven, indien het bij de uitdrijving op den buik komt te liggen. (Boven Mori). In Beneden Mori mag men ook geen pinangnoot tegen den wand kloven, want dan zal een kind des huizes sterven, zoodra het met de hand aan die plek kan reiken.

Dat het gevaarlijk voor de bewoners van het huis is om woeli, boombast of boomwortel waarmee de palmwijn bitter wordt gemaakt, op den drempel in stukken te hakken, hebben wij reeds gezien, toen wij in het vorige hoofdstuk over het varken spraken. Zoo mag men ook een kip den kop niet op den drempel afslaan, anders zullen al haar nakomelingen sterven (Boven Mori, Soempoe). De deur der woning mag men niet bedreigen met speer of zwaard, want dan treft men geesten, zegt men in Onda'e.

Wanneer wij de magische beteekenis van den drempel (en

ook de trap waar alles langs komt) in het oog houden, dan krijgt eene gewoonte bij het huwelijk in de Possostreek eene gansch andere beteekenis, dan wij er tot nu toe aan hebben gehecht. Wanneer de stoet, die den bruidegom vergezelt, bij de woning der bruid is aangekomen, steekt degeen, die den stoet voorafgaat, een speer in de trap, of plant deze bij den voet er van in den grond. Die speer draagt den naam van pamboenoe edja «de bewerper van de trap», en ze wordt dadelijk buit gemaakt door een daarvoor aangewezen slaaf. Boven aan de trap gekomen (dus bij den drempel), legt dezelfde voorman daar een zwaard neer, dat eveneens wordt weggenomen door een daarop wachtenden slaaf. Deze handeling noemt men montampongo wombo, «het portaal of den drempel in tweeën splijten» (zie Tor. II, 21). Vroeger meende ik hierin overblijfsels te mogen zien van een eertijds bestaan hebbend roofhuwelijk, maar nu is het duidelijk, dat trap en drempel door het ijzer magisch gedesinfecteerd moeten worden, opdat geenerlei invloeden daarvan uitgaande den bruidegom, als hij in den bizonderen toestand waarin hij verkeert daarlangs en daarover gaat, zullen benadeelen.

Nog een paar bijzonderheden met betrekking tot den drempel: Wanneer een hond bij de deuropening zijne tanden laat zien, moet er in die woning een doode komen. Het dier wordt dan dadelijk weggejaagd (Boven Mori, Tomata). Als het been slaapt, stampt men daarmede op den drempel om de kriebeling te doen ophouden (Meerstreek). Een algemeen gebruik in de Possostreek is om als een kind bij de geboorte niet wil ademhalen, met de scheede van een hakmes (als het een jongen), of met een rijststamper (als het een meisje is) onder tegen den drempel te stooten. Het kan wel zijn dat dit niet anders is dan een middel om het kind te doen schrikken, want soms stoot men eenvoudig tegen den vloer.

Verschillende gebruiken, waaruit het magisch karakter van den hond blijkt.

Na deze uitweiding over venster en drempel keer ik tot den hond terug om nog eenige dingen mede te deelen, waaruit duidelijk zijn magisch karakter blijkt. Zoo mogen de huisgenooten iemand, die pas van een lange reis terugkomt, niet dadelijk aanraken. De reiziger legt eerst zijn hand op een hond, en daarna

mogen familieleden en vrienden hem naderen. «Wanneer hij soms een ziekte heeft meegebracht, gaat deze op den hond over» (Boven Mori, Tomata). Als een hond voor de eerste maal iets op de jacht gevangen heeft, mag men aan iemand, die een stukje van den buit komt vragen, niets van het nekgedeelte geven, want dan zou de hond ophouden met vangen. Ik vermoed, dat juist het nekgedeelte wordt genoemd, omdat daar gewoonlijk het wild door den hond wordt aangegrepen, en dit gedeelte dus het innigst verband houdt met den hond. Door dit aan een niet-huisgenoot te geven stelt men het bloot aan de inwerking van vreemde invloeden, die langs dezen weg ook den hond zullen benadeelen.

Als men een hond bij zich heeft, zegt men in Boven Mori, kan men gerust gaan slapen, want als er een geest komt om den slapende te benadeelen, laat de hond dadelijk de tanden zien, en dan gaat de geest weg. In diezelfde streek zegt men: Als de meester eet en hij geeft niets aan den hond van hetgeen hij eet, zal die hond zijn meester dooden, niet rechtstreeks door hem aan te vallen, maar door zijn magischen invloed. Ook moet men een hond niet van de nieuwe rijst te eten geven, anders gaat deze spoedig op (Boven Mori). Dit doet meer aan een analogie-handeling denken. De hond schrokt zijn voedsel gewoonlijk naar binnen. Wij zullen later zien dat men wel aan de kat van de nieuwe rijst te eten geeft, maar dit ten gevolge zou hebben, dat de rijst dan niet spoedig op gaat, want de kat eet weinig en kieskeurig.

Hondenvleesch mag men niet in het rijstveld toebereiden, anders zullen de bladeren van de rijst verdrogen als waren ze verbrand. Ja, zelfs als men thuis of elders hondenvleesch gegeten heeft, moet men wachten met naar den akker te gaan, totdat men kan berekenen dat dit voedsel uit het lichaam verwijderd is (Palande).

Een hond mag men niet schoppen, anders krijgt men lepra aan den voet (Lage). Het schoppen, met den elleboog stooten en met een hakmes slaan hebben ook ten gevolge, dat de honden niet meer zullen vangen. Den laatst geborene uit een nest honden acht men het dapperst (Pebato). Wanneer een hond voor de eerste maal een varken heeft gevangen, bestrijkt men zijne voet-zolen later met het onderste gedeelte van het borstbeen van het gevangen wild (Pebato).

Wanneer men een moedigen hond koopt, moet men tevens diens moed koopen, zooals het in Onda'e heet. De koper geeft dan aan den eigenaar van den hond een eigengemaakten visch-angel (van koper). Dit is «de prijs voor de tanden». Verder een bijl of een speer, als prijs voor de pooten, en tien bossen rijst als prijs voor zijn ingewanden. De tanden zullen dan het wild vasthouden, als de angel den visch. Dit noemt men den hond koopen samen met diens moed, want anders zou de moed van het dier bij de verandering van meester kunnen verdwijnen. De pooten zouden dan geen kracht hebben om hard te loopen, en de buik zou geen voedsel meer willen opnemen, zoodat de hond dood zou gaan. Heeft men den hond thuis gebracht, dan mag men hem niet dicht bij den haard te eten geven, anders zou hij lui worden. Ook mag men dit niet bij de trap doen, anders zou hij naar zijn vorigen meester terugloopen. Om te maken, dat een gekochte hond steeds bij zijn nieuwen heer blijft, snijdt deze wat van het eelt van zijn hiel af, en mengt dit onder het voedsel van het dier.

Teekenen aan den Hond.

Niet iedere hond is magisch even krachtig. Het verschil maakt men op uit teekenen aan het lichaam. In Boven Mori worden honden met zwarte nagels voor zeer moedig gehouden; hun tanden bewaart men na hun dood als voorbehoedmiddel. Ook een hond met vijf in plaats van vier nagels wordt in die streek voor zeer moedig gehouden. Een hond met een korten snuit moet niet door iemand worden opgevoed, die nog jong is, zegt men in Palande, want dan zal òf het leven van den meester òf dat van den hond niet lang zijn. Voor ouderen van jaren kan dit geen kwaad. In Pebato geldt weer een hond met een witte kin voor moedig.

Algemeen in de Possostreek geldende teekenen van moedige dieren zijn: Een zwarte streep over het gehemelte in den bek. Wanneer er een draai in den staart van den hond zit, zoodat de punt er van zich steeds dicht bij den wortel bevindt, behoeft de jager het opgejaagde wild niet te vervolgen, want hoe ver de hond het zwijn ook naloopt, hij zal het steeds terugjagen naar de plek, waar de jager staat. Als de haren onder den aars naar boven zijn gericht, en die boven den aars naar beneden, zal de hond het wild steeds den pas afsnijden.

Maar er zijn ook ongunstige teekenen aan den hond waar te nemen: Wanneer hij een witte streep in den nek heeft, die niet doorloopt tot het wit op de borst, zal het dier niet lang leven; het zal in een aangescherpten bamboe (Mal. r a n d j a o e, Bare'e a m p a) loopen, of door een slang worden verzwolgen. Heeft hij een witte vlek op het voorhoofd, maar geen witte punt aan den staart, dan is dit mede een slecht teeken. Heeft hij alleen een witte punt aan den staart, dan hakt men deze er af. Ik kan niet meer nagaan welke overwegingen de menschen er toe hebben geleid de beteekenis dezer teekens vast te stellen.

V.

Het Regen- en het Droogtedier.

In zijn werk «Les Fonctions mentales dans les Sociétés inférieures» (p. 290) haalt Lévy Brühl aan wat door Lumholtz geschreven is over de Tarahumaren in Mexico. «Ce sont des observateurs de la nature très attentifs. Pour eux, les animaux ne sont nullement des créatures inférieures; ils comprennent la magie, ils savent beaucoup de choses, et ils peuvent aider les Tarahumares à faire de la pluie. Au printemps, le chant des oiseaux, le roucoulement des pigeons, le coassement des grenouilles, le cri-cri des grillons, tous les sons en un mot produits par les habitants de la pelousse sont, pour les Indiens, autant d'appels aux divinités de la pluie. Pour quelle autre raison les oiseaux et les insectes chanteraient-ils, crieraient-ils?» Ook Preuss heeft dit in zijne studie «Der Ursprung der Religion und Kunst» (Globus, deel 86 en 87) duidelijk aangetoond, en Mr. Van Ossenburg heeft daarvan in zijn meer aangehaald werk over het Primitieve Denken een kort en helder overzicht gegeven (bl. 38 e. v.).

De Bare'e Toradja's denken er niet anders over. Dat iets louter een uiting van vreugde, van kunstzin is, kan de primitieve zich niet voorstellen; alles wordt gedaan, en alles oefent invloed op elkaar uit, met het doel om de wereld, zooals hij die beschouwt, in stand te houden. Wanneer wij bloemen op ons erf hadden geplant, hielden de menschen niet op met ons te vragen, waarvoor deze moesten dienen. Worden ze gegeten? Maakt men er medicijn van? Waarom plant ge ze dan? En als wij antwoordden: «Om

het oog te verheugen», dan dachten ze blijkbaar: nu ja, ge wilt ons niet zeggen, wat ge er mee doet. Dan ontdekte men met zijn zonderling combinatievermogen van begrippen (associatiedenkbeelden) aan die bloemen een eigenschap, die ze geschikt maakte voor medicijn om den groei van de rijst te bevorderen, en dan kwam men om stekjes vragen, ten einde ze aan te planten.

Alles oefent op de natuur een magischen invloed uit, en zoo kan men in de geluiden van dieren, die overigens voor den mensch geenerlei beteekenis hebben, niet anders dan een «tooverzang hooren, waardoor deze geluiden zonnenschijn, warmte, regen veroorzaken, zooals Chantecler door zijn gekraai de zon doet opgaan» (Van Ossenbruggen, o. c., bl. 39).

Den haan hebben wij bij de Bare'e sprekers leeren kennen als den warmte-vogel bij uitnemendheid, en vogels die den regen roepen, hebben wij ook reeds ontmoet. Maar het regendier bij uitnemendheid is de kikvorsch. Algemeen in Midden-Celebes zegt men, dat deze diertjes den regen roepen. En dit niet alleen, maar de regen zelf wordt kikvorschen, of zooals anderen het uitdrukken: de kikvorschen vallen uit den hemel (Onda'e). Er is nog een verhaal van den halfgod Lasaeo, die aan den Noordkant van het Possomeer op aarde neerdaalde, en daar een vrouw van de aarde huwde. Uit dat huwelijk werd een kind geboren, maar toen de moeder eens aan Lasaeo verzocht om de faeces van het kind op te ruimen, kreeg de man zoo'n walg van de menschen dat hij naar den hemel terugkeerde. De faeces der goden toch veranderden dadelijk in kikvorschen, die wegsprongen.

In Lage vertelt men van iemand, die bij gelegenheid van het vredemaken tusschen twee oorlogvoerende stammen werd doodgehaakt. Zijn lijk werd begraven, en de plek omheind. Niet lang daarna groeide op die plaats een soort spinazie (Bare'e ndoeë-ndoeë, *Amaranthus gangeticus*). Men plukte en kookte die bladeren, maar onder dit werk vernam men in den pot het geluid van kwakende kikvorschen. Men durfde toen het kooksel niet eten, en stortte den inhoud van den pot uit. Zoodra de bladeren den grond hadden bereikt, veranderden zij dadelijk in kikvorschen, die wegsprongen.

Geen wonder dat de kikvorsch als een magisch dier wordt beschouwd. Toen wij over den invloed, die van lachen en praten uitgaat, spraken, hebben wij gezien hoe het uitlachen van

kikvorsch hevige beroering van de natuur te weeg brengt. Wanneer het de toover van een kikvorsch is, die storm en onweder te voorschijn roept, luidt het verhaal aldus: Eene vrouw vond op weg naar haar dorp een kikvorsch, dien zij in een slip van haar sarong knoopte. In het dorp komende vond zij de overige inwoners aan het dansen in den tempel. De vrouw voegde zich in de rij der dansers, en zij dacht niet meer aan den gevangen kikvorsch: Daar begon op eens het diertje te kwaken, en de dansers, denkende dat de vrouw winden liet, barstten in een onbedaarlijk gelach uit. Kort daarop brak er een hevig onweder los, en het dorp werd door den watervloed, die ontstond, verzwolgen. Algemeen is ook het gezegde: Iemand die met een kikvorsch speelt, wordt niet oud.

Kikvorschen met de vischspeer of met het hakmes dooden met de bedoeling ze te eten, is niet verboden, maar als men zulk een diertje doodt uit speelschheid, vooral als men dit doet met een zwaard (bizonder magisch ijzer), dan ontstaat er storm en regen.

Kikvorschen worden gewoonlijk in bamboes gestoofd gegeten. Het roosteren van deze dieren is bij eenige stammen verboden. «De geesten zullen u slaan als ge dit doet», beweert men, «en het bewijs daarvan is, dat ge geheel zwart zult worden» (Meer-streek, Pebato). De onmiddellijke aanraking van dit regendier met het magische vuur zou een kwaden invloed doen ontstaan, die zoowel op den mensch als op de natuur schadelijk werkt. Het roosteren van kikvorschen in huis zou ten gevolge hebben, dat de kat uit huis wegliep.

Toen ik eens naar deze dingen onderzoek deed te Tawi Baroe, een dorp in de bergen, waar het bizonder veel regent, verklaarde men daar, dat het niet verboden is kikvorschen te roosteren: daar toch zou wat droogte, als deze door het roosteren van deze diertjes verkregen kon worden, zeer welkom zijn. En toen ik vroeg of men dan niet meende, dat de katten uit huis zouden wegloopen, verklaarde men daarvan wel eens gehoord te hebben, maar er zich niet aan te storen, omdat de katten toch buitendien weglieden.

Van den magischen invloed van een kikvorsch tracht men in Pebato gebruik te maken om een kind, dat hevig huilt, tot bedaren te brengen. Wij weten reeds, dat men gelooft, dat het kind zichzelf door dit huilen zal benadeelen, zal dooden. Men

legt dan een vastgebonden kikvorsch in een bak met water, en met dit water begiet men het schreeuwende kind. Men beweert, dat hierdoor het huilen van het kind op den kikvorsch zal overgaan, «want deze huilt (kwaakt) den geheelen nacht door». De ware bedoeling zal wel wezen om met de magische kracht van het diertje den geluidtoover van het kind te verlammen.

Wanneer een kikvorsch in huis komt, zegt men, moet men hem niet doden, want hij zoekt een koude plaats, en daardoor zal het in huis koud, gezond zijn (Meerstreek). Ook beweert men, dat als een kikvorsch in huis komt, hij door een koopman zal worden gevolgd. Komt een kikvorsch op zij van het huis kwaken, werp hem dan wat vuur toe, en zeg: «Daar zoo, misschien vraagt ge hierom». Men zegt namelijk, dat die kikvorsch de ziel van een afgestorvene is, die om vuur komt vragen. De oorspronkelijke bedoeling zal wel wezen om door vuur den magischen invloed van het regendier te vernietigen.

Bizondere beteekenis hecht men in dit opzicht aan de *torowawa*, een soort padde. Wanneer zulk een diertje onder de woning van een zieke verschijnt, komt het dezen halen. Als de zieke een man is, schreeuwt de pad: *Torokaa-kaa*, toedoe-maka ta oe kanta, «kwak, kwak, breng den mensch die een schild draagt naar beneden. Is de zieke eene vrouw, dan zou ze zeggen: *Torokee-kee*, toedoemaka ta oe pepe, «kwak, kwak, breng den mensch die een mand draagt naar beneden». Men jaagt het dier weg, en men werpt het een brandend stuk hout toe, zeggende: «We willen niet gaan». In *Pebato* beweert men, dat de padde het brandende hout voor *sirih-pinang* aanziet. Hiermee zou dan op zeer naïeve wijze zijn uitgedrukt, dat de magische kracht van vuur en van *sirih-pinang* dezelfde zijn.

Wanneer een padde op iemands lijf springt, zal deze persoon binnen een jaar sterven. Was men in den vroegeren tijd dicht bij den vijand gekomen, en hoorde men op den weg een *torowawa* kwaken, dan zocht men dit diertje spoedig op, en doodde het, want men beweerde, dat deze padde de ziel van een der vijanden was. Het gevolg hiervan zou zijn, dat men den eigenaar van die ziel zou verslaan. Al het hier genoemde omtrent de *torowawa* wordt algemeen onder de *Bare'e*-sprekers geloofd.

Van de beenderen van den kikvorsch wordt veelvuldig gebruik gemaakt. Zoo wendt men ze in *Pebato* aan tegen den beet van een duizendpoot. Men beweert namelijk, dat kikvorschen duizend-

pooten eten. In Onda'e en Boven Mori zegt men, dat als iemand een beentje van een kikvorsch, of een beentje van den Tarsius, of ook een stukje zout, tegen een kokosboom stuk slaat, de vruchten van dien boom nooit rijp zullen worden. Als men de plek op den boom weet, waar zoo iets is gedaan, kan men het kwaad verhelpen door die plek uit te hakken. Steekt men kikkerbotjes in een kokosboom, dan sterft deze onvermijdelijk. Men legt kikvorschbeenderen in de rijstschuur om de muizen er buiten te houden (Meerstreek). Wanneer men een kikvorsch uit den bek van een slang, die hem heeft gegrepen, weet te redden, kan men de beenderen van dit diertje als talisman gebruiken (Boven Mori). In Poe'oe mBoto beweert men juist, dat deze beenderen den drager gewrichtsrheumatiek zouden bezorgen. De beentjes van de achterdeelen van den kikvorsch worden gekauwd, en van dit speeksel spuwt men op ontstoken billen om deze te genezen (Onda'e). Ook worden beenderen van kikvorschen gebruikt bij het aanbrengen van beschermende middelen in vruchtboomen, bij de Bare'e sprekers oeroe genoemd (Tor. I, 339—340). De werking er van op dieven, die van de vruchten van dien boom nemen, zal deze zijn, dat hunne vingers zullen afzweren. Om dit te voorkomen moet men eerst wat aarde tegen den boom werpen, aler men van de vruchten neemt (Onda'e).

De tongen van kikvorschen worden gaarne door mannen gegeten, die veel ter jacht gaan. Zij denken daardoor veel wild te zullen vangen. Men beweert namelijk, dat kikvorschen hun tong in rotsspletten laten afhangen, opdat kleine krabben er hun schaar in zullen slaan. Ze halen deze diertjes dan aan de tong op om ze te eten (Lage, Onda'e).

Wanneer men op jacht zijnde een slang ziet, die een kikvorsch grijpt, maar deze weet te ontsnappen, dan zal men geen geluk op de jacht hebben, want ook het wild zal telkens weten te ontkomen (Onda'e). Wij hebben hierbij met een analogie-gedachte (voorstelling) te doen.

Boven hebben wij reeds een voorbeeld aangetroffen van het verband, dat de Bare'e-Toradja's zien tusschen den kikvorsch en de kat: Wanneer men kikvorschen in huis roostert, loopt de kat uit huis weg. Dit geloof vond ik in de Possostreek, in Besoa en Boven Mori. In Onda'e geeft men een middel aan om het kwaad ongedaan te maken. Men moet dan geschrapt kokosvleesch strooien van den grond af, langs de trap tot in huis, dan zal

de kat langs dit schrapsel weer in huis terugkeeren. Anderen beweren, dat hetzelfde bereikt wordt door de harde schaal van een kokosnoot in huis te verbranden. Wij zullen in het volgende hoofdstuk volop gelegenheid hebben de magische beteekenis van den kokosboom na te gaan. De invloed van de kokosnoot moet de verkeerde werking, door het roosteren van kikvorschen ontstaan, neutraliseeren.

Ik meen te kunnen zeggen, dat de kat het dier is, dat droogte veroorzaakt, en deze eigenschap is haar zeker toegeschreven naar aanleiding van haar afkeer van water. Maar de kracht welke van haar uitgaat om droogte te maken kan, evenzeer als de toover van kikvorschen, zoodanig door andere krachten worden beïnvloed, dat er storm door ontstaat.

Wij zagen reeds, dat het lachen om of spreken tot een kat storm en onweder te voorschijn roept. Het stereotiepe verhaal, waarmee dit geloof wordt gedemonstreerd, luidt: Eens zat eene vrouw in huis te naaien. Zij liet haar naald door den vloer vallen, en niemand hebbende om het voorwerp te halen (zij had juist menstruatie en wilde daarom niet opstaan, ten einde de bloedsporen niet te laten zien), gelastte zij de kat haar naaigereedschap op te rapen. Het dier voldeed aan den last, maar zoodra was het niet met de naald in huis teruggekeerd, of er brak een hevig onweder los, en het begon zoo geweldig te regenen, dat het dorp door den vloed verzwolgen werd.

Lieden van Peera weten te vertellen, dat dit dorp nog niet zoo heel lang geleden bijna door een watervloed werd meegevoerd, die ontstaan zou zijn, doordat iemand met een kat had gespeeld. Men had toen een koperen bord in de richting vanwaar de wind kwam geworpen. Toen dit niet hielp, had men een kip den kop afgeslagen, en toen dit evenmin baatte, had men een kat gedood. Daarna eerst was het onweder bedaard. Door den met het bloed van de kat uitstroomenden droogte-toover was de kracht van den storm gebroken.

Boven hebben wij gezien, hoe storm kan ontstaan doordat een houder van warmte-kracht, b. v. een aarden pot, in stroomend water wordt gedompeld. Zoo kan het ook niet anders of er moet storm ontstaan, als een dier zoo vol warmte als de kat wordt gebaad, of alleen maar met water geworpen. Dit geloof bestaat dan ook algemeen in Midden-Celebes. In Napoe zegt men nog, dat iemand die een kat met water werpt, door den bliksem

zal worden getroffen (de bliksem als hoogste warmte-openbaring). Wij begrijpen nu ook, waarom men zegt, dat er groote droogte moet komen, wanneer men een kat, die volgens de Bare'e-Toradja's zoo weinig behoefte aan water heeft, ziet drinken.

Met het geloof, dat door het doodhakken van een kat groote warmtekracht loskomt, moet in verband worden gebracht, wat ik in Palande vernam, dat namelijk de ziel van iemand, die een kat heeft gedood, in het hiernamaals ondragelijken dorst moet lijden, want zoo iemand krijgt geen water (de warmte-toover van de kat heeft alle water verdreven). Springt een kat tijdens een storm uit een huis, dan zal die woning omvallen. De warmte-toover van de kat gaf aan het huis de kracht om den storm te weerstaan, maar als die kracht met de kat verdwenen is, moet het huis vallen. In Poe'oe mBoto zegt men, dat de aarde op de plek waar de kat neerkomt, zal inzakken, en dat daar een waterplas zal ontstaan.

Uit vele andere zaken blijkt nog, dat de kat een magisch dier is: Springt zij over gereedgemaakte medicijn heen, dan zal degeen, die daarmede gecureerd moet worden, niet beter worden (de kat heeft door haar toover de kracht der medicijn verlamd) (Boven Mori, Tomata). Wanneer er een zieke in huis is, en de kat is onrustig, dan zal de kranke spoedig sterven (Boven Mori). Op dezelfde wijze voorspelt in de Meerstreek een kat, die niet bij een kranke wil komen, of die tijdens de ziekte het huis verlaat, dat de zieke zal sterven.

Men denkt zich ook eenig verband tusschen boomen en katten, want overal worden voorschriften gevonden, dat zekere houtsoorten niet als brandhout in huis mogen worden gebruikt, daar anders de kat weg zal loopen. Bij de To Lampoe is het sinjanjoe-hout, in Boven Mori welonti, in Pebato polohout. Maar overal is djongihout verboden. Ook mag men de katten niet uit djongibladeren te eten geven, want dan zouden ze wild worden en wegloopen. Men beweert, dat katten den geur van genoemde houtsoorten niet kunnen vedragen. Ten opzichte van de djongihout is dit geloof wel te verklaren: deze mooie, in het wild groeiende en zure vruchten voortbrengende boom staat in verband met den regen, want een der middelen om storm te verwekken is een spaander djongihout in een inkerving in den moederstam te klemmen. Waarschijnlijk worden de andere bovengenoemde boomen ook om hun rijk sapgehalte

of iets dergelijks met den regen in verband gebracht. In het laatste hoofdstuk zullen wij gelegenheid hebben te zien, hoe ook boomen en planten regen roepen. Hier zou het dus weer de afkeer van de kat voor water zijn, die bovengenoemd voorschrift in het leven heeft geroepen.

Het karakter van droogte-dier komt ook uit in het voorschrift om jonge katten, die men voor de eerste maal rijst te eten zal geven, dit voedsel op een waaier voor te zetten, waarmede men het vuur aanwakkert. Deze waaier moet daarna goed opgeborgen worden. In den vervolge mag men de jonge katten ook op bladeren te eten geven, maar die bladeren moeten opgeborgen worden, men mag ze niet laten slingeren, want anders zullen de katten overal hun gevoeg doen (Meerstreek). Ook moet men haar niet met de vuurtang of den pollepel (voorwerpen die telkens met het vuur in aanraking komen) slaan, want dan zullen ze er toe komen om kuikens te eten (Meerstreek).

Overal op Midden-Celebes zien wij van de snorharen van de kat hetzelfde gebruik gemaakt, als wij gezien hebben van de haren van overledenen en buffels. Men begraaft namelijk een haar uit de snor van de kat onder een der haardsteen en om te voorkomen dat de kat zal wegloopen. In Tawaelia heeft men nog een ander middel om de kat aan het huis te binden. De huisheer legt namelijk een soort gras tegen zijn voetsool, waarna hij het in kleine stukjes gesneden onder het voedsel van de kat mengt.

In Boven Mori en Poe'oe mBoto maakt men nog een ander gebruik van deze snorharen. Wanneer een man wil trouwen met de vrouw van een ander, neemt hij een snorhaar van een kat en een van een muis. Deze twee haren snijdt hij fijn en mengt ze dan onder de rijst die de echtelieden eten. Het gevolg hiervan zal zijn, dat die twee zoo hoogloopende oneenigheid krijgen, dat zij van elkaar zullen scheiden, en dan is de aanstichter van dit kwaad in de gelegenheid om de begeerde vrouw te werven.

Wanneer een wilde kat 's nachts onder een woning komt miauwen, is zij een verschijningsvorm van den weerwolf, die naar de bewoners van dat huis komt kijken om een hunner als slachtoffer uit te kiezen.

Zooals te verwachten was, wordt het paren van katten in een huis als *measa*, onheilbrengend beschouwd. Maar toch niet algemeen. In Tentena b.v. verklaarde men zoo iets niet voor

measa, en in Pebato werd beweerd, dat het paren van katten in huis alleen measa is, wanneer men er naar kijkt (de toover van den coitus met den toover van den blik). Elders doodt men de katten voor zoo iets, en laat ze in de rivier afdrijven. In Tawaelia vertelt men er nog bij: «de schuldige katten mogen niet begraven worden, want ze worden als vorsten beschouwd, omdat ze samen met de menschen in huis leven. Begroef men ze, dan zou er storm en onweder ontstaan, waardoor het huis, waar de paring heeft plaats gehad, zou omvallen».

Deze mededeeling verdient eenige toelichting. Waarschijnlijk door Mohammedaanschen invloed van Sigi uit, aan welk rijk Tawaelia eertijds schatplichtig was, is men begonnen de lijken van menschen in den grond te begraven. Alleen die van de groote vorsten, de getaboeëerde personen, werden nog steeds op stellingen gezet. De bijzonder sterke magische invloed, die van zulke lijken uitgaat, zal als ze in aanraking komt met de kracht die uit de geopende aarde straalt, zoodanige vermogens ontwikkelen, dat de natuur er door ontwricht wordt. Zoo zou ook de tooverkracht der katten en die der aarde een catastrofe in de natuur veroorzaken.

Ook wanneer men een kat castreert, moeten bijzondere maatregelen genomen worden. In Palande zet men gedurende dit werk een wit katoenen hoofddoek op, want anders zou men een opgezetten buik krijgen.

Het geluid van de kat heeft ook magische kracht. Als zij op ongewone wijze miauwt, is dit een bewijs, dat zij een verschijningsvorm van een weerwolf is, en zal op die plaats spoedig iemand zwaar ziek worden (Meerstreek). Wanneer twee katten voor eene woning schreeuwen op een wijze die doet denken aan het huilen van een kind, dan zal in dat huis weldra een doode zijn (Palande). Als een kat boven op de nok van een huis miauwt, zal in die woning een doode komen, want de kat vraagt om een sterfgeval aan de goden. In Boven Mori vertelt men, dat de aarde gedragen wordt door een buffelstier. Als deze door een mier gebeten wordt, beweegt hij zich en schudt de aarde. Is er nu aardbeving, dan beginnen alle menschen te miauwen, want daardoor zal de aarde spoedig ophouden met bewegen, omdat de stier bang voor katten heet te zijn. Het verband tusschen het een en het ander is hier ver te zoeken, maar zooveel is duidelijk, dat het de toover van het geluid is, die de kracht, welke de aarde doet beven, moet ontzenuwen

Het spreekt wel haast van zelf, dat ook aan de uitwerpselen van zulk een magisch dier als de kat beteekenis wordt gehecht. We zagen reeds, dat kattenfaeces een middel zijn tegen asthma, omdat men in het spinnen der kat het gereutel van een asthmalijder meent te hooren. Wanneer zoo iemand het restant van het voedsel van een kat opeet, heeft dit genezend effect. Eet iemand die gezond is zulk een overschot, dan zal hij juist asthma krijgen. Soms ook legt men een asthmalijder een stukje kokosvleesch op de borst, en laat dit er door een kat afnemen (Onda'e).

Kattendrek met pinang in water gemengd geeft men in Mori aan beschonken personen te drinken om hen te ontzuichten.

Een bewijs van de fatale werking van kattenfaeces vinden wij in Besoa, waar men gelooft, dat als een kat overal haar vuil doet, er in die woning velen zullen sterven. Zoo als de kat haar vuil niet meer bedekt, zoo zal men ook niet meer in staat zijn de noodige kisten voor de vele lijken te maken. De kat wordt dan gedood en in de rivier geworpen.

Aan den Oostkant van het Possomeer vernam ik, dat men een kat, die overal haar vuil neerlegt, niet aan den staart moet trekken of er met een hakmes op slaan, want dat zoo iets noodlottige gevolgen voor den mensch kan hebben. Een kat mag men niet uitschelden, want anders klimt zij 's nachts boven in huis en defaeceert en urineert boven op de slapenden, waardoor dezen ziek zullen worden en sterven (Palande). Iets dergelijks vertelt men in Beneden Mori (Tinompo): Wanneer een kat op de zoldering van een huis urineert, zal daar iemand sterven. Men snijdt de kat dan een stuk van het oor af om tegentover te verwekken; het stuk van het oor wordt weggeworpen. Ditzelfde wordt gedaan in Napoe, als een kat braakt, want zoo iets is measa, onheilbrengend. Het afsnijden van de ooren wordt ook vrij algemeen toegepast als middel om een kat het kuikens vangen af te leeren. Een ander middel om haar van dit euvel te genezen is Spaansche peper: drie korrels rijst worden samen gestampt met drie Spaansche pepers, en daarmede smeert men den bek van de kat in (Pebato). In Napoe en elders werkt men weer op andere wijze met Spaansche peper.

Om te voorkomen dat een kat overal haar vuil neerlegt, heeft men verschillende voorschriften. Eén heb ik reeds genoemd: het dier niet met vuurtang of pollepel te slaan. Zoo ook mag men er geen opmerking over maken als de kat op den grond

of op den haard (op geoorloofde plaatsen dus) bezig is te defaeceeren: nog minder haar weggagen, want dan zal zij overal het huis vuil maken.

Volledigheidshalve geef ik hier nog eenige voorschriften met betrekking tot de kat: Van de pas geogste rijst late men het eerst de kat eten. Deze eet weinig, dus zal de rijst niet spoedig op zijn (Boven Mori). Geef aan een kat geen kleefrijst, want dan wordt zij tandeloos en kan geen muizen meer vangen (Boven Mori). Werp nimmer iets, dat de kat gevangen heeft, uit het raam, want dan houdt zij op met muizen vangen (algemeen: dit punt is in het vorige hoofdstuk toegelicht). Wanneer men een gekregen of gekochte kat thuis brengt, tikt men voor men er mee in huis gaat, met een harer pooten op de trap, waarbij men spreekt: «Zeg niet aan de muizen, dat wij een gast hebben» (Boven Mori).

Als een kat voor hare meesteres zit en haar gezicht met den poot afveegt, komen er gasten (Palande). Als men iets wil gaan verkoopen, en den nacht van te voren hebben twee katten met elkaar gevochten, dan zal men een goeden prijs voor zijn waar krijgen (Palande). Als katjes met den helm geboren worden, droogt men dien en neemt hem mede op reis (of eertijds in den krijg); dan zal men onderweg niet ziek worden, en den vijand niet in handen vallen (Besoa).

Het is hier de plaats om nog een en ander over regen en droogte te zeggen. Sommige redenen, welke naar de meening der bewoners van Midden-Celebes regen, storm en droogte kunnen veroorzaken, zijn reeds genoemd. In het laatste hoofdstuk zullen wij nog zien, dat boomen en planten regen kunnen roepen.

In het eerste hoofdstuk heb ik medegedeeld, dat het dompelen van een aarden kookpot in stroomend water storm ten gevolge zal hebben. Om dezelfde reden mag men ook geen water halen in bamboes, waarin pakjes rijst, winaloe, zijn gekookt, welke rijst bij feestelijke gelegenheden wordt genuttigd. In Napoe werpt men stuk gestooten vruchten van de Spaansche peper in het water om regen te lokken. Algemeen is ook het geloof, dat men regen kan doen ontstaan door met een kom in het water te plonsen: dit geluid roept den regen. Even algemeen hangt men in tijden van droogte alikruiken in een boom op, omdat men meent, dat deze dan om regen zullen roepen. «Het water zal deze zoetwaterslakken zoeken», zeggen anderen. Het roosteren

van garnalen verwekt onvermijdelijk storm (Lage). In Besoa wordt beweerd, dat als er veel walang sangit, Bare'e ongo, Besoa andango, (een insekt, dat schade aan de rijst doet) zijn, er regen moet komen.

Ook de regenboog, beweert men, roept regen (Onda'e). Er gaat magische kracht van uit. Men mag er niet naar wijzen, anders zal de arm verstijven. Ziet men een regenboog, dan gaat men dien dag niet op den akker werken (Koelawi). De regenboog is voor de Bare'e Toradja's het vaartuig, ¹ waarmede de priesteres naar den hemel opstijgt, om vandaar levenskracht voor zieken te halen. Een regenboog in het Westen gezien voorspelt (maakt) een doode. Neemt men een regenboog in zijn eigen dorp waar, dan is dit een aanwijzing dat er iemand zal sterven; vroeger zei men dat het dorp dan door den vijand zou worden overvallen. Re'e limbantanja, «het teeken dat vele vijanden komen is er», zegt men in Poe'oe mBoto. In pas genoemde streek werd op de plek, waarop men meende dat de regenboog stond, een geit of een hond geslacht om met diens bloed het aangekondigde onheil af te weren. Zulk een regenboog noemt men daa masawoe, «uitgestrooid bloed». Nam men op weg zijnde naar den vijand een regenboog waar, welks eene uiteinde niet tot aan de aarde reikte, dan beloofde dit eene overwinning op den vijand. Hij die daarbij het eerst geroepen had: «Die is voor mij», zou den vijand, wiens lot deze regenboog voorspelde, neerslaan.

Overall bestaan plaatselijke gebruiken, waardoor men meent regen te kunnen maken. Zoo moet er in een kolk van de Kalaenarivier, bij Watoe Lempe, dicht bij het punt waar deze rivier in de vlakte komt, een krokodil huizen, die van een mensch zou zijn afgestamd. Wil men nu regen of droogte hebben, dan gaat men die aan den krokodil vragen, en men geeft hem daarbij van allerlei te eten.

Zoo kennen de Bare'e-Toradja's allerlei voortteeken, waaruit zij opmaken, of de regentijd spoedig zal beginnen. Sommige van die teeken berusten zeker op waarneming, zooals bijvoorbeeld, wanneer waterslakken en een ander soort weekdieren, in

¹ Oorspronkelijk was de Maan het vaartuig waarmede de priesteres door de Hemelzee voer en de regenboog de brug waarmede zij de Hemelzee te voet overtrok; dit blijkt uit de letterkunde. De opvatting van den regenboog als schuit is dus van lateren tijd.

het Bare'e bokoë genaamd, hoogerop hun eieren leggen. Ook als de baarsjes, kosa, kuit schieten, zegt men dat de regentijd niet ver meer is. Evenzoo zal het spoedig gaan regenen, als de aardwormen, tolo do, tot dicht bij de oppervlakte van den grond kruipen. Een teeken, dat de droge tijd in aantocht is, ziet men in de omstandigheid, dat veel vliegende mieren, Jav. laron, Bare'e lelari, uit den grond komen.

In Onda'e zag ik een middel toepassen om te zien of het op zekeren dag droog zou blijven, dan wel of het zou gaan regenen. Men licht dan het zevende dekblad van af den dakrand op, en werpt door de ontstane opening zeven maïspitten. Wanneer geen dier pitten het dak raakt, zal het niet gaan regenen. Mochten er zijn die het dak raken, dan zal het gaan regenen. Deze proef ziet er meer naar uit, als wilde men met de warmte-kracht van de maïspitten droogte doen ontstaan. Trouwens in alle wichelen is steeds ontwikkeling van magischen invloed waar te nemen.

Men brengt ook middelen in toepassing om regen op te laten houden. Wanneer het b.v. den heelen nacht doorregent, en men is bang, dat het den volgenden ochtend daarmee nog niet zal hebben opgehouden, dan breekt men een stukje van de dakbedekking af, en verbrandt dit samen met wat Spaansche peper. Men noemt dit mosiwaro, «uit elkaar drijven» namelijk den regen en de wolken (Meerstreek). De warmte van het vuur en die van de Spaansche peper moeten den toover, die den regen veroorzaakt, krachteloos maken. Ook kookt men eenvoudig wat water in een open pan, en denkt dan, dat de regen zal ophouden, zoodra het water is verdampt (Onda'e). In Napoe gooit men een brandend stuk hout naar buiten om den regen op te doen houden. Terwijl iemand om droogte vraagt, mag hij geen water aanraken, nog minder drinken, want dan zou er storm ontstaan (Onda'e).

Een paar jaar geleden woonde te Wajoera, Poe'oe mBoto, een sando, (magiër), die de kunst verstond om regen en droogte te maken. Nu regende het in de eerste maanden van 1917 bijzonder veel, zoodat men bang werd voor mislukking van den oogst. Toen gebeurde het op zekeren nacht, dat een der dorpelingen droomde, dat de toen reeds overleden sando tot hem kwam en zeide: «Zeg aan Tandjo'oe (een inwoner van Wajoera) dat hij een buffel geve. Dan moet ge dat dier slachten, zijn neus roosteren, en dien naar mijn graf brengen. Als Tandjo'oe

geen buffel geeft, geef ik geen droogte, want al mijn droogte makende middelen heb ik in het water gelegd (en daardoor regent het voortdurend). Zoodra mij de neus van den buffel is gegeven, haal ik de droogte-middelen uit het water (en dan komt er droogte)». De buffel werd werkelijk gegeven. Het verband tusschen den steeds vochtigen neus van den buffel en het vuur is weer magisch. Van de macht van dezen sando gaan allerlei verhalen: gedurende een bepaald aantal dagen kon hij regen en droogte geven.

Als men in Napoe om droogte vraagt, plant men een tak van den arènboom in den grond, en bindt daaraan eenige lapjes geklopte boomschors van circa twee span lengte, waarop met curcuma en aniline gele en roode strepen zijn aangebracht (nini heeten deze lapjes). Aan den voet van den arèntak is een kip vastgebonden, die later wordt geslacht. Verder legt men er neer: wat rijst, een kippenei en wat geklopte boomschors. Na zeven dagen gaat men dit alles weghalen, en het offer wordt vernieuwd. Haalt iemand een en ander binnen den gestelden tijd weg, dan moet hij een hakmes of een lap katoen aan den opsteller van den tak geven, anders zou deze ziek worden. De bedoeling is duidelijk: den toover die den regen veroorzaakt, tracht men in den tak op te vangen.

In ons Toradjaboek zijn nog verschillende voorbeelden genoemd van regen lokken en regen verdrijven (Tor. II, 256—263). Bij dit laatste speelt kalk eene voorname rol. Gewoonlijk wordt deze van de vlakke hand of van een hakmes (ijzer) afgeblazen. De magische kracht ontleent de kalk aan het vuur: warmte is in haar opgesloten. In het eerste hoofdstuk hebben wij reeds gezien, dat kalk moet dienen om den magischen invloed van een kinderlijk, en den invloed van weerwolven te neutraliseeren. Er zijn nog meer bewijzen voor de magische kracht van kalk: Wanneer men het dorp gaat «afsluiten», d. i. aan de ingangen allerlei middelen gaat neerleggen, die een naderende ziekte moeten tegenhouden, doet men dit steeds des avonds. De menschen die daartoe uitgaan, moeten voordat zij het huis verlaten, met kalk worden bestreken; zeker wel met geen andere bedoeling dan hen tegen magische invloeden te beschermen (Onda'e).

Wanneer men in dat zelfde land met een hoen zal gaan wichelen, strooit men eerst wat kalk op het dier, waarschijnlijk

met de bedoeling om allerlei invloeden, die de proef zouden kunnen belemmeren te verlammen. Ook bij het wichelen met rijst werd kalk over een zwaard gestrooid (Napoe, zie hierover Tor. I, 232).

Als men op reis zijnde kalk stort, moet men een dag rust nemen, om de plotseling los gekomen kracht van de gestorte kalk, die den reiziger zou kunnen verslappen, gelegenheid te geven uit te werken. Vooral moet men zoo doen als de kalkbus breekt (Poe'oe mBoto). Zoo iets is haast al even erg, als wanneer een aarden pot barst. Uit een kalkbus van een zwangere vrouw, beweert men in Poe'oe mBoto, moet men geen kalk in zijn eigen bus overstorten. Dit zou ten gevolge hebben, dat de vrouw bij hare bevalling defaeceerde, voordat het kind er was. Dit is nu wel niet measa, onheilbrengend, (ten minste tegenwoordig wordt het niet meer als zoodanig beschouwd), maar men schaamt er zich toch voor tegenover de andere vrouwen, die bij deze gelegenheid komen helpen.

Kalk wordt nu en dan als geneesmiddel aangewend: algemeen als bloedstelpend middel bij lichte verwondingen. Zoo wordt het ook bij oogontsteking op de oogleden gesmeerd. Hierbij treedt het toover-werende karakter van kalk weer aan den dag, want als slechts één oog ontstoken is, smeert men de kalk op het gezonde oog om dit voor besmetting te bewaren (Onda'e). Verder appliceert men nog kalk, met sap van den lemo polea (een lemoensoort, die eene sterke toover-werende kracht heeft) vermengd, op den buik bij pijn in het onderlijf, en op steenpuisten (Possostreek).

VI.

De magische kracht van Boomen en Planten

Mr. Van Ossenbruggen heeft in zijn werk over het Primitieve Denken aangetoond, dat de magische beteekenis van boomen gelegen is in het kwaad opvangend vermogen er van, als eene uitbreiding van het vegen met takken en bezems. Wij hebben in den loop dezer mededeelingen reeds kennis gemaakt met het wegslaan, wegvegen, wegbezemen van ziekten, het zoogenaamde mooera bata of moarosi. Het is hier de plaats

daarvan nog enkele voorbeelden mede te deelen, die nog in geen ander verband te pas zijn gekomen.

Zoo wordt in Napoe het heele dorp geveegd, de huizen en de erven, zelfs de pisangboomen, die er op staan krijgen een beurt. Uit ieder huis wordt wat medegenomen, als de drager van de ziekte, en met veel plechtigheden wordt alles buiten het dorp gebracht, en daar achtergelaten. Een witte kip wordt er bij los gelaten, als de zondebok voor de menschen. Eene beschrijving van zulk eene plechtigheid bij de Bare'e-Toradja's is gegeven in ons Toradjaboek (I, 390).

Wanneer in de Possostreek een tempel gereed was gekomen, vergaderden allen des avonds in het gebouw om feest te vieren. Dit feest heette *mongkarokasi*. *Karoka* noemt men verdroogde bladeren van den kokos- arèn- en sagoepalm. Met deze bladeren nu werd overal in den tempel geslagen, en men zwaaide er met fakkels in rond. Dit alles heet men te doen om de booze geesten weg te jagen; in werkelijkheid heeft men eene magische ontsmetting van het gebouw op het oog.

Als de jager in het Possosche en in Napoe een stuk wild heeft neergelegd, en hij zal dit gaan toebereiden, dan neemt hij eerst een rank van de *lokaja*, *Aralia ferox* Miq., een plant die veel voor magische doeleinden wordt gebruikt. Als er geen *lokaja* in de buurt is, kan ook een stuk van de overal in het bosch voorkomende *liana sada ndaoepa* dienst doen. Daarmee steekt de jager in de ooren en de oogen van den buit, en strijkt er verder mede over het lijf van het dier van den kop tot den staart, eerst langs de rechterzijde, dan langs den linkerkant. De bedoeling hiervan zal wel wezen om den magischen invloed, die van het gedooide wild uitgaat, weg te vegen. Eerst wanneer de borstels van het varken door het vuur zijn afgezengd, steekt men de gebruikte twijg in den grond.

In de Berglandschappen maakt de jager een bezem van drie soorten van twijgen. Met dezen bezem wordt het zwijn geveegd. In Napoe steekt men den bezem na het gebruik in den bek van het dier, om hem daarna weer onder het lijf van het wild door er uit te trekken, waarna men hem in het dak van de hut steekt. Gewoonlijk spreekt men er nog bij. Zoo zegt men in Tawaelia: »Ik zal altijd vegen, zooals ik dit varken veeg, dat door mijn honden is gepakt, en zooals deze *tetari* (*Scleria scrobiculata* Nees., een der drie bestanddeelen van den bezem, een kruid met

scherpe kanten) insnijdt, zoo zullen de tanden van mijn honden doen bij het vangen». Uit zulke gezegden blijkt mede, dat de bedoeling van het bezemen is om de magische invloeden, die het jachtgeluk zouden kunnen bederven, te verwijderen.

In het Possosche neemt men 's avonds als men uitgaat drie samengebonden bladnerven van den kokos- of den arènpalm met zich mede om geesten weg te bezemen. Vooral werden deze bladnerven gebruikt bij het oorlogvoeren om de zielen van verslagenen (boelinde) weg te jagen. Wanneer men uit een bepaald geluid meende op te moeten maken, dat zulk een geest in de nabijheid was, dan liet men de bladnerven door de lucht suizen. Men zegt, dat de geesten dan denken, dat het een zwaard is, en dan vluchten ze. Daarom noemt men deze bladnerven ook wel penai boelinde, «geestenzwaarden». Zes stukjes bladnerf van circa 3 cM. lengte draagt men wel bij zich om zich te beschermen tegen magisch vergif, doti, dat sommige menschen aan anderen heeten te kunnen toedienen. Wanneer men in een sterfhuis bij de To Poe'oe mBoto komt, ziet men een paar menschen voortdurend met een boomtakje, waaraan veel bladeren, over het lijk waaien. Men heet dit te doen om de vliegen weg te jagen, maar men gaat 's nachts met dit werk voort, als er geen vliegen zijn. Het ligt voor de hand om aan te nemen, dat men met die takken de kracht, die van het lijk uitgaat, tracht weg te bezemen.

Het afwerend vermogen van boomtakken.

Langs dezen weg moeten boomtakken wegvegende, absorbeerende voorwerpen zijn geworden. Wanneer de pokken heerschen, loopt ieder in Pebato met een tak van den mampajae-boom rond. Dat juist deze boom er voor gekozen is, zal wel in den naam liggen, daar mampapalai «weg doen gaan» beteekent. Bij andere stammen gebruikt men hiervoor weer takken van andere boomen.

In ons Toradjaboek (I, 394) schreven wij reeds: «Wanneer men in een Toradjasch dorp komt, kan men aanstonds zien waar een zieke is. Zoodra toch in zijn huis iemand langer dan een dag ongesteld is, haalt de Toradja een bos jonge twijgen van eenigen boom of plant (het komt er niet op aan welke), en hangt dien bij de trap aan een vloerbalk op. Dit is het teeken voor vreemdelingen (lieden uit andere dorpen), dat zij

niet naar boven mogen gaan. Komt men bij een woning waar men dit verbodsteeken ziet, dan is het zaak eerst te vragen, of men naar boven mag gaan. Evenals andere verbodsteekens, laat men ook dit hangen, al is de reden er voor verdwenen. Wij weten nu, dat de bos takken niet in de eerste plaats dienst moet doen als verbodsteeken, maar om alle magische invloeden, die de woning zouden kunnen binnendringen en den zieke kwaad doen, daarin op te vangen.

Als een doode naar zijn laatste rustplaats wordt gebracht, ziet men velen op het kerkhof met een boomtakje in de hand loopen. De menschen zelven weten hiervoor geen verklaring te geven, maar het is duidelijk, dat dit takje alle magische invloeden, die van de overledenen uitgaan, moet absorbeeren, opvangen, opdat zij den drager van het takje geen kwaad zullen doen. Wij hebben in het tweede hoofdstuk reeds gezien, dat reizigers of jagers bij een tweesprong wel eens een boomtakje planten om alle kwade invloeden, die hen zouden kunnen volgen (boei, bata, poga'aka) tegen te houden. Of men neemt daartoe zooveel alang-alangbladeren als er leden van het gezelschap zijn. Deze bladeren knoopt men te zamen en klemt ze in een stuk hout, dat men aan den kant van den weg plant. Dit noemt men rapowengaka. Men mag er niet naar omkijken, anders zouden die bladeren de kracht verliezen om het kwaad tegen te houden.

Thans is ons ook duidelijk, waarom offerstellingen en dergelijke voor godsdienstige doeleinden gebruikte voorwerpen «versierd» worden met de jonge bladeren van den arènboom: die bladeren moeten medehelpen de magische invloeden op te vangen, die men krachteloos tracht te maken door de ingrediënten, welke op het tafeltje worden gelegd. En nu ook is ons duidelijk, waartoe de towoegi bij de Bare'e Toradja's dient. Wanneer men namelijk van een krijgstoet was teruggekeerd, werd een jonge tak van den arènboom gesneden, en de bladeren daarvan werden in reepen gescheurd. Deze tak werd voorloopig onder een rijtschuur opgeborgen, totdat men in staat was het tempelfeest mompeleleka te vieren. Dan werd deze tak in den tempel gebracht, en daarin zeven-maal rond gedragen. Vervolgens werden de bladeren op een hoop geworpen, en ieder huisgezin slachtte daarboven een hoen, waarvan men het bloed op de bladeren liet druipen. Vervolgens werden deze bladeren

boven op een rek in het dak van den tempel gelegd, waar zij bleven liggen. Het is duidelijk, dat op deze bladeren alle kwaad en ziekte werd geladen, en zoo komt men er van zelf toe om aan te nemen, dat een van de functies van den tempel was om alle magische krachten, die den mensch konden verzwakken (ziek maken) vast te houden. Dit gebouw zou dan denzelfden dienst doen als de boven genoemde woka, het geestenhuisje, waarin de ziekte van het gezin werd gebannen, en waarover ik vroeger al een en ander heb medegedeeld. Wat de woka is voor het gezin, is dan de tempel voor het heele dorp. Wij vinden hierin dus eene bevestiging van hetgeen Mr. Van Ossenbruggen reeds heeft gezegd (o. c. blz. 189): «Wij zien deze geesten-banhuisjes (in Posso de woka) bij de animistische volken zich ontwikkelen tot grootere geestenhuisjes, en ten slotte tot tempeltjes en tempels; daarin worden de geesten zoo-veel mogelijk gebannen om ze meer in de hand te hebben, hun het kwaad doen te beletten, van hen het goede te verkrijgen».

Alle voorzorgsmaatregelen welke worden genomen bij het dekken van eene woning met sagoe- of nipahbladeren bewijzen, dat men ook aan deze bladeren het vermogen toeschrijft toover op te vangen. Het best blijkt dit wel uit een voorschrift, waaruit wij kunnen opmaken, dat de bladeren van het dak de groeikracht van de rijst opvangen, ten gevolge waarvan de aar niet gevuld wordt. Wanneer namelijk een huis gedekt wordt in de nabijheid van een rijstveld, in den tijd dat het gewas reeds vrucht begint te zetten, hangt men aan den dakrand een steen, «opdat de rijstaren niet overeind zullen gaan staan» (een teeken, dat de korrels loos zijn). Is men met het dekken tot de nok genaderd, dan wordt zand op het dak geworpen. Dit zand wordt bij het neervallen opgevangen, en later in het rijstveld gestrooid om de rijstkorrels zwaar te maken als zand. Ook al de voorzorgen, welke degenen die het huis dekken, moeten nemen, en waarvan een en ander in ons Toradjaboek is medegedeeld (II, 156) wijzen op den invloed, welken deze bladeren op den mensch hebben.

Het overdoen van ziekten op boomen.

Een sterk sprekend voorbeeld van den wensch om schadelijke krachten op een boom over te brengen is wel het begraven van een magisch gevaarlijk kinderlijkje in een gat van een

levenden boom, waarover ik in het eerste hoofdstuk heb gesproken. Een ander voorbeeld van ziekte aan een boom overdoen is het mompatirani, waarvan in ons Toradjaboek (I, 381) eene beschrijving is gegeven. Eene gewoonte, die berust op het denkbeeld zijne ziekte aan een boom (boomen) over te doen, vinden wij in Poe'oe mBoto. Wanneer daar iemand voortdurend door koorts wordt gekweld, maakt men onder eenige boomen in het bosch een eenvoudig hutje (afdakje) voor hem gereed. De zieke gaat er heen, en eet er wat katimba, waarna hij weer naar huis terugkeert, terwijl hij zegt: «Blijf gij hier, koorts, ik ga weg». Onder het heengaan mag de zieke niet omkijken. Waarom hij juist katimba moet eten, weet men niet te zeggen. Het is een kruid, *Amomum album*, Koord., met langen stengel en lange bladeren; de vruchten groeien dicht bij den voet, hebben eenigszins den vorm van ananas, en bestaan uit een aantal bij elkaar zittende pitten, die zeer zuur zijn, en veel gebruikt worden om aan toespis een frisschen smaak te geven.

Wij hebben ook reeds gezien, dat men bij het wieden een bosje van het uitgetrokken gras in een boom hangt om spoedig klaar te zijn. Waarschijnlijk heeft men hierbij de gedachte om alle verslappende invloeden, die den mensch bij dit werk zouden kunnen hinderen, in den boom te bannen.

Het is niet eens noodig om een takje als afweermiddel te nemen. Een blad is daarvoor reeds voldoende. Wij zijn hiervan in het bovenstaande reeds verscheidene voorbeelden tegengekomen. Ik moet in dit opzicht alleen nog spreken over de gewoonte bij verscheidene Bare'e-stammen om als zij onder een omgevallen boom doorgaan, een blad van de eene of andere plant af te rukken, en dit op den stam te leggen. Wij moeten dan eerst even nagaan, wat men van een omgevallen boom denkt.

Het omvallen van een boom.

Een boom is, zooals wij gezien hebben, de opvanger, de vasthouder, de absorbeerder van allerlei magische krachten, die hij met zijne bladeren uit de lucht samenvoegt. Wanneer nu een boom uit zichzelf omvalt, bewijst hij hiermede zijn gebrek aan kracht, dus ook zijn onmacht om het opgevangen kwaad vast te houden: dit komt dus met den val los. Vandaar het algemeen op Midden-Celebes bestaande geloof: Wanneer

een boom uit zichzelf omvalt, is dit measa, onheilbrengend.

Als men een boom achter zich hoort vallen bij den aanvang der landbouwwerkzaamheden, of als men op reis is, is dit een slecht teeken: dan zal iemand in het dorp sterven; het losgekomen kwaad zal iemand dooden. Verneemt men het vóór zich, dan kan het omvallen van een boom geen kwaad; misschien omdat men dan door blik en adem de vrij gekomen invloeden krachteloos maakt. In Beneden Mori hecht men deze onheilspellende beteekenis reeds aan een afvallenden tak, en men schrikt, als een vallend dor blad op zijn hoofd terecht komt: men zal dan moeten sterven, als men niet spoedig het kwaad, door het boomblad aangebracht, krachteloos maakt (of men denkt, dat het blad iets van levenskracht medeneemt). Als men op de jacht zijnde een tak ziet neervallen, behoeft men niet meer op eenig geluk te rekenen, zegt men in Napoe.

In Boven-Mori nu zal men als men onder een omgevallen boom doorgaat de kruin met de hand bedekken, anders zal men ziek worden, zegt men. Men denkt waarschijnlijk, dat het uit den boom vrij gekomen kwaad schadelijk op zijn levenskracht zal inwerken. Nog duidelijker komt dit uit, als men in pas genoemde streek zegt, dat iemand die eenig voorbehoedmiddel draagt, nimmer onder een omgevallen boom moet doorgaan, daar de talisman hierdoor zijn kracht zou verliezen; de kracht ervan wordt door het kwaad van den boom geparalyseerd.

Na het bovenstaande is het neerleggen van een blad op een omgevallen boomstam, als men er onder door gaat, verklaard: In Poe'oe mBoto zegt men een blad neer te leggen ten einde te voorkomen dat men zelf ziek wordt, of dat men iemand te huis ziek zal maken: Wanneer het kwaad uit den omgevallen boom niet in staat is u zelf ziek te maken, zoudt ge dat kwaad toch naar huis kunnen meenemen, en daarmede iemand uit uw gezin, die niet zooveel weerstandsvermogen heeft, benadeelen. Het blad moet dus den invloed, die van den boom uitgaat, opvangen en aan den boomstam binden.

Het kwaad, dat de boom iemand kan doen werd door een inwoner van Tindoli (Oostkust van het Possomeer) aldus verklaard: «Het blad dient om te zorgen, dat ge zelf niet te eenigertijd door een omvallenden boom zult worden getroffen». In Pebato zei men: «Het blad moet dienen om te voorkomen,

dat de levenskracht, *tanoana*, bij den boom blijve». Sommigen spreken nog bij het neerleggen van het blad: «Kwade invloeden (*boei*, *bata*) leg ik hier neer, volg ons niet». Anderen verklaren dit gebruik eenvoudig als een «verlof vragen» aan den aardgeest om voorbij te mogen gaan. Zooals reeds gezegd, mogen vooral zij, die een talisman bij zich dragen, niet verzuimen een blad op den boomstam neer te leggen, anders wordt hun voorbehoedmiddel waardeloos.

Het omhakken van een boom voor een lijk-kist.

Iets anders is het natuurlijk als men een boom omhakt. Zoo iets doet men zelfbewust, en hierdoor reeds is men magisch sterk genoeg om slechte invloeden af te weren. In het gewone leven maakt men dus met het omhakken van boomen niet veel omslag. Maar anders wordt de zaak weer, als de boom geveld wordt met het bepaalde doel om er een lijk-kist van te maken. Dat men hiervoor bang is, blijkt o. a. uit het voorschrift, dat kinderen geen boomen mogen planten, waarvan gewoonlijk dood-kisten worden gemaakt. Hierdoor zouden zij sterven op het oogenblik, dat mensch en boom dezelfde lengte hadden bereikt (Boven Mori, Tomata).

Aan het omhakken van een boom, waarvan een lijk-kist zal worden gemaakt, mag geen jongeling meedoen, die nog nimmer zulk een kist heeft helpen maken. Zal iemand voor de eerste maal hieraan medewerken, dan gaat hij bij den te vellen boom staan; een oudere, die dit werk reeds meermalen bij de hand heeft gehad, plaatst zich naast hem. De nieuweling houdt een bijl in de hand, en de oudere omklemt die hand met de zijne. Zesmaal wordt de bijl dan, door die twee samen vastgehouden, door de lucht gezwaaid, zonder dat men haar den boom doet raken, terwijl de oudere bij iederen zwaai telt: 1, 2, 3, 4, 5, 6. Bij den zevenden zwaai eindelijk laat men de bijl op den stam neerkomen, waarbij de oudere uitroept: «NN. zal er geen kwaad van ondervinden als hij een lijk-kist maakt». Hiermede is de inwijding afgelopen (algemeen in de Possostreek).

In Napoe mag ook niemand medewerken aan het maken van de kist voor een zijner schoonouders bestemd, daar hij hiervan nadeeligen invloed zou ondervinden, *napoboeto*, zich openbarende in het opzwellen van den buik, waardoor het lichaam verzwakt wordt. Dat ook aan het maken van een lijk-kist in

Beneden Mori gevaren verbonden geacht worden, blijkt wel hieruit, dat de familie van den doode den aanvoerder bij het maken van de kist «loon» moet geven. Dit bestaat uit oloeti of inoloë, twee soorten van kralen. Door deze kralen moet dus de toover van het hout worden geneutraliseerd.

Algemeen geloof vindt bij de Bare'e-Toradja's ook het volgende: Als men een boom voor een doodkist omhakt, en de stam splijt bij het vallen, dan is dit een bewijs dat de overledene de kist niet wil hebben. Men stelt de begrafenis dan een dag uit, en velt een tweeden boom. In Boven Mori zegt men dat het splijten van een boom een bewijs is, dat er spoedig weer iemand zal sterven. In de kist, die men uit den tweeden boom hakt, legt men een spaander van den eersten, gespleten, boom.

In Poe'oe mBoto slacht men eerst een kip op den te vellen boom «opdat hij niet splijte». Dit splijten wordt dus toegeschreven aan eenige magische werking, waarschijnlijk van het lijk uitgaande, en deze doet men vooraf te niet door de kracht van het kippenbloed.

Ook wanneer bij het vallen het ondereinde van den boom op den stronk blijft rusten, is dit een teeken, dat er spoedig een doode zal volgen. Zoo ook wanneer een andere boom, die door den gevelden in zijn val wordt medegesleurd op dezen valt. Zulke boomen mogen niet voor het beoogde doel gebruikt worden.

Wanneer iemand een langen doodstrijd heeft, en niet kan sterven, gaat men zijn doodkist hakken. Eenige spaanders van die kist neemt men mede naar de woning, en verbrandt ze daar. Het gevolg hiervan zal wezen, dat de stervende of beter wordt, of dadelijk den adem uitblaast (Meerstreek).

De werktuigen, welke men voor het hakken van de kist gebruikt, mag men niet tijdens den arbeid naar huis medenemen, b.v. als men teruggaat om te eten. Dit zou kwade gevolgen voor de overlevenden hebben. Die werktuigen mogen eerst te zamen met de kist op het erf van het sterfhuis gebracht worden. Het stuk boomstam, dat voor de kist gebruikt wordt, splijt men in twee helften van de eene helft maakt men de kist, van de andere het deksel. Men moet oppassen, dat het einde van het deksel, dat het dichtst bij den voet van den boom heeft gezeten (het ondereind) ook op het overeenkomstige ondereinde van de kist komt te liggen. Brengt men de kist naar huis, dan moet

het deksel eerst op het erf worden gebracht, maar de kist brengt men het eerst in de woning met het «ondereind» vooruit. Het hoofd van den doode moet bij dit onder eind liggen, «opdat de ziel niet belet worde uit het lichaam te gaan». Deze algemeen geldende voorschriften staan in verband met het begraven in levende boomen, waarvan ik in het eerste hoofdstuk heb gesproken.

Bij sommige Bare'e-stammen zal men er voor zorgen, dat de sporen van de bijlagen op de kist worden weggemaakt; het hout moet glad zijn; anders, beweert men, zal er spoedig weer een doode komen. In Poe'oe mBoto kent men dit geloof niet, maar hier is het weer gevaarlijk om de sporen van de bijl aan een vaartuig te laten, want een prauw, waarvan deze teekenen niet zijn verwijderd, zal vaak door een krokodil worden aangevallen.

Als men het deksel op de kist zal plaatsen, maakt men hiermede eerst zes schijnbewegingen, telkens tellende: 1, 2, 3, 4, 5, 6, tot men het bij 7 voor goed op de kist plaatst. Ook zal met het begraven in een levenden boom wel het gebruik in verband staan om de kist met het lijk er in zonder deksel buiten het dorp te brengen, en dit er eerst bij aankomst op de laatste rustplaats op te leggen. In Napoe zegt men, dat als de kist in huis gesloten wordt, de ziel van den overledene niet naar het zielenland Maboe kan gaan, daar zij den weg niet ziet.

Wanneer de kist met het lijk er in buitengewoon zwaar is, zegt men in Boven Mori, dat de ziel van een levende het lijk volgt, en de persoon van wie die ziel is, zal dan spoedig sterven. In Poe'oe mBoto echter beweert men, dat zich in dat geval de ziel van een reeds overleden bloedverwant op de kist heeft gezet, die den pas gestorvene te gemoet is gegaan.

Magische kracht van boomen en planten.

Boomen en planten hebben ook invloed op den regen: Wanneer zij veel vrucht dragen, komt er regen, en tengevolge daarvan zal de rijst gelukken. Daartegenover staat, dat als de boomen niet veel vrucht dragen, de rijst dan ook niet zal gelukken. De kracht, die zich bij het uitkomen der vrucht ontwikkelt, oefent niet alleen invloed uit op den regen, maar benadeelt ook op andere wijze het gewas. Zoo zegt men in Poe'oe mBoto, dat dan de varkens in het veld komen.

Er zijn boomen, die hun bladeren laten vallen, zooals de

tamampapoe, *Cordia Myxa*. Wanneer nu de nieuwe blaadjes uitspruiten, zegt men, dat deze den regen roepen. Als een manggaboom (de mangga kweni) gaat bloeien, komt er regen (Boven Mori). Zoo ook als de ondo vrucht draagt (Boven Mori). Als de morompa veel spruiten krijgt, zegt men: «Ze verdringen elkaar, er komt regen» (Pebato). Wanneer evenwel boomen, die de gewoonte hebben van bladeren te wisselen, zooals de pasgenoemde tamampapoe, de bogoe, *Garuga mollis*, en de talise, *Terminalia Catappa*, alle tegelijk hun loof laten vallen, komt er ziekte onder de menschen. Als zooveel kracht tegelijk wordt losgelaten, moet deze nadeelig op de menschen inwerken (Pebato).

Een algemeen geloof in de Possostreek is, dat als veel paddestoelen (Bare'e tanooe, Besoa totia, Napoe tangkidi, Tawaelia warire), uit den grond opschieten, er regen komt.¹ Ook is het geloof algemeen, dat als de roda, *Mal. dadap*, *Erythrina Indica*, begint te bloeien, het gaat regenen, en als de bloesems afvallen, er droogte komt.

Dat planten ook storm kunnen verwekken, blijkt hieruit, dat wanneer katimba, *Amomum album*, Koord., en eoe, *Amaranthus gangeticus*, verbrand worden, dit storm zal verwekken, terwijl de haren van de maïsvrucht wel worden gekauwd en tegen een hevigen wind gespuwd om dezen te doen bedaren.

Ook de schors van boomen wordt soms tot magische doeleinden aangewend. Zoo bindt men zich in de Meerstreek wel een stukje bast van den wentonoe-boom, *Melochia odorata* Forst, om den vinger om niet behekst te worden, of om te voorkomen, dat de pijn die men ergens voelt, verder zal voortdringen. Lieden die pas van eene ziekte zijn hersteld, binden zich bandjes van boomschors of gras om pols, enkel, elleboog en knie om niet weer in te storten. In Beneden Mori gebruikt men hiervoor veel de timbowane (Bare'e) of pada madala of rompa lemo (Mori), de *Andropogon schoenanthus* L. Zoo had een man met pijn in de heup zich het been met dit gras afgebonden, en iemand, die den voet verzwikt had, bond zich wat van dit gras om den enkel. Bij de To Lampoe

¹ Van deze paddestoelen gelooft men nog in de Possostreek, dat men er nooit een moet eten, die afzonderlijk groeit. Zulk een afzonderlijk groeiende paddestoel heet tanooe arawa, en degeen die hem eet, zal spoedig zijne ouders verliezen.

bindt een lijder aan gewrichtsrheumatiek zich de polsen, ellebogen, knieën en enkels met een soort rotan, laoero angga, «geestenrotan» genoemd. De bedoeling van dit aanleggen van bandjes om de gewrichten kan wel niet anders zijn, dan om invloeden die de pijn kunnen verergeren te verlammen.

Suikerriet.

Wanneer suikerriet bloeit, is dit measa, onheilbrengend.

Dit is een geloof dat ik bij alle hier besproken volken gevonden heb. Enkelen maken de beperking er bij: Als het vóór den tijd bloeit. Zulk een bloeiende suikerrietstoel wordt uitgetrokken en weggeworpen, want liet men hem staan, dan zou de eigenaar van dit riet door de zich openbarende magische kracht gedood worden. In Palande zegt men, dat ziekte en oorlog daaruit zullen voortkomen. In Pebato legt men zulk een stoel midden op den weg, waarschijnlijk met de bedoeling, dat de kracht zich langs den weg zal verspreiden. In Tawaelia beweert men, dat door een bloeienden suikerrietstoel een voornaam man zal sterven, en dat «de aarde in elkaar zal zakken». De kracht, die zich door dat bloeien openbaart, zal dus aan de aarde hare stevigheid ontnemen.

Maar in sommige streken is men met het eenvoudig uitrukken van den stoel niet tevreden. Zoo doet men in Tentena (Noord-oever Possomeer) de priesteres komen om met hare litanieën de ontbonden kracht schadeloos te maken. Bovendien worden ondo, een in de bosschen veel voorkomend knolgewas, en de palmiet van tole, Pandanus, in stukjes gesneden, en om het dorp heen gestrooid, ten einde daarmede een magischen kring te trekken. Ook in Besoa, waar men zegt, dat bloeiend suikerriet ten gevolge zal hebben, dat verscheidene hoofden des lands zullen sterven, vergenoegt men zich niet met het uitroeien van den stoel. Daar heeft ook het mopaoera, «doen terugtrekken», plaats, eene plechtigheid, welke bij alle gelegenheden plaats heeft, waarbij magische invloeden moeten worden vernietigd. Vooreerst wordt een witte kip geslacht, met welker bloed men de voorhoofden van alle voorname lieden besmeert. Dan mag men gedurende drie dagen geen groen hout kappen of eenig dier slachten, waarschijnlijk uit vrees van met de daardoor vrijkomende krachten de gevreesde invloeden te versterken. Daarna gaat men het

kwaad weggagen: Een offertafeltje wordt buiten het dorp op den weg gemaakt met den gebruikelijken stengel, waaraan lapjes geklopte boomschors, en het huisje voor de ziekte. Op het tafeltje legt men rijst en een ei. Een witte kip en een witte buffel worden dan geslacht. Men beweert, dat de priesteres van het bloed van deze dieren een weinig drinkt; de overige menschen worden er mede op het voorhoofd gestreken, «om hun leven te geven». Daarna mag men gedurende 3, 5, 7 of 9 dagen (al naar gelang van de belangrijkheid van het geval, door de priesteres te bepalen) geen leven maken, op de gong slaan enz. Geen akkerwerk mag gedurende dien tijd worden verricht, want wanneer men naar het veld ging, zou de aanplant bederven; het gevreesde kwaad zou men daardoor naar den akker overbrengen. Gedurende vijf dagen mogen geen vreemdelingen in het dorp komen, en het eten moet vóór het opgaan van de zon gekookt zijn, waarna het vuur gedoofd wordt, want overdag mag er geen vuur wezen. Als men water gaat halen, mag de bamboe niet over den schouder worden gedragen.

Suikerriet is voor de volken van Midden-Celebes een magisch krachtige plant. Bij nagenoeg alle godsdienstige plechtigheden is suikerriet een noodzakelijk ingrediënt. Wanneer in Poe'oe mBoto een doode begraven wordt, richt men op den weg naar het graf een stellinkje op van vier stukken suikerriet. Aan het dwarsbalkje hangt men een mandje op met rijst en toebehooren, vier pisangs en vier stukken sagoekoek. Men noemt dit toestel *padaso ntomate* «verspieder van den doode». Wanneer de ziel van den doode tot dit punt gekomen is op hare wandeling naar het dorp, dan beseft zij eerst recht, dat het lichaam gestorven is. Het suikerriet moet hier dus dienen om den magischen invloed, die van het lijk uitgaat, te neutraliseeren.

Zulke stellinkjes vindt men ook in Mori. Wanneer bij den ingang van het dorp het verbodsteeken wordt opgericht om ziekten te weren, is er steeds een stengel suikerriet bij. Als men in Poe'oe mBoto en andere streken der Bare'e-sprekers de bossen rijst op de stelling hangt om ze daarop te laten drogen, voegt men er een stuk suikerriet, wat rijststoppels en gemberwortel aan toe. Deze drie zaken schuift men telkens op om plaats te maken voor nieuwe bossen, die aan de andere worden toegevoegd. Men zegt dit te doen om de boei, magisch kwaad dat de rijst schade zou kunnen doen, te verdrijven.

Met suikerriet in de hand gaat men in Boven Mori een poklijder bezoeken, opdat men zelf niet door de ziekte worde aangetast. In diezelfde streek vertelt men, dat suikerriet uit de hand van een kind zou zijn opgegroeid. Dit kind werd in den oorlog door den vijand gedood. Vroeger zou er dan ook bloed uit suikerriet zijn gekomen, als men dit kapte (Bekend is, dat er vaak roode plekken in het riet voorkomen).

Op het groote doodenfeest, te ngeke, bij de Oostelijk wonende Bare'e-Toradja's, wordt in den tempel een katafalk opgericht, waarop de aangekleede pakken met beenderen der overledenen worden geplaatst. De vloer van deze katafalk is gemaakt van naast elkaar gelegde suikerrietstengels, en ook aan de bamboe-hoekstijlen zijn deze te zamen met *Dracaena*-bladeren vastgemaakt. Hier moet het suikerriet ongetwijfeld het magische kwaad dat van de lijken (beenderen) uitgaat, helpen vernietigen.

Vier dagen na het verbranden van het geveld hout op den ontgonnen rijstakker moet dit veld worden schoongemaakt, en bij die gelegenheid plant men er in Pebato vier stengels suikerriet en vier stuks soeli, *Colocasia* «opdat de eigenaar van den akker lang moge leven». Of met andere woorden: opdat dit riet en de *Colocasia* alle kwade invloeden, die de groeikracht van dien akker zouden kunnen benadeelen, zullen verlammen.

Ook in Tawaelia speelt het suikerriet een groote rol bij godsdienstige plechtigheden. Zoo is er een gelegenheid waarbij de priesteressen bezield worden door geesten. Bij dit feest moeten groote hoeveelheden suikerriet voorradig zijn. Al deze stengels mogen niet van hun bladerkroon ontdaan worden. Een deel er van wordt door de priesteressen naar den tempel gebracht, en daar aan den middelsten paal, den zoogenaamden *siropoe*, vastgebonden. Op de plek waar het feest plaats heeft, wordt de rest van de suikerrietstengels onder de voorname lieden verdeeld. Dezen kauwen dit riet, «opdat zij niet ziek gemaakt zullen worden door de geesten, die in de priesteressen zijn gevaren».

Soms schijnt suikerriet geen afwerende kracht te hebben, maar juist een nadeeligen invloed uit te oefenen. Zoo zegt men in Boven Mori, dat men niet langs den grooten weg mag loopen met suikerriet op den schouder; eene ziekte zou het gevolg daarvan zijn. Ook mag men tijdens den rijstoogst geen suikerriet en *Colocasia* eten, omdat dit nadeelig zou werken op genoemd gewas. De rijst zou zoo licht (zonder korrel) worden als de

uitgekauwde vezels van het suikerriet, en zoo glad als Colocasia (de rijst zou te spoedig door het lichaam gaan, geen voedingskracht aan het lichaam mededeelen). Aldus beweert men in Palande. De gezochtheid van deze verklaring springt in het oog. Het kan wel niet anders dan dat het samentreffen van de vrijkomende kracht van genoemde gewassen wordt gevreesd.

Iemand die hoest, mag geen suikerriet eten, want dan zou de hoest verergeren. Alleen het riet, dat op de bovengenoemde katafalk met de beenderen der dooden in aanraking is geweest, zou den hoest kunnen cureeren. Daarom tracht een ieder zulk een stuk suikerriet machtig te worden, wanneer de katafalk wordt afgebroken.

In Tawaelia zegt men, dat iemand die pas door eene priesteres is behandeld, geen suikerriet mag eten om niet weder in te storten.

Met de uitgekauwde vezelen van het suikerriet cureert men lepreuze en andere leelijke wonden.

Allerlei voorschriften, die hun grond vinden in het magisch karakter van deze plant, moeten bij het kauwen van suikerriet in acht worden genomen. Zoo mag men het niet 's nachts kauwen, want dan zal men niet oud worden (Poe'oe mBoto). Wanneer men 's morgens vroeg suikerriet kauwt, zal men eene oude vrouw tot echtgenoot krijgen. Om dit «gevaar» af te wenden, moet men in den nacht daarop de schil van een pinangnoot kauwen. Op de eene of andere wijze stelt men zich dus voor, dat de toover van het eene door dien van het andere wordt opgelost (Boven Mori). Een algemeen geldend voorschrift is, dat als men suikerriet heeft gekauwd, men op moet passen, dat niet een varken de weggeworpen vezelen eet, want dit zou ten gevolge hebben, dat men door den vijand gedood werd. Onder den maaltijd moet ge geen suikerriet kauwen, want dan zult ge bloed opgeven (Boven Mori). Ook moet men het riet niet van den top af naar beneden toe schillen, want dan zal men een vergroote milt krijgen (Boven Mori). Eene vrouw moet nooit bij het ondereind van het riet beginnen te kauwen, maar steeds bij het topgedeelte. Want als zij zich hieraan niet houdt, zal het kind, dat zij later zal baren, in de voetligging geboren worden (Poe'oe mBoto).

Een algemeen voorschrift voor het planten van suikerriet is, dat men de stekken nooit des morgens in den grond moet

steken, want dan zal het riet niet zoet worden. In Napoe worden de pitten van maïs, die men zal planten, vooraf met suikerrietsap besprenkeld, opdat de vrucht later zoet zal worden.

Pisang.

Wanneer de vrucht van een pisangboom niet aan den top maar midden in den stam uitkomt, is dit measa, onheilbrengend.

De boom wordt in zulk een geval dadelijk omgehakt en weggeworpen. Dit geloof is vrij algemeen in Midden-Celebes. Zoo vertelt men bij de To Lampoe dat de komst van het Gouvernement onder meer werd aangekondigd door een pisang waarvan de vrucht midden op den stam uitkwam. Gewoonlijk zegt men, dat ten gevolge daarvan de eigenaar van den boom zal sterven. In Tentena (Noordoever Possomeer) beweert men, dat zoo iets twee dingen ten gevolge kan hebben: de rijst zal het eene jaar gelukken en het andere niet, of er zal een groote ziekte in het dorp komen. De bloemkolf van den schuldigen boom wordt in geel geworden bladeren gewikkeld, en naar het Westen geworpen, of men laat hem in de rivier afdrijven.

Toch zeide men in enkele streken (Poe'oe mBoto, Boven Mori, Palande, Pebato), dat zulke vruchten gedroogd en bewaard werden. Zij werden dan gebruikt als voorbehoedmiddel als men ten strijde ging, want wanneer men dit bij zich droeg, zou men niet door het schot van den vijand getroffen worden. Het is duidelijk, dat dit een analogie-handeling is: de kogel zal niet recht uit den loop komen. In Pebato zei men, dat door de kracht van dit middel de loop van het vijandelijk geweer uit elkaar zou springen. Daar geweren in Midden-Celebes uit den lateren tijd dateeren, moet dus het geloof in het onheilbrengende van bovengenoemd verschijnsel zich hebben gewijzigd.

Onvoorwaardelijk measa is het, wanneer twee trossen uit denzelfden stam te voorschijn komen. Ook wanneer de vruchttross uitkomt aan den kant, waar de woning staat, acht men dit in Beneden Mori measa. Men tracht den tros dan in eene andere richting te wringen, of de boom wordt eenvoudig omgehakt, daar anders de eigenaar zal sterven.

Uit deze gegevens blijkt wel, dat men aan de pisang magische kracht toekent. Zoo bestaat ook in Midden Celebes het geloof, dat meen ik in heel Indië wordt aangetroffen, dat eene gehuwde

vrouw, die nog in de termen valt van kinderen krijgen, geen dubbele pisangvrucht moet eten, daar zij anders van een tweeling zal bevallen.

Pisang wordt ook wel eens aangewend bij godsdienstige plechtigheden, evenwel niet zooveel als dit met suikerriet het geval is. Zoo wordt onder het offertafeltje bij het mowase een pisangspruit geplant (Tor. I, 382). Pisang en suikerriet, zegt men, worden in het land der geesten aangeplant (Tor. II, 98). De stam van een pisang wordt bij een in het kraambed gestorven vrouw gelegd als plaatsvervanger voor haar kind (Tor. II, 114). Wanneer de priesteressen rondgaan in den tempel om de geesten der afgestorvenen op te roepen, deelen zij aan alle aanwezigen stukjes geroosterde pisang uit, die afkomstig heet te wezen van Wawo Maborosi, het geestendorp (Tor. II, 130). Een jager zal zijn hond nooit met een pisangblad slaan, want anders zou het dier niet stevig worden, hoeveel het ook at. Zijne beenderen zouden nooit sterk genoeg worden om wild te vangen. «De hond volgt hierin de rib van het pisangblad», zegt men om daarmede zijn magerte aan te geven.

Een zonderling geloof met betrekking tot de pisang vond ik in Poe'oe mBoto en Boven Mori. Wanneer men een geneesmiddel voor eenigen zieke of de eene of andere gunst deelachtig wil worden, zoekt men een pisangstam uit, waarvan de bloemtros reeds zoo groot is, dat hij naar de aarde begint te neigen. Dezen bloemtros drukt men naar beneden en bindt hem samen met de bladeren, stevig aan den stam vast. Vervolgens bevestigt men een touw aan den tros, waarvan men het andere eind in de hand houdt. Dit alles gebeurt midden in den nacht. Men beweert, dat de bloemtros naar boven wil, «hij smeekt om verlost te worden». Ten gevolge hiervan zullen slangen op den wakende, die het touw vasthoudt, afkomen, en allerlei andere dieren die niet anders zijn dan verschijningsvormen van weerwolven. Die dieren willen den mensch bang maken, opdat hij zal heengaan. Maar als hij volhoudt, zal eindelijk een geest tot hem komen (in Boven Mori zegt men, in de gedaante van een meisje), en aan dezen geest vraagt hij om de gewenschte medicijn. In Poe'oe mBoto vertelt men, dat de geest den mensch vier bamboe kokers aanbiedt, waaruit hij moet kiezen. In sommige van die kokers is ook medicijn, die juist verderfelijk is voor den zieke. Kiest de mensch deze, dan gaat de zieke dood.

Dit geloof, dat ik niet verklaren kan, draagt alle kenmerken van vreemdelingen te zijn overgenomen. De naam op zich zelf doet zoo iets reeds vermoeden, want deze is *mobaratapa*, uit het Maleisch overgenomen, *bertapa*. Uit dit voorbeeld kunnen wij zien, hoe zulke dingen bij deze menschen inslaan, want in de genoemde streken weet ieder er van te vertellen, en dit gebruik vindt zeker ook nog elders in Midden Celebes toepassing.

De magische kracht van *pisang* heeft ongetwijfeld ook aanleiding gegeven tot het volgende voorschrift, dat ik in Boven Mori vond: Een *pisang*spruit moet men niet op denzelfden dag planten, waarop men haar van de moederplant heeft weggenomen. Wanneer men dit deed en de boom zou later rijkelijk vrucht dragen, zou degeen die de spruit geplant heeft, moeten sterven. Ook is een algemeen geldend voorschrift, dat men een spruit niet van den moederstam mag wegnemen, zoolang men de vrucht van dezen laatsten nog niet heeft geoogst.

Katedo, Mal. Laboe, *Lagenaria vulgaris*.

Wanneer de *katedo* (*Lagenaria Vulgaris* L.) twee vruchten aan één steel draagt, is dit *measa*, onheilbrengend.

De *Toradja* voelt in zulk een verschijnsel dadelijk, dat het een bijzondere kracht is, die zoo iets bewerkt, een kracht welke voor den mensch schadelijk moet wezen. Iemand uit het gezin van den eigenaar van het veld, waar deze pompoen groeit, zal daardoor sterven. De plant met deze onheilbrengende vruchten moet dadelijk uitgerukt worden, niemand mag er van eten. In *Tawaelia* wordt een der beide vruchten gegeten, de andere echter in de rivier geworpen.

De steel van de *laboe* wordt in Boven Mori veel aangewend tegen buikpijn en pijn aan de aars bij verstopping.

Allerlei analogie-handelingen moeten den groei van deze plant bevorderen: In Boven Mori zal men zich na het planten van pompoen en komkommer over den grond rollen, omdat men meent, dat er dan veel vruchten zullen komen. Men plant ook de pitten van *laboe* te zamen met was, opdat ze melig zullen worden. De eerste *laboe*, die men van een aanplant plukt, pleegt men in Boven Mori op het droogrek boven den haard te leggen, «opdat de andere vruchten zoo groot als potten (die gewoonlijk op het rek hun plaats hebben) zullen worden.» De bedoeling zal wel wezen, dat de heilzame invloed van het vuur,

waarmede deze eerste vrucht (die voor den aanplant is, wat de rijstmoeder voor den akker is) in aanraking komt, de andere te beter zal doen gedijen. Om veel vruchten te krijgen bekrabt men de plant met den poot van een leguaan (Boven Mori), misschien wel omdat dit dier veel eieren legt.

Plant men komkommer, dan voegt men curcuma bij de pitten om de vruchten mooi geel te laten worden. Zwangere vrouwen mogen geen kleine komkommers eten, anders zal ook het kind, dat zij voortbrengen, heel klein wezen (Boven Mori). Als iemand uit Poe'oe mBoto lawoe, kalebas, plant, houdt hij daarbij zijn eigen hals met de hand omklemd, of hij legt eerst een strik op den grond, in het midden waarvan hij de pit plant, waarna hij den strik dicht haalt. Hij doet dit om den kalebas een dunnen hals te geven, waardoor deze geschikt wordt om hem als vat te gebruiken, om daarin palmwijn te bewaren of om hem als veldflesch te gebruiken.

Kokosboom.

Wanneer een kokosboom vóór den tijd vrucht draagt, is dit measa, onheilbrengend.

Dit geloof geldt niet alleen voor den kokosboom, maar voor alle 'oofdboomen, die spoediger dan gewoonlijk het geval is, vrucht dragen. Zulk soort boomen laat men gewoonlijk ook niet door kinderen planten, want dan zullen dezen sterven, zoodra zij volwassen zijn geworden. De kracht, die er van uitstraalt, als de boom te snel vrucht draagt, zal den eigenaar of dengeen, die den boom gepland heeft, doodden. Den boom moet men omhakken, om hem te doen ophouden magische kracht uit te stralen.

In verband met dit geloof was men aanvankelijk bang voor den zoogenaamden kalapa kapal, toen deze in Midden Celebes werd ingevoerd. Zooals men weet draagt deze kleine kokossoort reeds na vier jaar vrucht, terwijl de oranjekleurige vruchten zich dicht bij de aarde bevinden. Eerst nadat wij er enkele op ons erf hadden aangeplant, en men zag dat hieruit geen onheil voortkwam, vond het voorbeeld in de omgeving navolging. De eerste vruchten, die aan zulk een boom komen, zullen de meeste menschen niet willen eten. Men laat ze van zelf afvallen, of men geeft ze aan de varkens te eten. Een stukje van de bladnerf van den kalapa kapal bond men in Palande aan zijn

schild vast, als men den vijand te gemoet ging. Men zou daardoor, van een hoogte springende, niet in scherp gemaakte bamboes terecht komen. Dit hield natuurlijk verband met de geringe hoogte van de takken van dezen boom boven den grond.

Wanneer een kokosnoot twee kiemgaten heeft, of de spruit breekt zich niet een weg door het kiemgat, maar er naast, is dit measa, onheilbrengend.

Dat de kokosboom als magisch krachtig wordt beschouwd, blijkt uit het gebruik er van en uit allerlei verbodsbepalingen. In de rare, het pakje met allerlei levenskrachtige kruiden, dat alle magische invloeden, die de bewoners van een huis zouden kunnen benadeelen, moet verlammen, gaan ook kokos en pinang (Tor. I, 379). Ook bij de oogstmedicijn, welke moet dienen om alle kwade invloeden van het rijstveld te weren (Tor. II, 276) speelt de kokos een voorname rol. Overigens mag men in heel de Possostreek gedurende den oogst geen kokosvleesch eten. Men denkt hierbij tegenwoordig aan het oliegehalte van de noot, en men zegt daarvan dat deze olie door hare gladheid de *tanoana* (groei-kracht) van de rijst doet wegglijden. Anders uitgedrukt: de invloed van de kokos zal de rijpe in taboetoestand verkeerende rijst benadeelen,

Zoolang de geoogste rijst niet in de schuren is binnengebracht, mag men het haar niet met geraspt kokosvleesch wasschen. De toover, welke ontstaat door het samentreffen van twee magisch krachtige zaken als haar en kokos, moet op de rijpe rijst vernietigend inwerken, of zooals de Possoër dit uitdrukt; «de kracht, van de rijst glijdt weg». Meer gezocht is de omschrijving: «Zoo snel als het vuil bij dit reinigen uit het haar valt, zoo snel zal men ook klaar zijn met oogsten» (er zal niet veel te oogsten zijn).

Ook mag iemand in Posso, die met de eene of andere medicijn bespuwd is, *rasoepa*, het haar niet met kokos reinigen. Wij begrijpen, dat genoemde combinatie verlamdend op de kracht der toegediende middelen zal inwerken, maar een To Pebato verklaarde het verbod aldus: «Evenals de luizen bij dit reinigen uit het haar vallen, zoo zal ook de *tanoana*, levenskracht, van den zieke uit diens lichaam vallen».

In de Meerstreek willen sommigen zich het hoofdhaar niet met kokos wasschen, omdat zij bevreesd zijn, dat dit daardoor zal uitvallen, dat dus de kracht van de kokos te sterk voor het haar zal zijn. In Onda'e is men wel bang om zich het haar te

reinigen met kokos, waarvan men een deel aan de honden te eten heeft gegeven, daar zulks het bovengenoemde gevolg zou hebben. Eene vrouw in barensood wordt met curcuma en kokosvleesch gewreven, opdat het kind spoedig zal worden uitgedreven. Beenbreuken behandelt men op dezelfde wijze (Meerstreek). Wij hebben ook reeds vernomen, hoe men asthma tracht te genezen door een stukje kokosvleesch op de borst van den lijder te leggen en dit daarvan weg te laten nemen door een kat.

Het spreekt van zelf, dat ook aan kokoswater magische kracht wordt toegeschreven. Bladeren waarop de zaaijst wordt gelegd, worden vooraf met kokoswater besprenkeld, ongetwijfeld met de bedoeling om daarmede groeikracht aan de rijst mede te deelen. In Boven Mori (Tana Soempoe) wordt de te veld staande rijst om dezelfde reden met kokoswater besprenkeld, als men ziet dat ze niet goed groeit. Kraamvrouw en kind, beiden magisch weinig krachtige personen, worden in Parigi versterkt door wasschen met kokoswater. In de Toradjasche verhalen wordt meer dan eens verteld van dooden, die door middel van kokoswater weer tot het leven worden teruggeroepen.

Wanneer een of ander voorval of de daad van een mensch zoodanige kracht heeft ontwikkeld, dat de honden geen geluk meer hebben op de jacht, dan is een van de middelen om ze te onttooveren: hen met kokoswater te begieten. Maar bij deze handeling speelt de heele noot een belangrijke rol, en het is wel de moeite waard hier even bij stil te staan.

Wanneer het een jager bij de Bare'e-Toradja's gebleken is, dat eenige invloed op zijne honden inwerkt, waardoor zij geen wild meer vangen, hoezeer zij er hun best voor doen, dan tracht hij dien invloed te ontzenuwen, en daartoe gebruikt hij een stuk kokosvleesch. Deze handeling heet *molompahi*. Zij heeft met eenige wijzigingen bij de verschillende Bare'e-stammen plaats, maar aangezien ik hier niet over de jacht schrijf, en alle afwijkingen op hetzelfde beginsel neerkomen, deel ik hier slechts één der gevolgde methoden mede. Vooraf moet ik opmerken, dat men de noot waarmede dit *molompahi* wordt verricht, niet uit den boom mag werpen, maar met het steeltje in den mond moet klemmen en naar beneden brengen, anders zouden de honden den buit loslaten.

Bij het *molompahi* zet de jager een dakvormig regen-

matje dwars over den weg, met den rug naar boven, als een dakje dus, of wel hij plant twee speren kruiselings over den weg. Terwijl de jager met het gezicht naar het Oosten voor deze speren staat, hurkt een kind aan den anderen kant neer. Dan neemt de man een stuk kokosvleesch, wikkelt dit in een lap (gewoonlijk zijn eigen hoofddoek), en spreekt daarover eenige woorden uit, waarbij hij den aardgeest, toempoe ntana, vraagt om zijne honden dapper te maken. Vervolgens werpt hij dit ingepakte kokosvleesch over de speren of het regenmatje heen. Het kind aan den anderen kant moet het pakje opvangen; als het 't liet vallen, zou de heele handeling haar beteekenis verliezen; daarna verbergt het kind het opgevangen kokosvleesch. Nu gaat de jager het weggeworpene zoeken. Al ziet hij het dadelijk liggen, toch zal hij een poos lang doen of hij het zoekt. Eindelijk grijpt hij de kokos, en roept uit: «Ah, hier is de buit van mijn honden, wie heeft dit verborgen? Er is iemand, die het wild van mijne honden gestolen heeft. Maar nu heb ik het weer gevonden, en nu zullen mijne honden weer vangen». Dan haalt hij het kokosvleesch uit den lap, snijdt er een stukje af, steekt dit op de punt van zijn hakmes, en biedt dit zoo zijn hond aan. Zoodra deze het stuk kokos er afgehaapt heeft, geeft hij het dier een slag met het hakmes, zoodat het een gil geeft, waarna de jager uitroept: «Oesi, oesi», het gewone tusschenwerpsel, waarmede honden worden aangehitst. Op deze manier wordt de ban, die op eenige wijze over de honden is gebracht, verbroken.

De beteekenis van het molompahi is duidelijk: het kokosvleesch moet het wild voorstellen, dat de honden wel kunnen vangen, maar dat door den een of anderen invloed buiten hun bereik wordt gehouden. Van dit alles geeft de jager een nabootsing. Maar nu heeft hij het wild gevonden: het geluk op de jacht is terecht. Door deze voorstelling en de daarbij uitgesproken verzekering is de nadeelig werkende invloed krachteloos gemaakt.

Daar de kokos ook als wichelobjekt is gebruikt, en goed voorspeld heeft, moet men hem bij zich houden en het geluk, dat hij heeft voorzeggd vastleggen, opdat het bij den eigenaar blijve. Daarom geeft men van dit kokosvleesch aan de honden te éten, opdat zij het geluk met zich medenemen.

Ook bij andere gelegenheden wordt de kokosnoot gebruikt

om er mede te wichelen. Bij het in dit opstel reeds meer genoemde feest momparilangka of pakawoerake wordt een kokosnoot voor dit doel gebruikt (Tor. I, 371). Dit heet mampongasi. Een tiental kokosnoten worden voorzichtig van hare schil ontdaan, opdat deze zooveel mogelijk in haar geheel blijve en door een rotanband bijeen gehouden, het voorkomen hebbe van een gave noot. Deze schillen worden in den tempel opgehangen. In ons Toradjaboek hebben wij de meening uitgesproken, dat deze kokosschillen buitgemaakte hoofden van gesneuvelden moeten voorstellen. Maar ik ben thans geneigd om aan te nemen, dat op deze schillen alle ziekte en kwaad, die de betrokken meisjes zouden kunnen benadeelen, worden overgebracht. Die voorwerpen zouden dan dienst doen als zondebokken.

Deze meening vindt haren grond hierin, dat van te voren met die noten op de hoofden der meisjes wordt gewicheld, of m. a. w., dat door die noten alle ziekten en kwalen van haar worden afgenomen. De noten toch worden in tweeën gekloofd; het water laat men in een bak met levenskrachtige kruiden afloopen. Daarmede zullen de aanwezigen straks versterkt worden. Na allerlei handelingen, die uitvoerig in ons Toradjaboek beschreven zijn, gaan de meisjes een voor een vóór de priesteres zitten. Deze neemt twee bij elkaar behorende halve kokosnoten op, in iedere hand een. De halve doppen slaat zij zevenmaal boven het hoofd van het meisje tegen elkaar, blaast er in, en laat dan beide helften tegelijk langs de helling van den zonnehoed, die de behandelde heeft moeten opzetten, afrollen. Valt nu de eene dop met de bolle zijde naar boven, en de andere met den bollen kant naar beneden, dan is dit een goed teeken. Vallen beide helften met de bolle zijden naar boven of naar beneden, dan doet men de handeling over, zoolang tot het begeerde resultaat is verkregen. Zoolang dus de bollen niet gevallen zijn, zooals gewenscht wordt, is dit een bewijs, dat de noot de kwalen van het kind magisch nog niet heeft overgenomen. Daarom moet dit «afrollen» (gelijk aan afvegen, afwentelen) zoolang herhaald worden, tot men weet dat het doel bereikt is. Duurt het wat lang voordat dit resultaat wordt verkregen, dan versterkt de priesteres de kracht der noot door hare stem: zij gaat dan namelijk een deel van hare litanie opzeggen.

Pinang.

Onder de boomen, waaraan magische kracht wordt toegekend, speelt wel geen zulk een groote rol als de pinangpalm. Herhaaldelijk zijn wij reeds voorbeelden tegen gekomen van pinang, die de magische invloeden uit de eene of andere daad ontstaan moest neutraliseeren. Algemeen in gebruik is het pinang kauwen, wanneer men iets heeft vernomen, of als er iets is gebeurd, waarvan men een schadelijken invloed op den mensch vreest. Bij alle magisch godsdienstige handelingen komt pinang te pas, en als daaraan de andere ingrediënten voor het pinangkauwen zijn toegevoegd, scheidt men zich aanstonds de voorstelling, alsof aan de geesten een sirihpruim wordt aangeboden.

Onder de voorwerpen, die het kwaad door incest ontstaan, moeten paralyseeren, is pinang. Een buffel, die geslacht moet worden, legt men eerst een mandje met zeven stukjes pinang op den kop om de levenskracht van het dier daarop over te brengen. Een varken steekt men de slagader onder den oksel eerst door, nadat een pinangnoot op die plek is gelegd met dezelfde bedoeling als boven is aangegeven: om te voorkomen, dat de toover van het gedoode dier zijne natuurgenoeten zal verzwakken. Op de doodenfeesten moeten vele trossen pinang aanwezig zijn, en het rek in den tempel, waaraan de buitgemaakte hoofden van den vijand werden gehangen, werd aan beide einden versierd met een tros jonge pinang. In beide gevallen móet deze vrucht dienen om den toover, die van de dooden uitgaat, te vernietigen. Om dezelfde reden werpt men pinang naar de plek, waar iemand verdrongen is, als men daar voorbijkomt. Het hier genoemde geldt voor alle stammen van Midden Celebes, die in dit opstel besproken worden.

Ook in andere gevallen wordt het kwaad, dat van lijken uitgaat, door pinang verlamd. Wanneer een kind, welks moeder gestorven is, veel huult, geeft men in Lage daarvan als reden op, dat de ziel der moeder telkens naar haar kind komt kijken; m.a.w. dat de invloed, die van het lijk dier moeder uitgaat, verzwakkend op de kleine inwerkt. Men noemt dit: naodjo mbalilajo.

Om dezen invloed van het lijk te verlammen neemt de vrouw die voor het kind zorgt, een rijstwan, waarop zij zeven stukjes pinang, zeven stukjes pisangstam, zeven sirihbladeren en zeven rolletjes tabak legt. De rijstwan op zichzelf is ook magisch sterk, door de voortdurende aanraking met rijst. Wanneer de nacht valt,

brengt de verpleegster van het kind een en ander naar de deur, zet de wan hard neer, en roept: «Daar hebt ge uw kind, kom niet telkens terug om het mijne te halen».

Als men in Lage van een doodenfeest huiswaarts keerde, wierp men elkaar aan het eerste het beste riviertje, waar men overtrok, met water, of men ging baden om alle besmetting van de dooden te doen afdrijven. Vervolgens wreef een der oudsten alle leden van het gezelschap met een pinangnoot over het voorhoofd. Deze noot werd daarop in de inkerving van een stok geklemd, die daarna in den grond werd gestoken. De noot was dus een zondebok, waarop alle kwaad, dat de feestgangers bij zich zouden kunnen hebben, werd overgedaan.

In de Possostreek bezweert men een storm door een speer, waarop een heele pinangnoot is gestoken, buitenshuis te houden in de richting, vanwaar de wind komt; de pinang zal de kracht, die den storm ontketend heeft, verlammen. Personen die uit een met ziekte besmet dorp in eene andere plaats komen, laat de priesteres eerst over een mandje met rijst en pinang stappen, opdat de besmetting die aan die menschen kleeft, vernietigd worde (Palande).

Geen wonder dat ten opzichte van een magischen boom als de pinang allerlei geloof bestaat, dat niet altijd te verklaren is. Zoo mag men de bladscheede van den pinangboom, die in het dagelijksch leven nogal eens te pas komt voor etensschaal, of om er iets in te verpakken, niet voortsleepen, want dan zal men door een slang worden gevolgd (Boven Mori). Begrijpelijker in verband met den magischen invloed van pinang is, dat een kind niet met deze noten mag spelen, daar het dan dikwijls zal vallen (Beneden Mori). Ook moet men een tros pinang niet uit den boom laten vallen, maar hem naar beneden brengen, want anders wordt men duizelig (Meerstreek). In Boven Mori zegt men ook dat er iemand zal sterven, wanneer bij het vallen van den tros een noot er van loslaat. Er zijn ook noten, die tegen den steel, waaraan zij zitten, in gegroeid zijn. Wanneer men zulk eene noot pruimt, zal men later tot zijne vrouw terugkeeren, als men eens van haar mocht scheiden (Boven Mori). In Poe'oe mBoto, waar men zulk een noot kaimoeli noemt, pruimt men haar graag, omdat «er dan veel naar ons toekomt». Zoo zal een buffel, dien men aan een ander verkocht heeft, naar zijne oude weideplaats terugkeeren door de kracht van die

tegen de richting in gegroeide noot. Van zulk een geval zegt men ook: mampongo kaimoeli, «tegen den draad in gegroeide pinangnoten pruimen». Lieden die op reis gaan, hebben gaarne zoo'n noot bij zich om er nu en dan een stukje van te pruimen, want dan zal het geluk naar hen toekomen, zooals men zegt.

Bizondere beteekenis wordt in de Possostreek gehecht aan een noot met twee kernen. Behalve dat een vrouw zulk een noot niet zal pruimen uit vrees van een tweeling te zullen krijgen, bewaart men haar als talisman. Vrouwen in Poe'oe mBoto zijn alleen op zoo'n noot gesteld, wanneer het mes juist tusschen beide kernen is doorgeslagen. Als een vrouw van zulk een noot pruimt, zal zij zeker een dochter krijgen.

De eerste vruchten, die aan een pinangboom komen, worden gewoonlijk niet gepruimd. Zulk een tros namelijk is niet groot, er zitten niet veel noten aan. Daarvan pruimende, zou men niet veel kinderen krijgen. Zoo zegt men ook in Boven Mori, dat een zwangere vrouw geen jonge pinang mag pruimen, maar altijd oude moet gebruiken. In het eerste geval zou haar kind zwak worden.

De man, die in een pinangboom klimt, moet er voor waken, dat zijn scrotum niet den boom raakt, want dan zou hij duizelig worden en vallen (Meerstreek). Behalve bij het bespuwen van pijnlijke plekken in het algemeen, wordt pinang weinig als geneesmiddel aangewend. Mij is alleen bekend, dat in de Meerstreek steenpuisten met het sap van jonge pinangnoten worden ingewreven.

In Boven Mori wichelt men ook met pinangnoten, en wel om te weten te komen of de rijst zal gelukken. Dit wichelen geschiedt op dezelfde wijze als met kokosnoten: de vrucht wordt met één slag in tweeën gehakt, en als de beide helften dan zoodanig komen te liggen, dat de eene met den bollen, de andere met den platten kant naar boven gekeerd is, voorspelt dit iets goeds.

Arèn-boom.

Een enkel woord moet ik nog van den arènboom zeggen. Wij hebben reeds gezien, dat de groote beteekenis van dezen boom ligt in zijn vermogen om magische invloeden te absorberen door middel van zijne bladeren, die alle onzichtbaar kwaad bijeen vegen. Uit dit geloof is de gewoonte nog over-

gebleven om de jonge bladeren van dezen palm tot versiering aan te wenden.

Uit hetgeen daaromtrent in ons Toradjaboek is medegedeeld, kan men opmaken, dat de palmwijn, die uit dezen boom gewonnen wordt, een groote rol speelt bij de volken van Midden-Celebes. Ook de magische beteekenis van dezen drank komt nu en dan aan het licht: de bamboe-paaltjes van het geestenhuisje, woka, waarin de ziekten uit de woning worden gebannen, zijn met palmwijn gevuld. Deze moet dus medewerken om de ziekteverwekkende invloeden op te lossen. Wanneer in Beheden Mori een hevig onweder woedt, besprenkelt men den vloer der woning met palmwijn om te voorkomen, dat de bliksem daar zal inslaan. Ook als iemand door den bliksem is getroffen, begiet men zijn hoofd met palmwijn om hem bij te brengen.

